

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ

**ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΙΤΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟ ΤΡΙΤΟ ΡΑΙΧ ΚΑΙ
Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ**

ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

(Α.Μ. : 208)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΛΑΒΡΑΝΟΥ ΑΛΙΚΗ

ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΟΥΜΠΟΥΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ &

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ

Ρέθυμνο 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΙΤΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟ ΤΡΙΤΟ ΡΑΙΧ
ΚΑΙ
Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ
ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
(Α. Μ. : 208)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΛΑΒΡΑΝΟΥ ΑΛΙΚΗ
(Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης)

ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΚΟΥΜΠΟΥΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
(Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης)
ΝΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ
(Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης)

Ρέθυμνο 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με την ανάλυση της μορφής που λαμβάνει η νομική τάξη στη Γερμανία την περίοδο ανάμεσα στα έτη 1933-1938. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού χρησιμοποιείται το επιχείρημα του Ernst Fraenkel περί ύπαρξης ενός «διττού κράτους», που αναλύεται στο βιβλίο του *The Dual State*. Σύμφωνα με το παραπάνω επιχείρημα κατά τα έτη 1933-1938 δημιουργείται στη Γερμανία ένα διττό κράτος το οποίο χαρακτηρίζεται από δύο βασικές λειτουργίες του νόμου την προνομιακή και την κανονιστική λειτουργία αντίστοιχα. Η προνομιακή λειτουργία σχετίζεται με τις παρεμβάσεις που διενεργούνται από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς στο γερμανικό σύνταγμα προ του 1933 και η κανονιστική λειτουργία αφορά στα μέρη του αστικού δικαίου που απώλεσαν τον καθολικό τους χαρακτήρα και παρέμειναν σε ισχύ για συγκεκριμένα τμήματα του γερμανικού πληθυσμού. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας θα αναλυθούν τα χαρακτηριστικά των δύο βασικών λειτουργιών του νόμου στο πλαίσιο του «διττού κράτους», τα στοιχεία της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας που εισάγονται στο υφιστάμενο γερμανικό σύνταγμα μέσω αυτών των δύο λειτουργιών και οι προβληματισμοί που προκύπτουν από τη μορφή και τις πρακτικές που διέπουν τη νομική τάξη στο Τρίτο Ράιχ την περίοδο 1933-1938. Όλα τα παραπάνω βασίζονται στην ερευνητική προσέγγιση που ακολουθείται από τον Ernst Fraenkel στο βιβλίο του *The Dual State* και στον διεπιστημονικό χαρακτήρα αυτής της προσέγγισης, την οποία προσπαθεί να αναδείξει και η εν λόγω διπλωματική εργασία.

Λέξεις κλειδιά: Fraenkel, Τρίτο Ράιχ, διττό κράτος, νομολογία.

ABSTRACT

The present master's dissertation in Sociology of Law (within the realm of the Faculty of Social Sciences) studies the novel forms of the German judicial and law system during the first years of the Third Reich, from 1933 to 1938, by reading and investigating Ernst Fraenkel's original —though non-famous—theory of the *Dual State* in his detailed account of his everyday observation of the process of law as a practicing attorney in Berlin: *The Dual State; A contribution to the Theory of Dictatorship* (New York, 1941). According to Fraenkel's theory, in National Socialist Germany there are two coexistent states: that is to say, Fraenkel claims that there is a dualism between the "Prerogative State" and the "Normative State" in the emerging legal system of the Third Reich. By the former the author means "that governmental system which exercises unlimited arbitrations and violence unchecked by any legal guarantees" and by the latter "an administrative body endowed with elaborate powers for safeguarding the legal order as expressed in statutes, decisions of the courts and activities of the administrative agencies." In Fraenkel's opinion the antithetical parts of the German law system also satisfy the needs of the new monopoly-capitalism that is heavily intertwined with numerous elements of bureaucratic state control. The principles governing this idea of dichotomy, the new functions ascribed to the state organs operative in each, as well as the concerns and practical issues raised by the conception of the *prerogative* and *normative* pattern in the German Law of the years 1933-1938 are all addressed within the pages of this thesis which unequivocally adopts and showcases the theoretical and empirical force of the multidisciplinary approach used by Ernst Fraenkel himself.

Keywords: Fraenkel, Third Reich, dual state, jurisprudence.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγήσελ. 7-12
Κεφάλαιο Πρώτοσελ. 12
<i>Η προνομιακή λειτουργία του νόμου στο «διττό κράτος»</i>σελ. 12-26
<i>Η κανονιστική λειτουργία του νόμου στο «διττό κράτος»</i>σελ. 26-30
Κεφάλαιο Δεύτεροσελ. 30
<i>Η νομική θεωρία του «διττού κράτους»</i>σελ. 26-30
<i>Οι νομικές πρακτικές του «διττού κράτους»</i>σελ. 35-38
Κεφάλαιο Τρίτοσελ. 38
<i>Όψεις του «διττού κράτους» στη Σύγχρονη με τον Ernst Fraenkel και ύστερη βιβλιογραφία</i>σελ. 38
<i>Υφίσταται νομική τάξη στα δεσποτικά καθεστώτα;</i>σελ. 38-40
<i>Διπλότητα και κατάσταση εκτάκτου ανάγκης</i>σελ. 40-42
<i>Διασταλτική ερμηνεία του νόμου & προνομιακή λειτουργία</i>σελ. 42-44
<i>Αντιδιαφωτιστικές τάσεις & προνομιακή λειτουργία</i>σελ. 44-46
<i>Η προνομιακή λειτουργία ως αντανάκλαση ενός ευρύτερου κοινωνικού και πολιτικού πεδίου</i>σελ. 46-48
<i>Διττό κράτος & κανονιστικοποίηση</i>σελ. 48-50
<i>Η κοινή οπτική δύο αντιφρονούντων νομικών για τον νόμο στο Τρίτο Ράιχ</i>σελ. 50-51
<i>Αντικοινοβουλευτισμός & προνομιακή λειτουργία</i>σελ. 51-53
<i>Ο ρόλος του εξουσιοδοτικού νόμου στο «διττό κράτος»</i>σελ. 53
<i>Το κλίμα της προεργασίας για το The Dual State</i>σελ. 54-57

<i>Η διεπιστημονική προσέγγιση του The Dual State</i>σελ. 57	σελ. 57
<i>Τα ατομικά δικαιώματα ως νόθο στοιχείο για την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία</i> ..σελ. 57-58	σελ. 57-58
<i>Η θεσμική διαμόρφωση του διττού κράτους και το debate των εθνικοσοσιαλιστών νομικών</i> σελ. 58-60	σελ. 58-60
<i>Η φυλετικοποίηση του νόμου και η άρση των σχέσεων κοινωνικού συμβολαίου</i>σελ. 60-63	σελ. 60-63
<i>Αντισημιτισμός και διττή ερμηνεία ή επανερμηνεία του νόμου</i>σελ. 63-65	σελ. 63-65
<i>Η χρήση των γενικών ρητρών (General Klausen)</i>σελ. 65-67	σελ. 65-67
<i>Διττό κράτος και Διοικητικό Δίκαιο</i>σελ. 67-68	σελ. 67-68
<i>Η έννοια του Rechtsstaat και το διττό κράτος</i>σελ. 69-70	σελ. 69-70
<i>Νέα νομική επιστήμη ή νομολογία με γκρίζες ζώνες;</i>σελ. 70-71	σελ. 70-71
<i>Ο πυρήνας του «διττού κράτους»</i>σελ. 71-72	σελ. 71-72
<i>Η διεύρυνση της έννοιας του πολιτικού</i>σελ. 72-73	σελ. 72-73
<i>Οι νομικές μεταβάσεις του «διττού κράτους»</i>σελ. 73-77	σελ. 73-77
<i>Η διεπιστημονική προσέγγιση του Ernst Fraenkel και οι επιδράσεις της</i>σελ. 77-82	σελ. 77-82
<i>Η εγκυρότητα του The Dual State</i>σελ. 82-87	σελ. 82-87
Συμπεράσματασελ. 88-89	σελ. 88-89
Βιβλιογραφίασελ. 90-91	σελ. 90-91

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έργο του Ernst Fraenkel *The Dual State (Διττό Κράτος)* αποτελεί μία διεξοδική ανάλυση των νομικών αρχών και της συνταγματικής εξέλιξης του Τρίτου Ράιχ. Όπως περιγράφεται και στο εξώφυλλο του βιβλίου συνιστά την πιο προσεγμένη ανάλυση για τον ολοκληρωτισμό και αναμφίβολα αυτή η ανάλυση έδωσε ώθηση για μετέπειτα ερευνητικές προσεγγίσεις, οι οποίες σχετίζονται με τη νομολογία του εθνικοσοσιαλισμού κατά τη δεκαετία του 1930 στη Γερμανία. Το *The Dual State* άρχισε να γράφεται στη Γερμανία τη δεκαετία του 1930, μία δεκαετία κατά την οποία η κοινωνική έρευνα στον χώρο της επιστήμης της *Διοίκησης* (Κοινωνιολογία της Διοίκησης) και ειδικότερα η συγκέντρωση υλικού για τις αλλαγές που συντελούνταν στη νομική επιστήμη και στα διοικητικά της όργανα θεωρούνταν ως ερευνητικά αντικείμενα εξαιρετικά ύποπτες από το πολιτικό σύστημα (Stolleis, 1998: 125). Η έρευνα περί «διττού κράτους» ολοκληρώθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1940, δεδομένου ότι το *The Dual State* θεωρείτο εντός Γερμανίας παράνομο και ο συγγραφέας του αναγκάστηκε να φύγει από τη Γερμανία το 1938.

Ο τίτλος «The Dual State» σχετίζεται με το επιχείρημα του Ernst Fraenkel ότι ο εθνικοσοσιαλισμός διαίρεσε τον νόμο σε δύο αλληλοεξαρτώμενες λειτουργίες. Η πρώτη λειτουργία αφορά στο «κανονιστικό κράτος», το οποίο προστατεύει τη νομική τάξη όπως αυτή εκφράζεται στα νομικά διατάγματα/νομοθεσία, στις αποφάσεις των δικαστηρίων και στις δραστηριότητες των διοικητικών υπηρεσιών. Η δεύτερη λειτουργία του «διττού κράτους» αφορά στο «προνομιακό κράτος», το οποίο σχετίζεται κυρίως με οργανώσεις του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος. Το «προνομιακό κράτος» ασκεί απεριόριστη θεσμική αυθαιρεσία και ανεξέλεγκτη βία και οι ενέργειές του δεν υπόκεινται σε νομικές εγγυήσεις και νομικούς περιορισμούς.

Σύμφωνα με τον Otto Kirchheimer η σημασία του έργου του Ernst Fraenkel συνίσταται στο γεγονός ότι αποτελεί την πρώτη θεωρητική ανάλυση της γερμανικής νομικής τάξης του 20^{ου} αιώνα (Meierhenrich, 2018: 391). Αυτή η διπλωματική εργασία εστιάζει στο νομικό σύστημα της περιόδου 1933-1938 και το ενδιαφέρον της επικεντρώνεται στις αναλύσεις που γίνονται στη διττή λειτουργία του νόμου ως ένα από τα βασικότερα εργαλεία εδραίωσης του εθνικοσοσιαλισμού. Η κατανόηση των συνθηκών που

επέτρεψαν τη δημιουργία αυτής της διττής μορφής διακυβέρνησης προϋποθέτει την καταγραφή της προϊστορίας του «διττού κράτους», δηλαδή εάν από την περίοδο της δημοκρατίας της Βαϊμάρης και ίσως και του τέλους του 19^{ου} αιώνα υπάρχουν φορείς αυθαίρετης εξουσίας που χαίρουν νομιμότητας, των κοινωνικών στρωμάτων που απαρτίζουν το «διττό κράτος» και των έκτακτων διαταγμάτων τα οποία διαμόρφωσαν τον κύριο νομικό κορμό του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος. Θα ήταν εύστοχο να τεθεί ως γενικότερος προβληματισμός για μετέπειτα έρευνα αν ο συγκεκριμένος τρόπος εφαρμογής του νόμου από τους εθνικοσοσιαλιστές δημιούργησε νομικό προηγούμενο για την επιβολή παρόμοιων νομικών ρυθμίσεων περιστολής του κοινωνικού κράτους στο πλαίσιο των σύγχρονων νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Σε αυτήν την προσπάθεια θα συμβάλλουν πέραν του Ernst Fraenkel και άλλοι ερευνητές, όπως οι Michael Stolleis και Jens Meierhenrich, οι οποίοι, λαμβάνοντας ως βάση την εθνογραφική μελέτη για τον νόμο του Ernst Fraenkel (Meierhenrich, 2018), θα καταδείξουν τον απόηχο που είχε η νομιμοφάνεια του χιτλερικού καθεστώτος στη μετέπειτα γερμανική κι ευρωπαϊκή νομολογία.

Κατά τη συγγραφή του *The Dual State* ο Ernst Fraenkel προσπάθησε να συλλέξει όλα εκείνα τα στοιχεία που αποδεικνύουν τη συνύπαρξη μίας απολυταρχικής εξουσίας με νομοκατεστημένες πρακτικές, οι οποίες απορρέουν από τη γερμανική νομική παράδοση και φωτίζουν τις αδύναμες πλευρές του συντάγματος της Βαϊμάρης. Πιο συγκεκριμένα, στο *The Dual State* αναλύονται οι νομικές και συνταγματικές εξελίξεις στη Γερμανία λίγο πριν ξεσπάσει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Για αυτό τον λόγο, ο ιστορικός χρόνος που εξετάζεται στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία είναι ανάμεσα στα έτη 1933-1938.

Συγχρόνως, αν και ο ολοκληρωτισμός παραμένει μία ασαφής έννοια για τους νεότερους ερευνητές, όπως είναι ο Ian Kershaw (Kershaw, 2009: 46), η «νομική πραγματικότητα του διττού κράτους» (Fraenkel, 2006: 151) προσφέρει χαρακτηριστικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζεται ο νόμος στα λεγόμενα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Ian Kershaw αν και η έννοια του ολοκληρωτισμού είναι περισσότερο «περιγραφική» παρά «επεξηγηματική» (Kershaw, 2009: 46), ωστόσο, δίνει τη δυνατότητα για την «ανάλυση τεχνικών και εργαλείων κυριαρχίας» (Kershaw, 2009: 45), όπως θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τέτοιου είδους ανάλυση αποτελεί η προσέγγιση περί «διττού κράτους» του Ernst Fraenkel. Επομένως, στην ανάλυση του

«διττού κράτους» αναδεικνύεται η διττή λειτουργία του νόμου ως εργαλείο κυριαρχίας της εθνικοσοσιαλιστικής κυβέρνησης.

Η σχέση της προνομιακής λειτουργίας με την κανονιστική λειτουργία χαρακτηρίζεται από την αθρόα έκδοση διαταγμάτων εκτάκτου ανάγκης με την ταυτόχρονη κατάργηση της καθολικότητας των νόμων. Οι νόμοι, που σύμφωνα με τον Franz Neumann πρέπει να είναι συγκεκριμένοι μέσα στη γενική τους μορφή, παύουν να ισχύουν και αντικαθίστανται από έκτακτες αυθαίρετες νομοθετικές ρυθμίσεις με αναδρομική ισχύ. Η ισχύς της αναδρομικότητας των νόμων σήμαινε αυτομάτως την κατάργηση της γενικότητάς τους (Neumann, 1939: 30). Στο πλαίσιο του «διττού κράτους» η εφαρμογή της προνομιακής λειτουργίας στηρίχτηκε κατά κύριο λόγο στην αναδρομική ισχύ των νόμων του ποινικού δικαίου. Οι νομικές εγγυήσεις του συντάγματος της Βαϊμάρης για την απαγόρευση της αναδρομικής ισχύος των ποινικών νομικών διατάξεων άρθηκαν μέσω του «προνομιακού κράτους». Η αλλαγή του κοινωνικού συμβολαίου, που έγινε προσπάθεια να εδραιωθεί στη δημοκρατία της Βαϊμάρης, συντελείται μέσω του «διττού κράτους», καθότι σύμφωνα με τον Benjamin Constant η αναδρομική ισχύς του νόμου άρει τις νομικές εγγυήσεις μέσω των οποίων η κοινωνία προστάτευε το άτομο ως αναγνώριση της υπακοής του σε αυτήν (Neumann, 1939: 36). Σύμφωνα με τον Michael Stolleis αυτού του είδους οι νομοθετικές ρυθμίσεις μόλις το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς ισχυροποιήθηκε αυξήθηκαν εις βάρος της παλαιάς νομικής τάξης και άλλαξαν τη σχέση ανάμεσα στο «κανονιστικό» και στο «προνομιακό» κράτος με τη σταδιακή επιβολή του δεύτερου επάνω στο πρώτο.

Στο τελευταίο μέρος της ανάλυσης του Ernst Fraenkel αναδεικνύεται η σχέση του γερμανικού καπιταλισμού και της μορφής που η καπιταλιστική παραγωγή λαμβάνει κατά την εθνικοσοσιαλιστική περίοδο με την ιδιαίτερη λειτουργία του νόμου στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς κατάφερε να συνδυάσει τις δυνάμεις αυθαιρεσίας του με μία καπιταλιστική οικονομική οργάνωση και τεχνολογική ανάπτυξη. Αυτός ο συνδυασμός χαρακτηρίζεται από την παραδοξότητα της ανάπτυξης οικονομικής καπιταλιστικής οργάνωσης από τη μία πλευρά με την απουσία ορθολογικού υπολογισμού από την άλλη. Η ανάπτυξη οικονομικής καπιταλιστικής οργάνωσης μονοπωλιακού τύπου μπορούσε να λάβει χώρα μόνο υπό την αιγίδα της ιδιαίτερης νομικής λειτουργίας του «διττού κράτους». Η κανονιστική λειτουργία του νόμου θα διατηρούσε τον καπιταλιστικό χαρακτήρα της

οικονομίας και η προνομιακή νομική λειτουργία θα προωθούσε την επιβολή επιχειρηματικών μονοπωλίων και την κατάργηση του υγιούς ανταγωνισμού.

Για όσους υποστηρίζουν ότι η διπλότητα της κρατικής δομής δεν υφίσταται καθότι το «προνομιακό κράτος» επεκτείνεται κι επιβάλλεται στο «κανονιστικό κράτος», με αποτέλεσμα το δεύτερο να μην υπάρχει, αξίζει να σημειωθεί ότι ένα έθνος 80 εκατομμυρίων ανθρώπων μπορεί να ελεγχθεί με την προϋπόθεση ότι υφίσταται εκείνη η συγκεκριμένη νομοθεσία, η οποία ρυθμίζει τις σχέσεις των πολιτών με το κράτος και ταυτοχρόνως των πολιτών με τους συμπολίτες τους. Παράλληλα, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η αναφορά στον όρο «διπτό κράτος» δεν έχει να κάνει καμία σχέση με τη συνύπαρξη της κρατικής γραφειοκρατίας και της γραφειοκρατίας του κόμματος, δεδομένου ότι ούτε στη νομοθετική ούτε στη διοικητική εξουσία δύναται να γίνει διάκριση ανάμεσα στις δραστηριότητες του κράτους και του κόμματος. Επομένως, η αναφορά στο κράτος έχει να κάνει περισσότερο με τον γραφειοκρατικό και τον δημόσιο μηχανισμό, που συνιστούν τη στενότερη έννοια της κρατικής μηχανής ενώ η δραστηριότητα του κόμματος αφορά κυρίως στις επικουρικές του οργανώσεις. Τα ζητήματα της αυθαιρεσίας και της τάξης ως πειθαρχικό μέσο είναι εκείνα που απασχολούν τις περισσότερες ερευνητικές προσεγγίσεις για τον ναζισμό. Όμως, η προσέγγιση του Ernst Fraenkel, την οποία συμμερίζεται και η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία, δίνει έμφαση στον συνδυασμό αυθαιρεσίας και νομιμοφανούς τάξης, ο οποίος χαρακτηρίζει το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και συνιστά το «διπτό κράτος». Η μελέτη αυτού του συνδυασμού αποδεικνύεται μέσω της λειτουργίας των νόμων. Στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία γίνεται μία προσπάθεια να διερευνηθεί η διττή λειτουργία του νόμου κατά την περίοδο του Τρίτου Ράιχ και να αναδειχθούν οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις στη σύγχρονη και ύστερη με τον Ernst Fraenkel βιβλιογραφία, η οποία προσεγγίζει το ζήτημα της διττής λειτουργίας του νόμου όχι αναγκαστικά με την ίδια ορολογία περί «διπτού κράτους».

Για τον παραπάνω σκοπό θα αναλυθούν στο πρώτο κεφάλαιο οι βασικές έννοιες του «διπτού κράτους» κατά την περίοδο του Τρίτου Ράιχ, οι οποίες αφορούν στην προνομιακή και κανονιστική λειτουργία του νόμου. Η εφαρμογή της προνομιακής λειτουργίας του νόμου συνδέεται άμεσα με την έκδοση του διατάγματος εκτάκτου ανάγκης την 28^η Φεβρουαρίου του 1933 και με την κατάλυση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας μέσω της ψήφισης του εξουσιοδοτικού νόμου στις 23/03/1933. Ως κύριος στόχος της προνομιακής

λειτουργίας αναδεικνύεται η κατάλυση του κράτους δικαίου με την εφαρμογή των αρχών του προνομιακού κράτους σε όλες τις δομές της γερμανικής διοίκησης. Ο ρόλος της κανονιστικής λειτουργίας του νόμου περιορίζεται στη διατήρηση της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής και στη διατήρηση του αστικού δικαίου μόνο σε συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται η νομική θεωρία και οι νομικές πρακτικές που ισχύουν στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Η νομική θεωρία του «διττού κράτους» βασίζεται κυρίως στην άρνηση της έννοιας του *φυσικού δικαίου* και στην τροποποίηση υπέρ του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος σημαντικών άρθρων του ποινικού κώδικα. Η νομική θεωρία που κυριαρχεί στα όρια του διττού κράτους, και εφαρμόζεται μέσω των πρακτικών κυρίως της προνομιακής λειτουργίας του νόμου, υπερτονίζει τη σημασία της εθνικής κοινότητας και προτάσσει τη μεταχείριση των πολιτών βάσει της φυλής τους. Στην επιβολή αυτής της νομικής προσέγγισης σημαντικό ρόλο θα συντελέσει η δημιουργία ενός κοινοτικού φυσικού δικαίου εναρμονισμένου με τις επιταγές της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας. Στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου θα αναδειχθούν σημαντικές πτυχές των νομικών πρακτικών που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο του «διττού κράτους», όπως είναι για παράδειγμα η απολυτοποίηση της κρατικής εξουσίας με την ταυτόχρονη παύση *της αρχής της διάκρισης των εξουσιών*, η διατήρηση του μόνιμου χαρακτήρα του στρατιωτικού νόμου, η χωρίς νομικό πλαίσιο παραγωγή κι εργασία και η εδραίωση του μονοπωλιακού καπιταλισμού στο πεδίο της οικονομίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται μια σειρά από προβληματισμοί που σχετίζονται με το περιεχόμενο της ανάλυσης και με την ερευνητική προσέγγιση του Ernst Fraenkel στο *The Dual State*. Οι σημαντικότεροι από αυτούς αφορούν σε ζητήματα όπως είναι για παράδειγμα το ερώτημα αν τελικά υφίσταται νομική τάξη σε δεσποτικά καθεστώτα, η σχέση ανάμεσα στη διττή χρήση του νόμου και την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και η συμβολή της διασταλτικής ερμηνείας του νόμου στο κομμάτι της προνομιακής λειτουργίας του «διττού κράτους». Παράλληλα, γίνεται αναφορά στο σταδιακό εξοβελισμό από τη γερμανική νομική τάξη των στοιχείων της νομικής παράδοσης του Διαφωτισμού και στα αντικοινοβουλευτικά χαρακτηριστικά του «διττού κράτους». Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας, όπως είναι για παράδειγμα η φυλετικοποίηση του δικαίου και η ευρεία χρήση των γενικών

ρητρών, και η σχέση τους με το «διττό κράτος». Επιπλέον, θα δοθεί έμφαση στο πλαίσιο μέσα στο οποίο ο Ernst Fraenkel κατέληξε στη συγγραφή του *The Dual State* και στην κοινή αναλυτική προσέγγιση με άλλους νομικούς της εποχής του ως προς τη μορφή που λαμβάνει η νομική τάξη την περίοδο 1933-1938. Τέλος, θα αναδειχθεί ο διεπιστημονικός χαρακτήρας της έρευνας που ακολουθείται στο *The Dual State* και η αναγνώριση της εγκυρότητάς του από μετέπειτα ερευνητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΤΟ «ΔΙΤΤΟ ΚΡΑΤΟΣ»

Ο πυρήνας της προνομιακής λειτουργίας του συντάγματος είναι ουσιαστικά ο στρατιωτικός νόμος και πιο συγκεκριμένα το διάταγμα εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933, το οποίο εκδόθηκε με αφορμή την πυρπόληση του γερμανικού κοινοβουλίου (Reichstag) από τους ναζί. Η καταστροφή του γερμανικού κοινοβουλίου ωφέλησε κυρίως το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα, το οποίο εκμεταλλεύτηκε αυτό το γεγονός με σκοπό την κατάλυση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας της Βαϊμάρης (Müller, 1991: 28) και την άρση βασικών δικαιωμάτων του συντάγματος μέσω της δημιουργίας του «προνομιακού κράτους». Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στη διαμόρφωση εκείνων των ιδιαίτερων προεκλογικών συνθηκών που ωφέλησαν τους εθνικοσοσιαλιστές, όπως ήταν για παράδειγμα η απαγόρευση των αριστερών αντιπολιτευτικών εφημερίδων, η παύση των προεκλογικών συγκεντρώσεων και η κατά βούληση σύλληψη πολιτικών αντιπάλων. Η προνομιακή λειτουργία του νόμου, που εγκαινιάζεται με αφορμή τον εμπρησμό του γερμανικού κοινοβουλίου και έχει τη νομική μορφή μέτρων έκτακτης ανάγκης, συσκότισε ποια πράξη θεωρείται προδοτική απέναντι στον γερμανικό λαό ή κριτική απέναντι στην κυβέρνηση (Müller, 1991: 29). Το θολό νομικό και πολιτικό τοπίο του «διττού κράτους» που μελετά ο Ernst Fraenkel αρχίζει να διαμορφώνεται ακριβώς εκείνη την περίοδο και έχει ως νομοπαρασκευαστικό αποτέλεσμα την ψήφιση του *εξουσιοδοτικού νόμου* την 23^η Μαρτίου του 1933 και μία σειρά από αναδρομικές νομικές ποινικές διατάξεις, που αφορούσαν στα υποτιθέμενα εγκλήματα κομμουνιστών της περιόδου ανάμεσα στην 31^η Ιανουαρίου και 28^η

Φεβρουαρίου του 1933 (Müller, 1991: 31). Ο χρονοβόρος τρόπος διεξαγωγής της δίκης των υποτιθέμενων κομμουνιστών εμπρηστών δημιούργησε εμφανή ενόχληση στους εθνικοσοσιαλιστές υπουργούς που ήταν παρόντες (Joseph Goebbels, Hermann Göring) και σίγουρα λειτούργησε καταλυτικά για την ταχεία οργάνωση των ειδικών δικαστηρίων του «προνομιακού κράτους».

Ο δημόσιος πολιτικός βίος της Γερμανίας δεν υπόκειται πλέον στη δικαιοδοσία του γενικού δικαίου με τις συγκεκριμένες νομοθετικές ρυθμίσεις, αλλά αντιθέτως κυριαρχείται από έκτακτα διατάγματα και αόριστες νομικίστικες πρακτικές, οι οποίες βασίζονται σε «ασαφείς και φεουδαλιστικές ηθικές αρχές όπως τιμή, πίστη και καθήκον» (Müller, 1991: 77) και ερμηνεύονται διαφορετικά στην εκάστοτε περίπτωση. Στο «διττό κράτος» πέραν της συνύπαρξης της κανονιστικής με την προνομιακή λειτουργία υπεισέρχονται σε μία σύγχρονη κρατική διοίκηση και αόριστες ιδέες όπως περί «μίας αποστολής (Sendung) για την επίτευξη της σωτηρίας (Rettung) και της λύτρωσης (Erlösung)» (Kershaw, 2009: 448) του γερμανικού λαού και αφυπνίζουν θρησκευτικού τύπου συναισθήματα, τα οποία δε σχετίζονται με την ακρίβεια και τη σαφήνεια του συντάγματος της Βαϊμάρης.

Επιπλέον, στο *Germany: Jekyll and Hyde* ο Sebastian Haffner αναφέρεται στην αγχίνια των ναζι ηγετών να προβούν σε χρήση εννοιών που έχαιραν εκτίμησης από την περίοδο της φεουδαρχίας (Haffner, 1940: 50). Αυτή η αοριστία για το τι είναι βλαβερό για το έθνος και για τον λαό νομιμοποιεί την αυθαίρετη εξουσία του «προνομιακού κράτους». Ο καθένας μπορεί από στιγμή σε στιγμή να θεωρηθεί ύποπτος από τα όργανα του «προνομιακού κράτους» και να συλληφθεί, χωρίς να προηγηθεί κάποια νομική διαδικασία. Η πολιτική σφαίρα στερείται επιχειρημάτων, διαλόγου και διακομματικής συνεννόησης, καθώς ο νόμος αδυνατίζει.

Ο νόμος της 24^{ης} Μαρτίου του 1933, που είναι γνωστός ως *εξουσιοδοτικός νόμος* (Ermächtigungsgesetz), επέτρεψε στον Adolf Hitler να έχει εκτός από τη «νομοθετική και εκτελεστική και τη συντακτική εξουσία» (Κεσσόπουλος, 2018: 36) ενώ παράλληλα αφαίρεσε την αρμοδιότητα του κοινοβουλίου από τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία και κατά συνέπεια ερχόταν σε σύγκρουση με την *αρχή της διάκρισης των εξουσιών*. Ο εξουσιοδοτικός νόμος, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι είναι η πλήρης νομιμοποίηση του

«προνομιακού κράτους» και η νομικής μορφής έκφραση της ακραίας συντηρητικής παλαιάς τάξης που απεχθανόταν τη συμμετοχή του κοινοβουλίου στη διαμόρφωση της νομοθεσίας και γενικότερα τον κοινοβουλευτισμό της δημοκρατίας της Βαϊμάρης και το ευρύ φάσμα κοινωνικών συμφερόντων που εκπροσωπούσε. Αυτήν την τάξη μετά το 1920 εξέφραζε το γερμανικό εθνικολαϊκό κόμμα (Deutschnationale Volkspartei) (Müller, 1991: 10), το οποίο από τον Νοέμβριο του 1918 αποτελούσε εκείνον τον κομματικό σχηματισμό που υποστήριζε τα συμφέροντα των «μεγάλων γαιοκτημόνων ανατολικά του Έλβα και των ακροδεξιών εργοστασιαρχών της βαριάς βιομηχανίας» (Winkler, 2011: 36).

Η επίσημη ρητορική της εθνικοσοσιαλιστικής ηγεσίας επιδιώκει να δημιουργήσει μία εικόνα νομιμοφάνειας και επαναλαμβάνει συνεχώς ότι η ανάληψη της εξουσίας από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα βασίζεται σε έγκυρους νόμους, διαθέτει ένα νομίμως εκλεγμένο υπουργικό συμβούλιο και είναι προϊόν ενός νομίμως εκλεγμένου κοινοβουλίου. Ο μύθος περί νομιμοφάνειας αποκαλύπτεται με το πραγματικό γεγονός του πραξικοπήματος. Οι καθοριστικές ενέργειες του προέδρου Paul von Hindenburg μεταξύ της 30^{ης} Ιανουαρίου και της 24^{ης} Μαρτίου του 1933, οι οποίες έφεραν τον Adolf Hitler στην εξουσία, περιελάμβαναν την τοποθέτησή του στη θέση του καγκελάριου, τη δίωξη της πολιτικής ζωής με την έκδοση του διατάγματος εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 και την επικύρωση του νόμου της 24^{ης} Μαρτίου του ίδιου έτους με τον οποίο αίρονται οι δημοκρατικές και κοινοβουλευτικές ελευθερίες του συντάγματος της Βαϊμάρης.

Οι εθνικοσοσιαλιστές ανεμπόδιστοι πλέον προχώρησαν στη δημιουργία μίας αντισυνταγματικής και μόνιμης δικτατορίας με απεριόριστες εξουσίες και κατάργησαν τις νομικές αρχές της διαφωτιστικής παράδοσης, όπως ήταν για παράδειγμα η αρχή της διάκρισης των εξουσιών, η μη αναδρομική ισχύ των νόμων και η νομική αρχή του *nulla poena sine lege* και η μετατροπή αυτής σε *sine eglima sine poena*. Η αρχή *sine eglima sine poena* προπαγανδίστηκε από τον Carl Schmitt στο άρθρο του *Der Weg des deutschen Juristen* (Müller, 1991: 75), που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Deutsche Juristen Zeitung* το 1934 (Hirvonen, Porttikivi, 2010: 143), και έδωσε την αυθαίρετη δυνατότητα στο προνομιακό κράτος να βαφτίζει έγκλημα όποια πράξη ήθελε και να την τιμωρεί κατά το δοκούν. Η αλλαγή της βασικής νομικής αρχής (*nulla poena sine lege*) του ποινικού δικαίου επιτρέπει την επιβολή απεριόριστων στον αριθμό ποινών και καταστρατηγεί την αρχή ότι μόνο μία πράξη που ήταν κολάσιμη εκείνη τη στιγμή που διενεργείτο μπορούσε και να

τιμωρηθεί (Müller, 1991: 73). Επιπλέον, η διείσδυση στη νομολογία της εποχής των γενικών ρητρών κυρίως μέσω του «προνομιακού κράτους» και η διάβρωση της νομικής τάξης από αυτές επιτυγχάνεται με την ταυτόχρονη άρση της γενικότητας του νόμου, την παύση της ανεξαρτησίας των δικαστών και την κατάργηση της διάκρισης των εξουσιών, φιλελεύθερες αρχές που αποτελούσαν τις βασικές προϋποθέσεις για τον ελεύθερο ανταγωνισμό (Neumann, 1939: 42). Η ουσία, επομένως, του «προνομιακού κράτους» είναι η εδραίωση, η επέκταση και η διατήρηση της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας με τον ταυτόχρονο περιορισμό της αρχής της διάκρισης των εξουσιών με απώτερο στόχο την κατάργηση των ελέγχων που ενέπιπταν στη δικαιοδοσία της γερμανικής Διοίκησης (Stolleis, 1998: 127) και θεωρούνταν κομμάτι της φιλελεύθερης παράδοσης και ως τέτοιο αποτελούσαν τροχοπέδη στη δυναμική του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος (Stolleis, 1998: 142). Αυτές οι προσπάθειες να ελεγχθούν οι προηγούμενοι διοικητικοί μηχανισμοί του κράτους δημιουργούσαν θεσμικές αντιθέσεις και συγκρούσεις που εκφράζονταν από τις δύο κύριες λειτουργίες του «διττού κράτους» την κανονιστική και την προνομιακή λειτουργία. Οι παραπάνω θεσμικές αλλαγές ήταν και ο βασικός σκοπός του «διττού κράτους» κατά τη μεταβατική περίοδο 1933-1938, δηλαδή ο σταδιακός έλεγχος της διοίκησης μέχρι την πλήρη υποταγή της στην εξουσία του *Führer* (*Führerprinzip*) και τη μετατροπή της σε έναν πιο δραστικού τύπου διοικητικό μηχανισμό, απογυμνωμένο από νομικές εγγυήσεις. Αυτήν τη μετατροπή αναλαμβάνει η προνομιακή λειτουργία του «διττού κράτους».

Αναμφίβολα, το εθνικοσοσιαλιστικό πραξικόπημα του 1933 σχετίζεται και με την αδυναμία του συντάγματος της Βαϊμάρης να περιορίσει την αυθαίρετη εξουσία του προέδρου σχετική με την έκδοση διαταγμάτων εκτάκτου ανάγκης, η οποία παραχωρούσε στο πρόσωπό του την αρμοδιότητα να αποφασίσει για το αν η εξουσία που θα αναλάμβανε την αποκατάσταση της τάξης σε περίπτωση εκτάκτου ανάγκης, θα ήταν πολιτική ή στρατιωτική. Στη γερμανική νομική παράδοση η σκοπιμότητα και η ανάγκη του στρατιωτικού νόμου δεν είχε τεθεί ποτέ στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων, μία παράδοση απότοκη της μοναρχικής περιόδου, η οποία διαρκούσε έως τη δημοκρατία της Βαϊμάρης. Δεδομένων των παραπάνω, η μόνη βεβαιότητα είναι η εξουσία του *Führer* και των υφιστάμενων σε αυτόν οργάνων [SS, Gestapo, DAF (Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας)]. Σε αυτές τις οργανώσεις, οι οποίες περιλαμβάνονταν στον μηχανισμό του «προνομιακού κράτους», ανέθεσε ο Χίτλερ τη λύση του εβραϊκού ζητήματος, όπως αυτή παρουσιάστηκε

στο συνέδριο του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος τον Σεπτέμβρη του 1935 στη Νυρεμβέργη.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι εντός του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος ο στρατιωτικός νόμος από έκτακτο χαρακτήρα αποκτά τη μορφή ενός μόνιμου μέτρου. Η Γερμανία βρίσκεται από την 28^η Φεβρουαρίου του 1933 υπό το καθεστώς στρατιωτικού νόμου, ο οποίος στο γενικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής νομικής θεωρίας δεν έρχεται σε σύγκρουση απαραίτητως με το αστικό δίκαιο αλλά λειτουργεί συμπληρωματικά με τον γενικό κανόνα δικαίου. Σκοπός του στρατιωτικού νόμου ή αλλιώς του νόμου έκτακτης ανάγκης είναι να αποκαταστήσει την ομαλή λειτουργία του συντάγματος μετά το πέρας των εκάστοτε αναταραχών. Η συνταγματική επίκληση στον στρατιωτικό νόμο προϋποθέτει ότι το αστικό δίκαιο έχει παραβιαστεί, ότι σκοπός του στρατιωτικού νόμου είναι η όσο το δυνατόν συντομότερη αποκατάσταση του γενικού κανόνα δικαίου και άμα τη αποκατάστασή του ο στρατιωτικός νόμος παύει να ισχύει. Αυτές τις τρεις προϋποθέσεις παραβίασαν οι εθνικοσοσιαλιστές με το πραξικόπημά τους και διατήρησαν χωρίς λόγο τον στρατιωτικό νόμο έκτακτου ανάγκης επί μόνιμου βάσεως. Η μετατροπή του στρατιωτικού νόμου και γενικότερα των συνθηκών έκτακτου ανάγκης σε μόνιμο κανόνα της λειτουργίας του κράτους έχει τις ρίζες της σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel στον Nicolo Machiavelli (Fraenkel, 2006: 10). Παράλληλα, ο Max Weber πολύ πριν το 1933 είχε παρατηρήσει ότι τέτοιες προσπάθειες υποκατάστασης του γενικού κανόνα δικαίου από νομικές διατάξεις έκτακτου ανάγκης υπήρχαν από την εποχή της δυναστείας των Hohenzollern (Fraenkel, 2006: 12). Επομένως, το νομικό προηγούμενο κατάχρησης των διαταγμάτων έκτακτου ανάγκης δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο για την ευρωπαϊκή νομική θεωρία. Ακόμη και οι ίδιοι οι εθνικοσοσιαλιστές προβαίνουν στην παραδοχή ότι η φωτιά στο κοινοβούλιο ήρθε την κατάλληλη στιγμή για την επιβολή κατάστασης έκτακτου ανάγκης μόνιμου χαρακτήρα στη γερμανική επικράτεια.

Επιπλέον, συγχρόνως με το γεγονός της πυρπόλησης του κοινοβουλίου άλλη μία σημαντική δικαιολογία των εθνικοσοσιαλιστών για την επιβολή έκτακτων μέτρων ήταν η απειλή του κομμουνισμού, η οποία επέτρεπε την προληπτική καταστολή όσων σχετιζονταν ή υπήρχε υποψία ότι σχετιζονταν με το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας. Ουσιαστικά, η λειτουργία του «προνομιακού κράτους» είχε σκοπό να ταυτίσει την τήρηση της τάξης με την ένδειξη σεβασμού και νομιμοφανούς αναγνώρισης στο πρόσωπο του Adolf Hitler και

να εισαγάγει τις δικές της νομικές διατάξεις για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Για την καλλιέργεια νομιμοφάνειας χρησιμοποιήθηκαν από την προνομιακή λειτουργία του νόμου τμήματα του συντάγματος της Βαϊμάρης που εντάσσονταν στο «κανονιστικό κράτος».

Συνεπικουρικός για την επίτευξη νομιμοφάνειας από πλευράς της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης ήταν και ο ρόλος μίας εν μέρει κανονιστικής λειτουργίας η οποία δημιουργούσε την εντύπωση ότι το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς υποβοηθά και υποστηρίζει μία σειρά από κανόνες έστω και δικούς του. Αυτή η σειρά από κανόνες χαρακτηρίζεται από τον Michael Stolleis ως *Rechtmäßigkeit*, μίας κατάστασης δηλαδή που υποστήριζε ότι υπάρχουν κανόνες και ακολουθείται η νομιμότητα και «υπερίσχυσε» της *Gesetzmäßigkeit*, η οποία σχετιζόταν με τη νομιμότητα της γερμανικής διοίκησης προ του 1933 και θεωρείτο ξεπερασμένη ως νομική έννοια από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς (Stolleis, 1998: 143). Πιο συγκεκριμένα, η αντικατάσταση της «συμμόρφωσης με τον νόμο» (*Gesetzmäßigkeit*) από «τη συμμόρφωση με του τι θεωρείται σωστό και δίκαιο» (*Rechtmäßigkeit*) σύμφωνα πάντοτε με την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία ακολουθεί την πορεία εξέλιξης του «διττού κράτους» με σαφή προώθηση της προνομιακής λειτουργίας. Αυτομάτως, δηλαδή, η προνομιακή λειτουργία του νόμου προωθούσε ό,τι κάθε φορά για τους εθνικοσοσιαλιστές θεωρείτο «σωστό και δίκαιο». Προς την ίδια κατεύθυνση συνέβαλαν καθοριστικά οι συντηρητικοί κύκλοι της δικαστικής, πολιτικής και στρατιωτικής γερμανικής ελίτ. Σύμφωνα με τον Carl Schmitt το βασικό στοιχείο του στρατιωτικού νόμου είναι η απεριόριστη εξουσία του, γεγονός που συνεπάγεται την άρση της μέχρι πρότινος νομικής τάξης. Το χαρακτηριστικό των συνθηκών στρατιωτικού νόμου είναι ότι το κράτος συνεχίζει να υφίσταται αλλά με ανενεργή τη νομική τάξη του, η άρση της οποίας καθιστά την κρατική εξουσία κυριολεκτικά απόλυτη, δηλαδή, με άλλα λόγια επιτρέπεται στην κρατική εξουσία να δρα χωρίς νομικές δεσμεύσεις. Αυτή η θεωρία υιοθετήθηκε από τον βασικό μηχανισμό του «προνομιακού κράτους» που είναι η Gestapo με τη συνδρομή ενός προϋπάρχοντος διευρυμένου συστήματος κατασταλτικού μηχανισμού της πρωσικής αστυνομίας. Στην ίδια κατεύθυνση με τις ιδέες του Carl Schmitt κινήθηκε και ο εθνικοσοσιαλιστής καθηγητής συνταγματικού δικαίου Theodor Maunz, ο οποίος δεδομένης της διοικητικής του εμπειρίας γνώριζε πολύ καλά ότι η αντικατάσταση της *Gesetzmäßigkeit* από τη *Rechtmäßigkeit* σήμαινε το τέλος των νομικών εγγυήσεων του ατομικού και του δημόσιου δικαίου και δήλωσε με αυτόν τον

τρόπο την υποστήριξή του στη θέση ότι οι δράσεις της *Gestapo* και του «προνομιακού κράτους» γενικότερα τίθενται εκτός του δικαστικού ελέγχου (Stolleis, 1998: 187).

Η διάλυση του Κανόνα Δικαίου, που ακολούθησε κυρίως μετά το καλοκαίρι του 1934 (Η Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών), αντανakλάται σε όλες τις βαθμίδες των γερμανικών δικαστηρίων. Αρχικά, τα δικαστήρια προσπάθησαν να διαφυλάξουν τουλάχιστον θεωρητικά την έννοια του νόμου από τις αυθαιρεσίες της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης, με πιο σημαντική την προσπάθεια του ανωτάτου δικαστηρίου (Reichsgericht) της χώρας να επισημάνει ότι το διάταγμα εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 θα ήταν αποτελεσματικό μόνο εάν ίσχυε για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Όμως, άλλα περιφερειακά δικαστήρια αναγνώριζαν στις ενέργειες των διοικητών της αστυνομίας νομική ισχύ, με αποτέλεσμα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως είναι για παράδειγμα αυτό της ανεξιθρησκίας, καταργούνται σε περίπτωση που έβρισκαν αντίθετο τον εκάστοτε αστυνομικό διοικητή. Αυτού του είδους η αυτονόμηση της διοίκησης κυρίως των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους υπέρ των εθνικοσοσιαλιστών ήταν ο βασικός σκοπός της λειτουργίας του «προνομιακού κράτους». Μάλιστα, με το επιχείρημα ότι εάν η ελεύθερη έκφραση των θρησκευτικών πεποιθήσεων μίας οργάνωσης ήταν αντίθετη με τη δημόσια τάξη, τότε σύμφωνα με το ανώτατο δικαστήριο η νομιμότητα της συγκεκριμένης οργάνωσης τίθεται στη δικαιοδοσία της αστυνομικής εξουσίας. Σε αυτό το σημείο η κανονιστική λειτουργία του κρατικού μηχανισμού παραχωρεί χωρίς σοβαρές αντιστάσεις τις αρμοδιότητές της στα διοικητικά όργανα της προνομιακής λειτουργίας του κράτους. Άλλο ένα δικαίωμα το οποίο περιστελλεται σύμφωνα με απόφαση του ανωτάτου δικαστηρίου της Πρωσίας είναι η δικαιοδοσία του εκάστοτε δημοσίου υπαλλήλου να εξετάζει τα δημόσια έγγραφα. Με αυτήν την απαγόρευση η *αρχή της διάκρισης των εξουσιών*, η οποία επλήγη καθοριστικά από τη θέσπιση του εξουσιοδοτικού νόμου τον Μάρτιο του 1933, οδεύει προς την πλήρη κατάργησή της. Το ανώτατο δικαστήριο της Πρωσίας την 31^η Μαΐου του 1935 αναγνωρίζει ότι δεν υφίστανται πλέον ομοσπονδιακοί και κρατικοί περιορισμοί της εξουσίας της αστυνομίας. Επίσης, αγωγές εργαζομένων της σοβιετικής αντιπροσωπείας εμπορίου για άδικη απόλυση δεν εξετάζονταν από το δικαστήριο, υπεύθυνο για τα εργασιακά ζητήματα, με τη δικαιολογία ότι οι συγκεκριμένες απολύσεις γίνονταν στο πλαίσιο αυτοάμυνας του κράτους εναντίον του κομμουνισμού. Αν και τα δικαστήρια υποστήριζαν ότι αυτές οι

αποφάσεις θα ίσχυαν μέχρι το πέρας του στρατιωτικού νόμου, στο προοίμιο του διατάγματος εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 δηλωνόταν χωρίς περιστροφές ότι το μοναδικό κίνητρο του νόμου ήταν η πάταξη του κομμουνισμού. Η συσχέτιση του συγκεκριμένου διατάγματος με την υποτιθέμενη απειλή του κομμουνισμού έδωσε την εντύπωση μίας κατάστασης κατά την οποία παρ'όλη την αυθαιρεσία ακολουθείτο δήθεν η νομιμότητα (Müller, 1991: 47) και εγκαινίασε τον τρόπο λειτουργίας του «διττού κράτους», στο οποίο αναφέρεται ο Ernst Fraenkel. Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, βοηθητικό ρόλο στη δημιουργία αυτής της διττής κυβερνητικής πρακτικής είχε το ανώτατο δικαστήριο της Πρωσίας γνωστό και ως *Kammergericht*, το οποίο αποφάνθηκε ότι το διάταγμα εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 ήρε τους ομοσπονδιακούς και κρατικούς περιορισμούς που ίσχυαν για την αστυνομική καταστολή. Παράλληλα, το ίδιο δικαστήριο υπαγόρευσε και στα περιφερειακά δικαστήρια να διευρύνουν την έννοια της κομμουνιστικής απειλής (Müller, 1991: 47). Η συγκεκριμένη διεύρυνση αποτέλεσε τη βάση για την έναρξη της προνομιακής λειτουργίας στο πλαίσιο του «διττού κράτους» με την ταυτόχρονη δημιουργία ποινικών νόμων για τα πολιτικά αδικήματα. Το διάστημα από το 1933-1935 ακόμη και οι υποθέσεις που αφορούσαν κομμουνιστές συνέχιζαν να δικάζονται από τα κανονικά εφετεία κι όχι από τα ειδικά δικαστήρια (Müller, 1991: 52), γεγονός που εμπλέκει την κανονιστική λειτουργία, και την ικανότητά της να δίνει νομιμοφάνεια στις αποφάσεις του ναζιστικού καθεστώτος, με τους σκοπούς της προνομιακής λειτουργίας. Συγχρόνως, υιοθετείται από τα δικαστήρια η έννοια του έμμεσου κομμουνιστικού κινδύνου, η οποία είναι σε απόλυτη σύμπτωση με την αντίληψη της ιδεατής και ομοιογενούς εθνικής κοινότητας, χωρίς εσωτερικές συγκρούσεις και εντάσεις. Το εφεύρημα του εθνικού κινδύνου δίνει άλλοθι στη διεύρυνση του κατασταλτικού μηχανισμού και των προληπτικών συλλήψεων χωρίς την απαραίτητη προϋπόθεση ύπαρξης συγκεκριμένων αποδεικτικών στοιχείων. Αυτός ο κίνδυνος αποκτά νομιμοποίηση μέσω των δικαστικών αποφάσεων και διευρύνεται πέραν της πολιτικής ζωής σε όλο το φάσμα της γερμανικής κοινωνίας. Για παράδειγμα, το διοικητικό δικαστήριο της Βυρτεμβέργης τον Σεπτέμβριο του 1936 δηλώνει απροκάλυπτα ότι το διάταγμα εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 δεν περιορίζεται μόνο στην καταστολή του κομμουνιστικού κινδύνου αλλά επεκτείνεται σε κάθε είδους δραστηριότητα, η οποία δύναται να διαταράξει τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Βέβαια, όλοι οι εχθροί του εθνικοσοσιαλισμού χαρακτηρίζονταν γενικότερα ως κομμουνιστές. Ο στρατιωτικός νόμος ,

λοιπόν, γίνεται όργανο του μονοπωλίου της εξουσίας από τους εθνικοσοσιαλιστές και υιοθετείται ως μία μόνιμη νομική κατάσταση από τη γερμανική διοίκηση συλλήβδην μέσω του «προνομιακού κράτους».

Από την άλλη μεριά, το γενικότερο κλίμα φόβου που δημιουργήθηκε στην ανώτατη δικαστική εξουσία κυρίως με την ψήφιση του εξουσιοδοτικού νόμου επέτρεψε στα όργανα του «προνομιακού κράτους» να αυτοεπικαλούνται ως προστάτες του έθνους και να προσδίδουν νομιμότητα στις ενέργειές τους, ανεξαρτήτως αν αυτές θεωρούνταν παράνομες από το ανώτατο δικαστήριο. Για παράδειγμα, όσον αφορά στην αυθαιρεσία της εξουσίας της Gestapo, αν και το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της Πρωσίας επισήμανε τους περιορισμούς της βάσει της διοικητικής αστυνομικής νομοθεσίας, η συγκεκριμένη νομοθεσία αγνοήθηκε από την ανώτατη διοίκηση της Gestapo, η οποία προσέδιδε στον εαυτό της τον χαρακτηρισμό της «γενικής διοίκησης», που επωμίζεται την πάταξη των εχθρών του έθνους. Γενικότερα, σε όλες τις περιπτώσεις που σχετίζονται με τις συλλήψεις κομμουνιστών, στην αστυνομία παρέχεται πλήρη διακριτική ευχέρεια δράσης.

Ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση ο εθνικός κίνδυνος διευρύνεται και αφορά και σε άλλες κοινωνικές ομάδες πέραν των κομμουνιστών, όπως είναι για παράδειγμα οι εβραίοι λόγω της ιδιαίτερης θέσης τους στην οικονομία της Γερμανίας. Αν και οι ίδιοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους γερμανούς, αυτό το γεγονός δε στάθηκε εμπόδιο για την εθνικοσοσιαλιστική εξουσία να τους στοχοποιήσει ως εχθρούς του έθνους. Για αυτόν τον λόγο το «προνομιακό κράτος» μέσω της αστυνομικής αυθαιρεσίας προχωράει στην κατάργηση του επιχειρηματικού ανταγωνισμού, με σκοπό να επιδαψιλεύει οικονομικά οφέλη από τον έλεγχο κάθε οικονομικής δραστηριότητας με τη νομιμοποίηση των μονοπωλίων. Η διάλυση του μικροεμπορίου γίνεται πρωταρχικός στόχος της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας με αποκορύφωμα τη Νύχτα των Κρυστάλλων το 1938, που είχε ως αποτέλεσμα την απαγόρευση της αγοράς προϊόντων από εβραϊκά καταστήματα.

Η άρση του δικαστικού ελέγχου κατά τον Ernst Fraenkel σηματοδοτείται από το γεγονός της απώλειας του δικαιώματος άσκησης έφεσης, από τη διαφύλαξη του οποίου αποχώρησε το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της Πρωσίας στις 2 Μαΐου του 1935 και στη συνέχεια αναγνώρισε ότι οι δράσεις της αστυνομίας και της Gestapo δεν υπόκεινται σε δικαστικές κρίσεις. Παράλληλα, ο διαχωρισμός των παράνομων πράξεων σε πολιτικές και

μη πολιτικές σταματάει να υφίσταται αφού με απόφασή του τον Μάρτιο του 1936 το ίδιο δικαστήριο αρνήθηκε να διατηρήσει την αυτονομία του στις πολιτικές υποθέσεις. Η νομική διάταξη, που αφορούσε σε βλάβες εναντίον του κράτους γνωστή με τον όρο *Konflikt*, χρησιμοποιήθηκε από την Gestapo με τέτοιο τρόπο ώστε να επεκτείνει τις αρμοδιότητές της και σε φορείς που μέχρι πρότινος υπόκειντο στη δικαιοδοσία του αστικού δικαίου (Fraenkel, 2006: 29). Η ολοκληρωτική υποταγή του «κανονιστικού κράτους» στο «προνομιακό κράτος» ολοκληρώνεται με την πλήρη παραχώρηση και των ποινικών υποθέσεων στην Gestapo. Είναι χαρακτηριστικό το σχόλιο του Ernst Fraenkel πως το εθνικοσοσιαλιστικό «προνομιακό κράτος» θεωρεί μεγαλύτερη απειλή για τις απολυταρχικές αποφάσεις του την οποιαδήποτε ύπαρξη απειροελάχιστου νομικού ελέγχου παρά τη διαιώνιση της αδικίας.

Δεδομένων των παραπάνω συνάγεται ότι για τη νομική θεωρία του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος τα μεγαλύτερα προβλήματα αναδύονται στον προσδιορισμό της έννοιας της πολιτικής και μη πολιτικής ενέργειας. Τα δικαστήρια προσπάθησαν να περιορίσουν τις εξουσίες του «προνομιακού κράτους» αποκλειστικά στην πολιτική σφαίρα, μία προσπάθεια που στις περισσότερες περιπτώσεις αποδείχτηκε μάταιη, δεδομένου ότι τα επιχειρήματα που σχετίζονται με το αν κάποιες υποθέσεις είναι πολιτικές ή μη βρίσκονται εκτός του πλαισίου αρμοδιοτήτων του δικαστικού σώματος. Αυτό δε σημαίνει ότι σε υποθέσεις όπου τα δικαστήρια είχαν διατηρήσει σχετική αυτονομία δεν υπάρχουν παρεμβάσεις οργάνων του «προνομιακού κράτους». Η συνύπαρξη νόμιμων και αυθαίρετων ενεργειών καταδεικνύεται σε περιπτώσεις φυλάκισης ανθρώπων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι οποίοι είχαν αθωωθεί πρωτύτερα από τα δικαστήρια. Η διαφορά ανάμεσα στο Κράτος Δικαίου και στο Τρίτο Ράιχ, όπως επισημαίνεται από τον Ernst Fraenkel, εδράζεται στο γεγονός ότι σε ένα Κράτος Δικαίου το εκτελεστικό τμήμα της κυβέρνησης ελέγχεται από τα δικαστήρια προς όφελος της νομιμότητας ενώ αντιθέτως στο Τρίτο Ράιχ η αστυνομική εξουσία επιβάλλει την ισχύ της στα δικαστήρια σχετικά με υποθέσεις πολιτικής σκοπιμότητας. Σε αυτό το σημείο τίθεται το ζήτημα περί ανεξαρτησίας της γερμανικής διοίκησης και πόσο εύκολα χειραγωγήσιμη είναι από το «προνομιακό κράτος».

Στο παρελθόν η γενιά των νομικών της γερμανικής διαφωτιστικής παράδοσης με προεξέχοντα τον δικαστή E. T. A Hoffmann ήδη από το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα κάνει

προσπάθειες για την εδραίωση των αρχών του διαφωτισμού στη νομική επιστήμη, αντιστέκεται στις αντιδραστικές πολιτικές του Metternich και στοχεύει στη διασφάλιση του νομικού συστήματος και των ατομικών ελευθεριών από τις κρατικές παρεμβάσεις (Müller, 1991: 3). Επομένως, η επισήμανση του Michael Stolleis ότι στη Γερμανία «ο στοχασμός γύρω από το την έννοια του κράτους γινόταν πάντοτε από τη σκοπιά της διοίκησης (V. L. von Seckendorff, G. H. G. von Justi, R. von Mohl, L. von Stein και R. von Gneist) δε στερείται βάσης, καθότι αποδεικνύει την προσπάθεια των παραπάνω προοδευτικών γερμανών στοχαστών να μιλήσουν για τη σημασία της ανεξαρτησίας της γερμανικής διοίκησης από την πολιτική σφαίρα. Μάλιστα, το γεγονός ότι ακόμη και ο Otto Koellreutter, ο εκπρόσωπος, θα μπορούσε να ειπωθεί, της μετριοπαθούς πτέρυγας των εθνικοσοσιαλιστών νομικών, μιλούσε για την «υγιή αναβίωση των σπουδών» (Stolleis, 1998: 117) σχετικών με τον τομέα της διοίκησης, η οποία θα ήταν «σύμφωνη με τις πολιτικές ιδέες του νέου κράτους» (Stolleis, 1998: 117), αποδεικνύει τη σημασία που είχε ο έλεγχος του διοικητικού μηχανισμού του κράτους για τους εθνικοσοσιαλιστές. Στο προγραμματικό άρθρο του (Koellreutter) με τίτλο *Das Wesen des Politischen in der öffentlichen Verwaltung* (Η Φύση του «πολιτικού» στη δημόσια διοίκηση) (Stolleis, 1998: 119) ο προφανής σκοπός ήταν η απόρριψη του δόγματος περί απολίτικης διοίκησης, που θεωρούνταν ως «μία ιδεολογική φόρμα» (Stolleis, 1998: 117) και τίποτα παραπάνω, και η αντικατάστασή του από τους διοικητικούς μηχανισμούς και τις επιταγές του «προνομιακού κράτους». Οι επιταγές τέτοιου είδους καθόρισαν και τη μετονομασία της σειράς μαθημάτων του οδηγού σπουδών του *Διοικητικού Δικαίου*, από τα οποία αφαιρέθηκε η λέξη «νόμος» και παρέμεινε μόνο η λέξη «διοίκηση» (Stolleis, 1998: 118).

Γενικότερα, στην πορεία της ιστορίας των γερμανικών διοικητικών θεσμών το εκτελεστικό τμήμα της κυβέρνησης είχε ένα προβάδισμα έναντι των υπολοίπων τμημάτων της κυβέρνησης» (Stolleis, 1998: 94) ενώ η υιοθέτηση του κοινοβουλευτισμού έγινε καθυστερημένα χωρίς ποτέ να ολοκληρωθεί η αφομοίωσή του από το πολιτικό σύστημα. Η κατάσταση της εκτάκτου ανάγκης στη Γερμανία ήταν το πεδίο δράσης του εκτελεστικού τμήματος της εξουσίας (Stolleis, 1998: 94). Δεδομένης της ελλιπούς ανεξαρτησίας του γερμανικού διοικητικού μηχανισμού, το «προνομιακό κράτος» χωρίς ιδιαίτερες αντιστάσεις από τους διοικητικούς υπαλλήλους χρησιμοποιεί κατά το δοκούν τους θεσμούς του «κανονιστικού κράτους», για να παρουσιάσει μία κατ'επίφαση νομιμότητα. Επομένως, αν

μία πράξη για τα όργανα του «προνομιακού κράτους» αποτελεί συμφέρον να χαρακτηριστεί ως πολιτική, γίνεται αυτομάτως, ακόμη και αν η συγκεκριμένη ενέργεια είναι ολοφάνερο ότι δεν εμπίπτει στην πολιτική σφαίρα. Η έννοια του πολιτικού διευρύνεται συνεχώς χωρίς κάποιον συγκεκριμένο νομικό περιορισμό, μιας και στο γερμανικό νομικό σύστημα της περιόδου δεν υπάρχουν πλέον ζητήματα στα όποια δεν επεμβαίνουν τα όργανα του «προνομιακού κράτους». Καθοριστικό βήμα στην παρέμβαση του «προνομιακού κράτους» στις κοινωνικές και οικονομικές πτυχές του γερμανικού βίου ήταν η δήλωση του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου της Πρωσίας ότι δεν υπάρχουν πλέον σφαίρες της ζωής που να μην έχουν πολιτικό χαρακτήρα.

Για τον Ernst Fraenkel σημαντικό κομμάτι της λειτουργίας του «προνομιακού κράτους» είναι η άρνηση της *τυπικής ορθολογικότητας*, γεγονός που οδηγεί στην περαιτέρω «κλιμάκωση της ριζοσπαστικοποίησης» των εξουσιαστικών δομών του Τρίτου Ράιχ (Kershaw, 2009: 46), οι οποίες ανήκουν στην προνομιακή λειτουργία. Εξαιτίας αυτής της άρνησης ο Fraenkel ξεκαθαρίζει ότι το «προνομιακό κράτος» με το «κανονιστικό» δεν είναι συμπληρωματικά αλλά αντιθέτως ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Ο παραλληλισμός ανάμεσα στον εκκλησιαστικό νόμο, ο οποίος παραμένει अपαράλλαχτος, και στον προσωρινό χαρακτήρα του εγκόσμιου νόμου χρησιμοποιείται από τον Fraenkel για να καταδείξει τη διαφορετική σύσταση του «προνομιακού» από το «κανονιστικό κράτος». Το «προνομιακό κράτος» συνίσταται από ένα αξιακό σύστημα, το οποίο δε σχετίζεται με νομικές δεσμεύσεις και επίσημους, συνταγματικά αναγνωρισμένους, περιορισμούς. Επιπλέον, στο εθνικοσοσιαλιστικό πρόγραμμα αναθεώρησης του ποινικού κώδικα προτάσσεται η ουσιαστική δικαιοσύνη έναντι της τυπικής, η οποία έχει ως κύριο μέλημά της την ενδυνάμωση της φυλής. Η ουσιαστική δικαιοσύνη δεν είναι τίποτε άλλο παρά η κατ'ευφημισμόν έννοια της εθνικοσοσιαλιστικής ορθότητας και ιδεολογίας, σύμφωνα με την οποία η έννοια της νομιμότητας έπρεπε να εξοβελιστεί διότι αποτελούσε κληρονομιά του φιλελευθερισμού και του νομικού θετικισμού (Stolleis, 1998: 16). Αυτό δε σημαίνει όμως ότι το Τρίτο Ράιχ αφιερώνει το σκοπό του σε κάποια μεταφυσική ιδέα αλλά μάλλον κύριος στόχος του είναι ο αυτοεγκωμιασμός. Για αυτόν τον λόγο, μπορεί να ειπωθεί ότι μοιάζει με εκκλησιαστικό θεσμό καθότι δε θεωρεί και δεν αντιμετωπίζει όσους παραβαίνουν τους κανόνες ως εγκληματίες αλλά ως αιρετικούς. Εξού και η τιμωρία τους

είναι αναπόφευκτη και καμία απόφαση δικαστηρίου δεν μπορεί να ακυρώσει την εφαρμογή της.

Όσον αφορά στις ενέργειες των «αιρετικών» οι εθνικοσοσιαλιστές θεωρητικοί πίστευαν ότι έπρεπε να διακρίνονται από τους κοινούς εγκληματίες ενώ συγχρόνως διακήρυτταν ότι η μορφή που όφειλε να αποκτήσει η δράση του κράτους εναντίον τους ήταν αυτή της σταυροφορίας. Προς επίρρωση αυτής της θέσης η οποιαδήποτε πρόβλεψη από τους νομικούς περιορισμούς του ποινικού κώδικα του 1871, ο οποίος διαμορφώθηκε υπό την άμεση επίδραση της Παρισινής Κομμούνας, έπαψε να ισχύει, δεδομένου ότι κάθε διατάραξη της δημόσιας ειρήνης θεωρείτο προδοτική και επομένως ο δράστης της χαρακτηριζόταν ως αιρετικός. Οι «αιρετικοί» δικάζονταν σε *ειδικά δικαστήρια*, τα οποία ήταν δημιουργία του «προνομιακού κράτους» και δε σχετίζονταν με το προηγούμενο νομικό σύστημα. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της τελετής έναρξης του συγκεκριμένου τύπου δικαστηρίου στις 14 Ιουλίου του 1934 το καθεστώς παρά τις αντιδράσεις του ξένου τύπου για τη δημιουργία ειδικού δικαστηρίου ισχυρίστηκε ότι δεν επρόκειτο για έναν θεσμό ειδικής ή αλλιώς προνομιακής λειτουργίας (Müller, 1991: 140), δίνοντας την εντύπωση ότι είχε έναν ρόλο που ταίριαζε περισσότερο στα δικαστήρια του «κανονιστικού κράτους». Παράλληλα, το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς επιδίωξε να έχει οφέλη όσο το δυνατόν γινόταν και από τη νομιμοποίηση που παρέχεται από τις αποφάσεις των τυπικών δικαστηρίων (Müller, 1991: 154) και σε αυτόν τον σκοπό το «διττό κράτος» αποδείχτηκε καθοριστικό, καθώς επέτρεψε τη δημιουργία «ενός δικαστικού συστήματος στο πλαίσιο του οποίου επιβλήθηκαν οι πιο σκληρές ποινές διατηρώντας ένα μίνιμουμ από τυπικότητες» (Müller, 1991: 159). Αυτό το γεγονός εξηγεί την αιτία αναστολής της *αρχής του δεδικασμένου*, στην οποία προέβησαν σημαντικά δικαστήρια της χώρας για να εκδικάσουν για άλλη μία τελευταία φορά όσους «αιρετικούς» είχαν αθωωθεί αλλά θεωρούνταν ακόμα επικίνδυνοι για το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Συγκεκριμένα, η *αρχή του δεδικασμένου* αντικαθίσταται από τον όρο των *αμετάβλητων περιστάσεων*, ο οποίος διατυπώθηκε από τον Carl Schmitt ως η κυρίαρχη αρχή του στρατιωτικού νόμου. Επομένως, η απουσία δικαιώματος έφεσης, ο χαρακτηρισμός κάθε παράνομης ενέργειας ως πολιτικής και η αντικατάσταση των αστικών δικαστηρίων από πολιτικά ειδικά δικαστήρια έθεσαν τη γερμανική νομική δικαστική τάξη υπό τον πλήρη έλεγχο του «προνομιακού κράτους».

Ο Ernst Fraenkel διευκρινίζει πως είναι αδύνατον να παρουσιαστεί μία επαρκής καταγραφή της δικαστικής ισχύος του Τρίτου Ράιχ, καθότι οι αποφάσεις των πολιτικών εγκληματικών υποθέσεων δε δημοσιεύονταν. Στα υπόλοιπα αστικά και διοικητικά δικαστήρια η παραμικρή υπόνοια για συμπάθεια προς μία απαγορευμένη οργάνωση, είχε σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις για τον κατηγορούμενο, όπως ήταν για παράδειγμα η αφαίρεση άδειας εμπορίας αγαθών. Η ιδιωτική σφαίρα του ατομικού και συγκεκριμένα του οικογενειακού βίου είναι άλλο ένα κεκτημένο το οποίο καταστρατηγείται από το «προνομιακό κράτος» με χαρακτηριστικό παράδειγμα την άρση της επιμέλειας των τέκνων σε γονείς που δεν έδειχναν θερμή υποστήριξη στο εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Η άρση της επιμέλειας των τέκνων συνιστά άλλη μία απόδειξη ότι ο χαρακτηρισμός μίας ενέργειας ως πολιτικής διευρύνεται ή αμβλύνεται κατά περίπτωση και σύμφωνα με το «προνομιακό κράτος».

Οι παραπάνω ενέργειες αποτελούν μέρος των πρακτικών τύπου «αποφασίζομεν και διατάσσομεν», οι οποίες είναι κοινός τόπος σε όλα τα δικτατορικά καθεστώτα. Όσοι επιδοκίμασαν την απονομιμοποίηση του κομμουνιστικού κόμματος πιστεύοντας ότι οι ίδιοι θα παρέμεναν αλώβητοι από την εθνικοσοσιαλιστική αυθαιρεσία, έσφαλαν πλήρως. Αυτή η απονομιμοποίηση δημιούργησε ιστορικό και νομικό προηγούμενο, επομένως είχε και μέλλον. Με τον ίδιο τρόπο που εκδιώχθηκαν οι κομμουνιστές θα εκδιώκονταν αργότερα και άλλες κοινωνικές ομάδες. Η συνήθης εθνικοσοσιαλιστική τακτική για τη δημιουργία του εύκολου εχθρού, που αποτελούσε απειλή για τον γερμανικό λαό, προσαρμοζόταν ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες και σκοπούς της εξουσίας του «προνομιακού κράτους», χωρίς να υπάρχουν ασφαλείς νομικές εγγυήσεις για την οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ένα γενικευμένο κλίμα τρομοκρατίας και φόβου ήταν γεγονός. Το καθεστώς μονιμότητας του στρατιωτικού νόμου στη γερμανική επικράτεια ακυρώνει την καθολική ισχύ της δημοκρατικής νομοθεσίας και δημιουργεί συνεχώς εξαιρέσεις και υποθέσεις κατά περίπτωση, τις οποίες κρίνει ο κυρίαρχος, που σύμφωνα με τον Carl Schmitt στο βιβλίο του *Πολιτική Θεολογία* είναι ο ίδιος που έχει τη νομική εξουσία για την κήρυξη κατάστασης εκτάκτου ανάγκης. Το γεγονός της κατά το δοκούν διεύρυνσης ή αμβλύνσης του «προνομιακού κράτους», χωρίς συγκεκριμένους και καθορισμένους νομικούς περιορισμούς, αποτελεί κατά τον Ernst Fraenkel την ουσία της φύσης του εθνικοσοσιαλισμού.

Μάλιστα, υπήρξαν εθνικοσοσιαλιστές οι οποίοι δε θεωρούσαν καλή ιδέα την παρέμβαση του κράτους σε κάθε πτυχή του γερμανικού βίου, δηλαδή τη διεύρυνση και την παγίωση του ολοκληρωτικού του χαρακτήρα. Σε αυτό το ζήτημα περιγράφεται ξανά ο προβληματισμός υψηλά ιστάμενων εθνικοσοσιαλιστών για τα όρια του «προνομιακού κράτους», τα οποία οφείλουν να σταματούν στις *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους*, οι οποίες σύμφωνα με την εθνικοσοσιαλιστική άποψη υπόκεινται στην προστασία του «κανονιστικού κράτους». Η επισήμανση του Ernst Fraenkel ότι δε διευκρινίζεται η ταυτότητα αυτών των δυνάμεων δεν πρέπει να λησμονηθεί, καθώς, ευλόγως, οδηγεί στην υπόθεση ότι εάν δημιουργικές δυνάμεις του έθνους θεωρηθούν μόνο οι άριοι πολίτες, το «κανονιστικό κράτος» αποσύρεται από την προστασία όλων των μη Αρίων. Αλλά ακόμη και για τον άριο πολίτη η κατάταξή του στις δημιουργικές εθνικές δυνάμεις είναι σχετική από πλευράς νομικής προστασίας των δικαιωμάτων του. Σε αυτό το σημείο η υπόθεση ότι οι επικεφαλής κυρίως των μεγάλων γερμανικών ιδιωτικών επιχειρήσεων κατατάσσονται γενικά στις *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους* χαρακτηρίζεται από μεγάλη δόση αλήθειας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εντός των λεγόμενων δημιουργικών δυνάμεων του έθνους δεν υφίσταται ένα είδος ταξικής δομής. Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της προνομιακής λειτουργίας του νόμου στο πλαίσιο του «διττού κράτους» και στοιχειοθετούν τις σημαντικότερες παρεμβάσεις του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος στην παραδοσιακή γερμανική νομική τάξη. Σε εκείνα τα τμήματα της νομικής τάξης που η προνομιακή λειτουργία δεν παρεμβαίνει δίνει τη θέση στην κανονιστική λειτουργία του νόμου, η οποία συνιστά το νομικό υπόλειμμα του συντάγματος της Βαϊμάρης.

Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΤΟ «ΔΙΤΤΟ ΚΡΑΤΟΣ»

Για τον Ernst Fraenkel η ανάλυση του «κανονιστικού κράτους» συνδέεται με τον γενικότερο προβληματισμό περί της έννοιας της *πολιτικής πράξης*. Αυτός ο προβληματισμός κυριαρχεί σε περιόδους όπου η νομική τάξη αίρεται, για να επιβληθούν στη θέση της είτε διατάγματα εκτάκτου ανάγκης είτε στρατιωτικός νόμος. Για άλλη μία φορά επισημαίνεται ότι τα ζητήματα που αφορούν στον χαρακτηρισμό μίας οργάνωσης ως πολιτικής ή μη πολιτικής δεν περιορίζονται στη νομική ρύθμιση του «κανονιστικού

κράτους». Εκφραστής αυτής της άποψης, ότι δηλαδή η πολιτική δραστηριότητα δεν είναι νομικά ρυθμίσιμη, αποτελεί η νομική παράδοση των αντεπαναστατών της μεταπολεμικής Γερμανίας. Επιπλέον, από τον Ernst Fraenkel υπογραμμίζεται ότι η γερμανική νομολογία βασίστηκε στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Όμως, η αρχή της διάκρισης των εξουσιών είχε υποστεί σημαντικές αλλαγές όσον αφορά στην εκτελεστική της λειτουργία.

Στη γερμανική περίπτωση οι κυβερνητικές ομάδες επηρεασμένες από τον Hegel αποτιμούσαν την κυβερνητική λειτουργία ως διακριτή από την εκτελεστική. Αυτή η κατάσταση άλλαξε μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ η έννοια του πολιτικού δεν αντιστοιχεί σε ένα μόνο κομμάτι των κρατικών δραστηριοτήτων αλλά επεκτείνεται δυναμικά σε όλες τις πτυχές του πολιτικού και του ιδιωτικού βίου και δεν εμπίπτει σε κανέναν νομικό περιορισμό. Μάλιστα, η υποβάθμιση της λειτουργίας του κοινοβουλίου με την ταυτόχρονη ενίσχυση του *Präsidentialregime* (προεδρικό καθεστώς) προς το τέλος της δημοκρατίας της Βαϊμάρης και συγκεκριμένα μετά την άνοιξη του 1932 είχε ήδη δημιουργήσει θεσμικό προηγούμενο όσον αφορά στην ολοένα και αυξανόμενη «συγκέντρωση θεσμικής ισχύος σε φορείς της εκτελεστικής εξουσίας» (Κεσσόπουλος, 2018 49, 246). Αυτή τη θεσμική τάση μιμήθηκαν κατά κόρον οι θεσμοί του «προνομιακού κράτους».

Η έννοια , λοιπόν, του πολιτικού ή αλλιώς της πολιτικής σφαίρας αυτονομείται και αποκτά απεριόριστη δικαιοδοσία. Η γερμανική νομική θεωρία περί διοίκησης θεωρούσε την επιλεκτική δράση της εξουσίας ως χαρακτηριστικό της λειτουργίας της εκτελεστικής εξουσίας. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό κατά τη διάρκεια της εθνικοσοσιαλιστικής περιόδου, όπου όλες οι εκτελεστικές αρχές είτε ήταν μέρος του «προνομιακού κράτους» είτε όχι είχαν επεκτείνει το εύρος των αρμοδιοτήτων τους σε χώρους όπου η παρέμβαση του κράτους πριν το 1933 δεν ίσχυε. Δεδομένων αυτών, ως γενικότερη έννοια της *Διοίκησης* άρχισε να θεωρείται, με αρνητική σημασία, εκείνη η λειτουργία του κράτους που δεν είναι ούτε νομοθετική ούτε δικαστική. Επομένως, τα διοικητικά όργανα του «κανονιστικού κράτους» αρχίζουν να υιοθετούν και να αναγνωρίζουν τον χαρακτήρα της απεριόριστης λειτουργίας του «προνομιακού κράτους». Με μία πιο ξεκάθαρη διατύπωση το επιχείρημα του Ernst Fraenkel είναι ότι όσο η δικαιοδοσία του «προνομιακού κράτους» δεν εμπίπτει σε νομικούς περιορισμούς τόσο οι νομικές εγγυήσεις του «κανονιστικού κράτους» συρρικνώνονται.

Το παραπάνω επιχείρημα ίσως φανεί παράδοξο σε εκείνους οι οποίοι δεν κατανοούν τον εθνικοσοσιαλισμό ως ένα πολιτικό φαινόμενο που απορρέει από το πρόσφατο στάδιο της γερμανικής καπιταλιστικής ανάπτυξης. Στο οικονομικό πλαίσιο, που διαμορφώνεται από το 1933, οι εθνικοσοσιαλιστές υποστηρίζουν ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα δεν εμπίπτει σε κανέναν νομικό περιορισμό ενώ ζητήματα εφαρμογής οικονομικής πολιτικής συνήθως εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του «κανονιστικού κράτους». Για αυτόν τον λόγο τα δικαστήρια επωμίζονται την ευθύνη της τήρησης των αρχών της καπιταλιστικής οργάνωσης. Ωστόσο, ακραίοι εθνικοσοσιαλιστικοί κύκλοι διατύπωναν την άποψη ότι οι νομικοί περιορισμοί της καπιταλιστικής οργάνωσης ήταν απομεινάρι της φιλελεύθερης εποχής κι επομένως θεωρούνταν δυσλειτουργικοί εντός του Τρίτου Ράιχ. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της Πρωσίας παραχώρησε πλήρως το δικαίωμα τροποποίησης της οικονομικής νομοθεσίας στον Führer. Εξού και η βασική αρχή της καπιταλιστικής κοινωνίας ότι τα συμφωνηθέντα πρέπει να τηρούνται (*pacta sunt servanda*), δεν αντιμετωπιζόταν από τον εθνικοσοσιαλισμό ως επακόλουθο του εξορθολογισμού του Φυσικού Δικαίου και της υιοθέτησης της έννοιας του *συμβολαίου* στο πεδίο της οικονομίας. Γι'αυτό και τα τελευταία χρόνια της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης το απαραβίαστο των οικονομικών εμπορικών συμφωνιών στη γερμανική εξωτερική οικονομική πολιτική τηρούνταν κατά το δοκούν. Όσον αφορά στην ιδιωτική ιδιοκτησία, όπου δεν εμπίπτουν πολιτικοί λόγοι, συνεχίζει ως θεσμός να απολαμβάνει την προστασία των αστικών δικαστηρίων δηλαδή της λειτουργίας του «κανονιστικού κράτους». Επιπλέον, και στο πεδίο της φορολογικής διοίκησης το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς αναγνωρίζει την αρμοδιότητα του «κανονιστικού κράτους». Το ίδιο επίσης ισχύει και στην οδοποιία. Ακόμη και το Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας (DAF) αναγνωρίζει το δικαίωμα της αυτονομίας του επιχειρηματία στο χώρο του, το οποίο διαφυλάσσεται από τα δικαστήρια. Το καπιταλιστικό σύστημα προϋποθέτει έναν ελάχιστο βαθμό τυπικής ορθολογικότητας για την ύπαρξή του, προϋπόθεση που γίνεται αντιληπτή και από τους εθνικοσοσιαλιστές.

Παρόλη τη σχετική αυτονομία του «κανονιστικού κράτους» στον τομέα της οικονομίας, οι οπαδοί του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος διατράνωναν ότι το πρόγραμμα του κόμματος ήταν το αληθινό σύνταγμα του Τρίτου Ράιχ. Αυτό σήμαινε ότι οι δικαστικές αποφάσεις που ήταν αντίθετες με το κομματικό πρόγραμμα δεν είχαν ισχύ, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις τα αστικά δικαστήρια προσπαθούσαν να διαφυλάξουν την

προϋπάρχουσα νομική τάξη του αστικού δικαίου παρουσιάζοντας τις αρχές της ως πανομοιότυπες του εθνικοσοσιαλιστικού κομματικού προγράμματος. Μπορεί η έννοια της *κοινωνικής τάξης* να αντικαταστάθηκε από την *εθνική κοινότητα* αυτό, όμως, δε σήμαινε πως το ιδιωτικό συμφέρον υποχώρησε έναντι του δημοσίου συμφέροντος. Επίκληση στο δημόσιο συμφέρον γινόταν μόνο όποτε ο θετικός νόμος αίρονταν και αυτό συνέβαινε σε δικαστικές υποθέσεις που αφορούσαν εβραίους πολίτες, οπότε οι εν λόγω υποθέσεις βρισκόνταν στην πλήρη δικαιοδοσία του «προνομιακού κράτους». Η μη ισχύς των νόμων για τους Εβραίους είχε ως σκοπό την εξάλειψή τους από την οικονομική ζωή της Γερμανίας, παρά το γεγονός ότι ο τομέας της οικονομίας ήταν υπό την αιγίδα του «κανονιστικού κράτους». Η ανάπτυξη του αντισημιτισμού συνέβαλε ουσιαστικά στην εξώθηση των Εβραίων από την προστασία του «κανονιστικού κράτους» ενώ το Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας (DAF) δραστηριοποιήθηκε έντονα στην εκκαθάριση των επιχειρήσεων από εβραίους εργαζόμενους.

Το 1938 οι Εβραίοι αποκλείονταν από κάθε πλαίσιο αξιοπρεπούς διαβίωσης, όπως είναι για παράδειγμα το δικαίωμα στη στέγη. Η άρνηση του αστικού δικαίου σε μία κατηγορία του πληθυσμού μιας χώρας δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στη λειτουργία του «κανονιστικού κράτους». Όσον αφορά στους κατόχους κτηματικής περιουσίας το «προνομιακό κράτος» όχι μόνο δεν παρεμβαίνει στο χώρο αρμοδιότητάς τους αλλά εξυπηρετεί χωρίς δεύτερη σκέψη τα συμφέροντα των επιχειρηματιών. Επομένως, η κτηματική περιουσία απολαμβάνει την προστασία του «διττού κράτους» στο σύνολό του. Έτσι, εξηγείται και η άδεια που παρέχει η εθνικοσοσιαλιστική κυβέρνηση στους επιχειρηματίες να καθορίζουν οι ίδιοι τα ημερομίσθια και τις εργατικές συνθήκες με την ταυτόχρονη άρση των κλαδικών συμβάσεων εργασίας και την απουσία παρέμβασης των εργατικών συνδικάτων. Εξάλλου, το Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας δεν ασχολείται με τα ημερομίσθια και τις συνθήκες εργασίας των εργατών αλλά η ευθύνη του περιορίζεται κυρίως στην «ψυχή» και στο «πνεύμα» των γερμανών εργατών, τα οποία δεν πρέπει να αποκλίνουν από τις επιταγές της αρίας φυλής. Γενικότερα, το εργατικό δίκαιο εντάχθηκε στο πλαίσιο της νομοθεσίας περί της *Οργάνωσης της Εθνικής Εργασίας*, η οποία γνωστοποιήθηκε στις 20 Ιανουαρίου του 1934 και είχε ως πρότυπό της την *Carta del Lavoro* του Μουσολίνι (Stolleis, 1998: 17). Η συμβολιακή σχέση ανάμεσα σε εργοδότη και εργαζόμενο αντικαθίσταται από τη σχέση αφοσίωσης του δεύτερου προς τον πρώτο

(Neumann, 1939: 62). Το συγκεκριμένο είδος σχέσης εξυπηρετούσε τις ανάγκες συνεκτικότητας της εθνικής κοινότητας. Η συνδικαλιστική δράση απαγορεύεται αυστηρά ενώ οι εργαζόμενοι είναι οι μόνοι που υπόκεινται σε αστυνομικό έλεγχο και δεν προστατεύονται από το «κανονιστικό κράτος», εν αντιθέσει με τους εργοδότες των οποίων οι αντεργατικές ενέργειες είναι απολύτως σύμφωνες με την εργατική πολιτική της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης. Σε αυτό το σημείο μπορεί να ειπωθεί ότι το «προνομιακό κράτος» είναι ένα επιλεκτικό «κανονιστικό κράτος», το οποίο αποκλείει τους μη υπάκουους εργάτες από τις δημιουργικές δυνάμεις του έθνους και τους στερεί σημαντικά κεκτημένα κοινωνικής πρόνοιας, όπως η καταβολή σύνταξης, η οποία αίρεται σε περίπτωση που ο εκάστοτε αποδέκτης-συνταξιούχος είχε προβεί σε ενέργειες εχθρικές προς το κράτος μετά την 30^η Γενάρη του 1933. Το συμπέρασμα είναι ότι η κανονιστική λειτουργία του νόμου χρησιμοποιείται για να αποδοθεί μία διάσταση κανονικότητας στις αυθαίρετες και απολυταρχικές νομικές διατάξεις του «προνομιακού κράτους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΤΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η ολοκληρωτική κατάργηση του अपαράβατου χαρακτήρα του νόμου είναι το κύριο χαρακτηριστικό της ερμηνείας της νομικής τάξης στο πλαίσιο του «προνομιακού κράτους». Σύμφωνα με τον Adolf Hitler η εγγενής αξία του νόμου και η κύρια λειτουργία του στην προστασία του ατόμου είναι δύο αντιθετικές λειτουργίες μεταξύ τους. Επιπλέον, ανάμεσα στους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς θεωρητικούς κυριαρχεί η άποψη ότι η δικαιοσύνη δε συνίσταται από τις αφηρημένες αξίες του Φυσικού Δικαίου και ότι η έννοια του Δικαίου για τους αρίους δεν έχει καθολική ισχύ αναγνωρισμένη από όλα τα κράτη, αλλά, αντιθέτως, δίκαιο είναι ό,τι για τους αρίους σημαίνει δίκαιο. Αυτή η κατά το δοκούν ερμηνεία της έννοιας του Δικαίου δικαιολογεί και το γεγονός ότι η πρώτη κίνηση των εθνικοσοσιαλιστών μετά το διάταγμα εκτάκτου ανάγκης της 28^{ης} Φεβρουαρίου του 1933 ήταν η κατάργηση του κεντρικού κανόνα του ποινικού δικαίου, *Καμία Ποινή χωρίς Νόμο (nulla poena sine lege*, Anselm Feuerbach) και η άμεση απομάκρυνση της νομολογίας από την προοδευτική μεταρρυθμιστική γραμμή του ποινικολόγου Franz von Liszt (Stolleis, 1998: 20), η οποία κατοχύρωνε τα δικαιώματα του ατόμου που εμπλεκόταν σε μια εγκληματική υπόθεση και

στόχευε στην επανένταξή του στο κοινωνικό σύνολο (Stolleis, 1998: 72). Η βασική αρχή *nulla poena sine lege* υπήρξε μέρος της προσπάθειας του Paul Johannes Anselm Feuerbach να «εισαγάγει τη σκοπιά του Διαφωτισμού» στο ποινικό δίκαιο της Βαυαρίας το 1813, να συγκεκριμενοποιήσει τους ποινικούς ορισμούς του δικαίου και να «προστατεύσει το κράτος από τον εγκληματία αλλά και τον εγκληματία από το κράτος» (Bloch, 2015: 162). Αυτό εξηγεί και το μένος των εθνικοσοσιαλιστών νομικών εναντίον της συγκεκριμένης αρχής του ποινικού δικαίου της οποίας η κατάργηση ήταν άμεση, δεδομένου ότι αποτελούσε μέρος των αρχών του ποινικού δικαίου του φιλελευθερισμού και ήταν τροχοπέδη για τη θεσμική διεύρυνση του «προνομιακού κράτους».

Η προστασία της *εθνικής κοινότητας* αποτέλεσε μέρος της εθνικοσοσιαλιστικής επιχειρηματολογίας για τη διάβρωση του ποινικού δικαίου (Stolleis, 1998: 72). Για τους εθνικοσοσιαλιστές το κράτος έπρεπε να χειραφετηθεί από κάθε μη πολιτική νομιμότητα και επομένως να μην υπακούει σε κανένα υπερεθνικό Φυσικό Δίκαιο. Για αυτόν τον λόγο δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην πολιτική λειτουργία του ποινικού δικαίου (Stolleis, 1998: 19), η οποία συνδέθηκε με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του «προνομιακού κράτους». Στο πλαίσιο της πολιτικοποίησης του ποινικού δικαίου εξοβελίστηκαν οι νομικές εγγυήσεις για την ομαλή διεξαγωγή της εκάστοτε δίκης, οι οποίες αποτελούσαν κληρονομιά των νομικών αρχών του *Διαφωτισμού*. Οι εθνικοσοσιαλιστές ήταν θιασώτες της άποψης ότι το ισότιμο δικαίωμα ως έννοια Δικαίου δεν είναι έμφυτο στο άτομο ενώ η μόνη αρχή που καθορίζει τη ζωή είναι η υπακοή στις επιταγές της φυλής. Η απουσία εγγενούς αξίας στον νόμο συμπληρώνει την αξίωση του Adolf Hitler ότι στο Τρίτο Ράιχ ο νόμος και η ηθική ταυτίζονται. Η δικαιοσύνη, όπως αυτή ερμηνεύεται από τους εθνικοσοσιαλιστές, περιορίζεται μόνο στα όρια του Τρίτου Ράιχ ενώ γίνεται προσπάθεια να συγχρονιστεί με τα νέα ήθη κι έθιμα του εθνικοσοσιαλισμού. Είναι, λοιπόν, προφανές ότι εθνικοσοσιαλιστές νομικοί είχαν επίγνωση του καθοριστικού ρόλου που είχε το έθιμο, το ήθος και το δίκαιο στον έλεγχο των υποτελών στο ναζιστικό καθεστώς κοινωνικών ομάδων (Bloch, 2015: 57).

Γενικότερα, ο εθνικοσοσιαλισμός, εν αντιθέσει με τους ιταλούς φασίστες, απορρίπτει το Ρωμαϊκό Δίκαιο ενώ επιδιώκει τη μεταχείριση του ανθρώπου βάσει της φυλής του και εξοβελίζει την παράδοση της δυτικής επιστήμης και φιλοσοφίας, άρα και την παράδοση των σχέσεων *κοινωνικού συμβολαίου*. Κατά κάποιον τρόπο ο εθνικοσοσιαλισμός αρνήθηκε

την ιδέα της κοινωνίας των Εθνών και συγχρόνως τη γερμανική φιλοσοφική παράδοση με επιρροές από τον Διαφωτισμό. Η κατά το δοκούν ερμηνεία της καθολικής ισχύος του Φυσικού Δικαίου είχε προηγηθεί από τον Λουθηρανισμό, ο οποίος δεν αναγνώριζε το χριστιανικό φυσικό δίκαιο και θεωρούσε ότι η πραγματική χριστιανοσύνη πηγάζει από την εσώτερη ψυχή του ανθρώπου ενώ, συγχρόνως, ο άνθρωπος πρέπει να υπακούει άκριτα σε οποιοδήποτε καθεστώς. Η σκληρότητα του εκάστοτε καθεστώτος έπρεπε να θεωρείται ως τιμωρία από τον Κύριο, που έχει τις ρίζες της στο προπατορικό αμάρτημα. Εξάλλου, βασικό στοιχείο της λουθηρανικής αντίληψης είναι η αποτίμηση των υπηκόων της κρατικής απολυταρχικής εξουσίας ως εγκληματιών και αμαρτωλών και τα αντίποινα εναντίον τους θεωρούνται δικαιολογημένα χωρίς να εμπíπτουν σε νομικές δεσμεύσεις (Bloch, 2015: 87, 88). Επομένως, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο εθνικοσοσιαλισμός εμφανίζεται σε μία χώρα με ελλειμματική παράδοση της καθολικής ισχύος του Φυσικού Δικαίου και του εξορθολογισμού του δηλαδή της φιλελεύθερης νομικής θεωρίας του Διαφωτισμού. Μάλιστα, οι χριστιανικές σχέτες που υπερασπίστηκαν την έννοια του καθολικού χριστιανικού φυσικού δικαίου, όπως ήταν αυτή των μαρτύρων του Ιεχωβά, δοκίμασαν το μίσος του Τρίτου Ράιχ. Αρχικά, η Λουθηρανική Εκκλησία σύσσωμη στάθηκε αρωγός στους εθνικοσοσιαλιστές ενώ αργότερα δεν απέφυγε τη διάσπαση. Πάντως, το δόγμα του Τρίτου Ράιχ διαμορφώθηκε από καθολικούς αποστάτες, οι οποίοι αρνούσαν την ελευθερία της συνείδησης που προέκρινε ο Λουθηρανισμός.

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι οι εθνικοσοσιαλιστές εκφράζουν τον ίδιο ενδιασμό που εξέφραζαν για τον νόμο και στην περίπτωση της χριστιανικής θρησκείας. Κατά τον Ernst Fraenkel η θρησκεία που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της φυλετικής καθαρότητας είναι ισάξια του Παγανισμού. Οι εχθροί του εθνικοσοσιαλισμού (Δημοκράτες, Σοσιαλιστές, Καθολικοί) έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό στα πιστεύω τους την ένταξη και την ελευθερία όλου του ανθρώπινου είδους. Παράλληλα, οι αντιδραστικές ιδέες του Edmund Burke για το Φυσικό Δίκαιο, με τη μορφή που εκφράστηκαν από τον Friedrich Carl von Savigny, άσκησαν σημαντική επίδραση στη νομική σκέψη του 19^{ου} αιώνα (Fraenkel, 2006: 123). Όμως, παρά την κοινή στάση των εθνικοσοσιαλιστών, του Burke και του Savigny εναντίον του ορθολογικού Φυσικού Δικαίου, οι εθνικοσοσιαλιστές αρνήθηκαν την οποιαδήποτε σύνδεση μαζί τους, καθότι επιδίωκαν να αυτοπαρουσιαστούν ως τη γενιά που είχε χάσει την καθοδηγητική της παράδοση και δεν ασπαζόταν τις αξίες άλλων

παραδόσεων. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Ernst Fraenkel είναι ότι ο εθνικοσοσιαλισμός ήταν ένα κίνημα κενό από ιδέες, το οποίο προέτασε τη βία χάριν της βίας στο πλαίσιο μίας γενικότερης τάσης αισθητικοποίησης της πολιτικής, που συντελούνταν εκείνη την περίοδο. Το φυσικό δίκαιο ανεξαρτήτως των διαφορετικών του επιδράσεων στην αστική και στην εργατική τάξη θα αποτελέσει για τους εθνικοσοσιαλιστές κόκκινο πανί, δεδομένου ότι περιελάμβανε θεμελιώδεις κοινωνικές και πολιτικές αξίες (Γκιούρας, 2019: 330), τις οποίες ο εθνικοσοσιαλισμός άρχισε να θέτει υπό πλήρη αμφισβήτηση.

Παράλληλα, μία σημαντική επισήμανση που γίνεται από τον Fraenkel είναι ότι στην έννοια του *Φυσικού Δικαίου* ο όρος «Δίκαιο» αλλά και ο όρος «Φυσικό» στερούνται ενάργειας και ακρίβειας νοήματος. Αν και το *Φυσικό Δίκαιο* συνδεόταν συνήθως με τις τρέχουσες εξελίξεις στα συστήματα της φυσικής επιστήμης και της εξελικτικής βιολογίας, αυτό δε σήμαινε αυτομάτως πως οι καθολικές αρχές της επιστήμης γίνονταν αποδεκτές από τον βιολογισμό του εθνικοσοσιαλισμού. Ο βιολογισμός αυτού του είδους έδινε έμφαση στην καθαρότητα της φυλής και κατ'επέκταση της άριας κοινότητας, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ανορθολογικό, κοινοτικό, μη καθολικό, φυσικό δίκαιο. Σύμφωνα με τον Gottfried Wilhelm Leibniz το κοινοτικό φυσικό δίκαιο απορρέει από την έννοια του ενστίκτου αντί του κοινωνικού φυσικού δικαίου το οποίο εδράζεται στην έννοια του Λόγου (Fraenkel, 2006: 134).

Οι έννοιες του κοινωνικού και κοινοτικού δικαίου εκφράστηκαν από τις δύο κύριες παραδόσεις που διαμορφώθηκαν στον ακαδημαϊκό χώρο της νομικής επιστήμης της Γερμανίας ήδη από την αυτοκρατορική περίοδο και επηρέασαν και αντανakλούσαν σε σημαντικό βαθμό τις πολιτικές και πολιτιστικές αντιθέσεις της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Το γερμανικό κοινοτικό δίκαιο υποστηρίχθηκε κυρίως από τους γερμανιστές ακαδημαϊκούς νομικούς ενώ το κοινωνικό δίκαιο από τους ρωμαϊστές ακαδημαϊκούς νομικούς (Stolleis, 43). Οι μεν γερμανιστές θεώρησαν το Τρίτο Ράιχ ως το απαραίτητο μέσο για την εισαγωγή στη νομική τάξη των εννοιών της *εθνικής κοινότητας* και της *εξουσίας του Führer*, οι οποίες θα προσέδιδαν στον νόμο γνήσια εθνικά γερμανικά χαρακτηριστικά. Οι δε ρωμαϊστές στον αντίποδα των γερμανιστών και πιστοί στην παράδοση του ρωμαϊκού δικαίου έβλεπαν με μεγάλη καχυποψία την προγραμματική θέση υπ' αριθμόν 19 του ναζιστικού κόμματος, η οποία είχε σκοπό την «αντικατάσταση του ρωμαϊκού δικαίου από το γερμανικό κοινοτικό

δίκαιο» (Stolleis, 1998: 44). Άλλη μία αντίθεση ανάμεσα σε αυτά τα είδη φυσικού δικαίου είναι ότι στο κοινωνικό φυσικό δίκαιο το κράτος, που είναι νόμιμο στη φύση του, συνίσταται από το πλήθος των πολιτών ενώ στο κοινοτικό φυσικό δίκαιο το κράτος είναι απλώς ένα οργανικό φαινόμενο, που απορρέει από τη βιολογική κι εθνική ενότητα της κοινότητας. Το κοινοτικό δίκαιο μπορεί να συσχετισθεί και με την «ιδέα της κοινοτικής κουλτούρας» που σύμφωνα με τον Gustav Radbruch στο *Kulturlehre des Sozialismus* εκφράζεται από το αντιδραστικό διανοητικό κίνημα που αρχίζει να διαμορφώνεται στη Γερμανία μετά το 1919. Αυτό το κίνημα ως αντίποδας του σοσιαλισμού προέτασε τον εναγκαλισμό μεταξύ των μελών της γερμανικής κοινότητας με κοινά έθιμα, τον ίδιο τρόπο ζωής και την τυφλή υπακοή στον ηγέτη εν αντιθέσει με την αυτοδιάθεση του ατομισμού και του φιλελευθερισμού (Stolleis, 1998: 66). Οι εθνικοσοσιαλιστές νομικοί, όπως ήταν για παράδειγμα ο Hans Frank, στο όνομα του κοινοτικού δικαίου παρουσίασαν τη δική τους οπτική για το πώς θα έπρεπε να επανερμηνευθεί η προηγούμενη νομική τάξη, η οποία για να διατηρήσει μέρος της κανονιστικής της λειτουργίας αναγκάστηκε να υιοθετήσει νομικές έννοιες του κοινοτικού δικαίου (περί φυλής και εθνικής κοινότητας), οι οποίες προκρίνονταν από τους εθνικοσοσιαλιστές (Stolleis, 1998: 68, 69).

Το ορθολογικό Φυσικό Δίκαιο επικράτησε την περίοδο της ανάδυσης των Ηνωμένων Πολιτειών ενώ το ανορθολογικό Φυσικό Δίκαιο αποτελεί το υπόβαθρο του Τρίτου Ράιχ και εκφράζεται με αρνητική και εχθρική στάση απέναντι στο Διεθνές Δίκαιο, το οποίο το αποτιμά ως αφηρημένη, διανοητική, «εβραϊκή κανονιστικοποίηση» (Fraenkel, 2006: 140). Επιπλέον, σύμφωνα με το εθνικοσοσιαλιστικό δόγμα κριτήριο της καθαρότητας της φυλής τίθεται η έννοια της *κοινότητας*, όπως αυτή κατανοούνταν από τους Εθνικοσοσιαλιστές, και όποιος δεν την αναγνώριζε ως ανώτερη του κράτους θεωρείτο απορριπτέος. Οι εθνικές (φυλετικές) ανάγκες αξιολογούνται ως ανώτερες από τις νομικές αξίες σύμφωνα με εθνικοσοσιαλιστές θεωρητικούς. Επομένως, το κοινοτικό Φυσικό Δίκαιο είναι σε απόλυτη σύμπνοια με τις λειτουργίες του «προνομιακού κράτους» και εν γένει με τη λειτουργία του «διττού κράτους» και τον τρόπο που εκείνο νομιμοποιούσε το κοινωνικό και οικονομικό status quo. Η έννοια της κοινότητας και η σύνδεσή της με την έννοια της ομοιογενούς (ναζιστικής) τάξης είναι απόρροια της εθνικοσοσιαλιστικής αντίληψης περί κοινοτισμού, εντός του οποίου η διεύρυνση της έννοιας του πολιτικού πράττειν κυριαρχεί και καθορίζει τη νομολογία, τη θρησκεία και την επιστήμη. Όλα τα παραπάνω συνθέτουν σύμφωνα με

τον Ernst Fraenkel τη νομική παράδοση στην οποία βασίστηκε η λειτουργία του νόμου στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Στο επόμενο τμήμα της ανάλυσης παρουσιάζονται οι πρακτικές της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας κατά την εφαρμογή της.

ΟΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΔΙΤΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η αντικατάσταση του Κράτους Δικαίου από το «διττό κράτος» μπορεί να κατανοηθεί σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel από το γεγονός ότι το δεύτερο αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση διατήρησης του γερμανικού καπιταλισμού στην πιο ακραία μορφή του, η οποία θέτει την *εθνική κοινότητα* στην απόλυτη υπηρεσία του στρατιωτικού τύπου οργάνωσης της οικονομίας των μονοπωλίων. Το «διττό κράτος» του Εθνικοσοσιαλισμού δύσκολα μπορεί να συγκριθεί με παρόμοιες δυαρχικές μορφές οργάνωσης του παρελθόντος. Το κύριο συστατικό του «διττού κράτους» είναι η απόλυτη ενοποίηση της κρατικής εξουσίας με την ταυτόχρονη άρση της *αρχής της διάκρισης των εξουσιών*. Αυτού του είδους η συγκεντρωτική εξουσία επιλέγει την κατάλληλη νομοθεσία για τη ρύθμιση της οικονομίας και τον οικονομικό αφοπλισμό των κατώτερων τάξεων, αφότου έχει προηγηθεί η κατάργηση κάθε προστασίας τους από τον νόμο. Ο δυϊσμός της απόλυτης εξουσίας αλλά και της μονιμότητας του στρατιωτικού νόμου, που δεν επετεύχθη στην Αγγλία και στην Αμερική του 17^{ου} αιώνα, εφαρμόστηκε στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία του 20^{ου} αιώνα. Οι ρίζες του «διττού κράτους» στη Γερμανία εμφανίζονται στην Πρωσία στο πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα, όπου οι κάτοχοι μεγάλης γαιοκτησίας, γνωστοί ως *Junkers*, δεν περιορίζονται από τις αποφάσεις των δικαστηρίων ενώ, συγχρόνως, δημιουργείται μία διοικητική τάξη που δε λογοδοτεί σε κανέναν παραδοσιακό νομικό περιορισμό. Η «άφθαρτη παλαιά εξουσία» (Fraenkel, 2006: 159), όρος του Max Weber που αφορά στους *Junkers*, σε συνύπαρξη με την αυθαιρεσία της διοίκησης συνιστούν τις απαρχές του «διττού κράτους» στη Γερμανία. Η έννοια του Φυσικού Δικαίου, παρά τις προσπάθειες των μεταρρυθμίσεων της πεφωτισμένης δεσποτείας, στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα και μετά την ήττα του Ναπολέοντα δεν κατάφερε να περιορίσει τις κληρονομικές εξουσίες των *Junkers*, οι οποίες ενσωματώθηκαν στο πρωσικό κράτος. Συγχρόνως, η αυταρχική πρωσική γραφειοκρατία παραχωρεί απεριόριστες εξουσίες στην αστυνομία, η οποία περιορίζει τον

δικαστικό έλεγχο των πολιτικών υποθέσεων, γεγονός που αποτελεί την πρώιμη μορφή του «προνομιακού κράτους. Επιπλέον, ο Peter Gay υπογραμμίζει πως στους ομοσπονδιακούς θεσμούς η παρέμβαση και η κυριαρχία της Πρωσίας με το αυταρχικό της διοικητικό κατεστημένο ήταν απροκάλυπτη (Γκάιου, 2010: 66, 67). Παράλληλα, η περίοδος της Παλινόρθωσης, με προεξέχοντα θεωρητικό της γερμανικής νομολογίας τον Friedrich Carl von Savigny, χαρακτηρίστηκε από την απροθυμία των γερμανών νομικών θεωρητικών για προοδευτικές μεταρρυθμίσεις στη νομική τάξη εκείνης της περιόδου. Το συγκεκριμένο status quo απορρέει κατά τον Ernst Fraenkel από την ήττα της διαφωτιστικής παράδοσης της Γερμανίας και συγκεκριμένα εκείνων των δυνάμεων που υπερασπιζόνταν το Κράτος Δικαίου και το κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης. Δεν είναι τυχαία και η αναφορά του Max Weber στη σημασία του θεσμού του κοινοβουλίου για τη διασφάλιση της συνταγματικής νομιμότητας και η νύξη του για την απουσία στιβαρής κοινοβουλευτικής παράδοσης στη Γερμανία και τους κινδύνους που ο αντικοινοβουλευτισμός εγκυμονεί για την αστική δημοκρατία (Weber, 1994). Για το ηγετικό στέλεχος του SPD Wilhelm Liebknecht ακόμη και η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Bismarck το 1871 «ήταν φύλλα συκής για τον αυταρχισμό» (Γκάιου, 2010: 66) ενώ κατά τον Emil Lederer το «διττό κράτος», ως μορφή διακυβέρνησης, δεν απουσίαζε ούτε κατά την περίοδο του Otto von Bismarck (Fraenkel, 2006: 168), γεγονός που εξηγεί και τον λόγο για τον οποίο οι Εθνικοσοσιαλιστές προτιμούν να συνδέουν το Τρίτο Ράιχ άμεσα με την περίοδο διακυβέρνησης του Bismarck ενώ, αντιθέτως, αποτιμούν τη δημοκρατία της Βαϊμάρης ως παράταιρη και την εξοβελίζουν από τη γερμανική ιστορία.

Το σύνταγμα της Βαϊμάρης δεν κατάφερε ποτέ να περιορίσει τη δυναμική των παλαιών αριστοκρατικών δυνάμεων και την ιμπεριαλιστική τάση της γερμανικής μπουρζουαζίας, ομάδων που εκφράζονταν από το Γερμανικό Πατριωτικό Κόμμα, συνέχεια και μετεξέλιξη του οποίου κατά τον Ernst Fraenkel αποτελεί το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα. Η οικονομική οργάνωση του «διττού κράτους» λαμβάνει τα χαρακτηριστικά πολιτικοοικονομικής εξουσίας, διευρύνει την χωρίς νομικό πλαίσιο εργασία και παραγωγή και προωθεί συγκεκριμένους τομείς της γερμανικής οικονομίας, όπως είναι η βαριά βιομηχανία και η καλλιέργεια σιτηρών. Και όλα αυτά στο πλαίσιο μίας ελλειμματικής φιλελεύθερης οικονομικής παράδοσης, η οποία χαρακτηρίζεται από τη διεύρυνση των μονοπωλίων, την προστασία της μεγάλης ιδιωτικής περιουσίας, που αφορά και στο

τραπεζικό κεφάλαιο, και τη συρρίκνωση του δημόσιου και κοινωνικού χαρακτήρα του κράτους, ο οποίος άρχισε να οικοδομείται στη δημοκρατία της Βαϊμάρης. Η οικονομία στρέφεται αποκλειστικά στην κατεύθυνση της πολεμικής βιομηχανίας και του επανεξοπλισμού, ο οποίος είχε απαγορευτεί σύμφωνα με τη συνθήκη των Βερσαλλιών στο τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο επανεξοπλισμός είναι και ο κύριος σκοπός του οικονομικού προγράμματος του «προνομιακού κράτους». Με λίγα λόγια, το οικονομικό πρόγραμμα του εθνικοσοσιαλιστικού «διττού κράτους» διεπόταν από τα χαρακτηριστικά του μονοπωλιακού καπιταλισμού, του οικονομικού εθνικισμού και της επεκτατικής εδαφικής πολιτικής.

Με την κατάργηση του κοινοβουλευτισμού και την προαναφερθείσα οικονομική πολιτική ο Adolf Hitler, όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, επανιδρύει το Ράιχ και το Κράτος. Η συγκεκριμένη επανίδρυση εδράζεται στην κοινωνική θεωρία του εθνικοσοσιαλισμού, η οποία επαληθεύει τη θεωρία του Ferdinand Toennies για την απαρακώλυτη μετάβαση από την κοινοτική οργάνωση στην καπιταλιστική κοινωνία της νεωτερικότητας (Fraenkel, 2006: 188). Ενώ στην αρχή ο εθνικοσοσιαλισμός παρουσιαζόταν υπερασπιστής του κοινοτικού βίου, οι ιμπεριαλιστικές του τάσεις τον απομάκρυναν παρασάγγας από τις αξίες του κοινοτισμού. Η επιθετική εκβιομηχάνιση του εθνικοσοσιαλιστικού οικονομικού προγράμματος με έμφαση στην επαναστρατιωτικοποίηση χωρίς νομικούς περιορισμούς οδήγησε στην στρατιωτικού τύπου οργάνωση κοινοτικών, μη πολιτικών ομάδων, όπως είναι για παράδειγμα η οικογένεια, οι φάρμες, οι βιοτεχνίες, το σύνολο δηλαδή της κοινοτικού τύπου οργάνωσης της Γερμανίας. Τα SS, τα SA, το DAF, η HJ (χιτλερική νεολαία) αποτελούν τις σημαντικότερες εθνικοσοσιαλιστικές οργανώσεις ενός κατ'επίφαση κοινοτικού τύπου. Οι οργανώσεις αυτές διεισδύουν στο σύνολο της γερμανικής κοινωνίας με βασικό πρόταγμα την πίστη στη «συμπαγή θεωρία της τάξης» και της «ατέρμονης μάχης χωρίς συγκεκριμένα ιδανικά και αξίες». Εξού και αμφισβητείται ο κοινοτικός χαρακτήρας που οι εθνικοσοσιαλιστές προσπάθησαν να προσδώσουν στις οργανώσεις του «προνομιακού κράτους» ενώ, αντιθέτως, κατά τον Ernst Fraenkel οι παραπάνω οργανώσεις πρέπει να κατατάσσονται στην κατηγορία της αδελφότητας.

Η βάση της οργάνωσης κάθε αδελφότητας είναι οι κοινές συναισθηματικές εμπειρίες και όχι η σταθερή ορθολογική οργάνωση μίας σύγχρονης οικονομικής επιχείρησης. Η ρευστότητα των εθνικοσοσιαλιστικών οργανώσεων οδήγησε χωρίς δυσκολία στη

μετατροπή τους σε γραφειοκρατικές αστυνομικού τύπου δυνάμεις, οι οποίες ελέγχονταν από το «προνομιακό κράτος». Οι εθνικοσοσιαλιστικές οργανώσεις συλλήβδην αποτέλεσαν το ρομαντικό πέπλο του δήθεν κοινοτικού βίου, με το οποίο οι εθνικοσοσιαλιστές προσπάθησαν να καμουφλάρουν την ακραία καπιταλιστική, ιμπεριαλιστική, οικονομική πολιτική τους. Παράλληλα, ως όργανα του «προνομιακού κράτους», οι συγκεκριμένες οργανώσεις δικαιολόγησαν την αδιάκοπη ισχύ του καθεστώτος στρατιωτικού νόμου και της έντονης στρατιωτικοποίησης με τη συνεχή καλλιέργεια της ύπαρξης του εξωτερικού και εσωτερικού εθνικού εχθρού. Η εκμετάλλευση της έννοιας της κοινότητας είχε ως τελικό στόχο τον πλήρη εξοβελισμό κάθε είδους αξιών, τη δημιουργία μιας συμπαγούς κοινωνίας με μοναδική πίστη στον Führer και, σύμφωνα με τον Schumpeter (Fraenkel, 2006: 202), τα ιμπεριαλιστικά του σχέδια επέκτασης, βασικό χαρακτηριστικό των οποίων είναι η συνεχής και άσκοπη αναζήτηση για δύναμη κι εξουσία. Ο πολιτικός θυμός που υπήρχε στη Γερμανία μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και η εκμετάλλευσή του από την ακροδεξιά, η απάρνηση της πολιτικής από τη γερμανική αριστερά, η εχθρική στάση της γερμανικής αριστοκρατίας απέναντι στον σοσιαλισμό και στον κομμουνισμό και η τάση της για μία απότομη καπιταλιστική ανάπτυξη της Γερμανίας, δημιούργησαν το εύφορο έδαφος για την άνοδο του Adolf Hitler στην εξουσία. Η συνύπαρξη μίας επιθετικής, ορθολογικού τύπου τεχνολογικής ανάπτυξης, χωρίς ορθολογικούς σκοπούς και με πολιτική και νομική αυθαιρεσία εναντίον κυρίως των εργαζομένων και των «εχθρών του έθνους», διαμόρφωσαν τη θεσμική δομή του «διττού κράτους» και την παράλληλη συνύπαρξη της κανονιστικής με την προνομιακή λειτουργία, μέχρις ότου η δεύτερη μορφή λειτουργίας επιβλήθηκε στην πρώτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΤΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΕ ΤΟΝ ERNST FRAENKEL ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Υφίσταται νομική τάξη στα δεσποτικά καθεστώτα;

Ο άξονας ανάλυσης που επιλέγεται από τον Ernst Fraenkel για την εξέταση της μορφής που λαμβάνει η νομική τάξη κατά την περίοδο της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας

είναι το επιχείρημα περί της ύπαρξης δύο παράλληλων λειτουργιών του συντάγματος. Αυτό το επιχείρημα ανταποκρίνεται και στην ανάγκη της νομικής θεωρίας για πιο συνθετικές προσεγγίσεις κατά την ανάλυση της νομικής τάξης σε περιόδους εκτάκτου ανάγκης. Αντί για παράδειγμα να επιλεγθεί μία μονοδιάστατη αναλυτική προσέγγιση τύπου “δεν υφίσταται νόμος υπό φασιστικό καθεστώς, διότι κυριαρχεί ο νόμος του ισχυρού”, ο Ernst Fraenkel με μια πιο διεισδυτική ματιά καταφέρνει να αναδείξει τη συγκεκριμένη της ιστορικής περιόδου του εθνικοσοσιαλισμού μορφή που λαμβάνει ο τρόπος χρήσης και ερμηνείας του νόμου. Το επιχείρημα, λοιπόν, μη ύπαρξης νόμου υπό το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς απορρίπτεται από τον Ernst Fraenkel αλλά και από τον αυστριακό νομικό θεωρητικό Hans Kelsen, ο οποίος υποστηρίζει ότι η νομική τάξη δεν παύει να υφίσταται σε δεσποτικά καθεστώτα. Πιο συγκεκριμένα, ο Kelsen χωρίς να κάνει λόγο περί ύπαρξης «διπτού κράτους» στο *Allgemeine Staatslehre* υπογραμμίζει τον παραλογισμό της άποψης που θέλει τη νομική τάξη να παύει να ισχύει σε συνθήκες δεσποτισμού (Meierhenrich, 2018: 1, 253). Με τον ίδιο προβληματισμό ξεκινά την εισαγωγή του στο βιβλίο του *The Law under the Swastika* και ο Michael Stolleis και τονίζει αυτήν την παραδοξότητα του νόμου υπό τυραννικό καθεστώς ενώ καταλήγει ότι «το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς επέδειξε μεγάλο ενδιαφέρον στη διατήρηση της εντύπωσης περί κανονικότητας» (Stolleis, 1998: 7), με την οποία επιχείρησε να παρουσιάσει τη διακυβέρνησή του.

Ο διττός χαρακτήρας που επικαλείται ο Ernst Fraenkel ότι εκφράζει η νομική τάξη κατά την εθνικοσοσιαλιστική περίοδο, ως αναλυτική αφετηρία μπορεί να έχει τις ρίζες της στο πρόσωπο του Ιανού, που σύμφωνα με τη ρωμαϊκή παράδοση ήταν ο θεός των μεταβάσεων και των αλλαγών (Meierhenrich, 2018: 2). Η μετάβαση ως *media vox* (μέση λέξη) δε σηματοδοτεί αυτομάτως κάτι θετικό ή αρνητικό, μάλλον συμβολίζει μία μεταβατική κοινωνική περίοδο, όπου στην περίπτωση του *The Dual State* εισάγονται αυθαίρετες νομικές ρυθμίσεις ενώ συγχρόνως διατηρείται ένα μέρος της παραδοσιακής νομικής τάξης. Εξαιτίας αυτής της μετάβασης η εθνικοσοσιαλιστική εξουσία που αναδύεται δεν καταργεί αυτομάτως τα νομικά κληροδοτήματα του παρελθόντος αλλά, αντιθέτως, με την προσθήκη νέων συνήθως αυθαίρετων νομικών διατάξεων επιχειρεί να εδραιωθεί στη νέα κοινωνική και πολιτική κατάσταση που διαμορφώνεται. Η αυθαιρεσία αυτών των νομικών διατάξεων έγκειται στο γεγονός ότι η ναζιστική εξουσία παρεκκλίνει από την

παραδοσιακή ερμηνεία των νόμων και όπου κρίνεται επωφελές για την ίδια εισάγει δικές της, δογματικού τύπου, διατάξεις. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Jens Meierhenrich, η ρευστότητα της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας αντανακλάται στο πρόσωπο του Ιανού, το οποίο τοποθετείται ανάμεσα στη διαχωριστική γραμμή του πολιτισμού και της βαρβαρότητας. Επομένως, το πρόσωπο του Ιανού είναι μία «εύστοχη μεταφορά» (Meierhenrich, 2018: 3) για την κατανόηση της διττής φύσης του κράτους κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ και του τρόπου με τον οποίο αυτή η διττότητα εκφράστηκε μέσω της νομολογίας εκείνης της περιόδου.

Διττότητα και κατάσταση εκτάκτου ανάγκης

Η διττότητα της φύσης του κράτους και κατ'επέκταση του νόμου, την οποία ο Ernst Fraenkel πραγματεύεται στο *The Dual State*, σύμφωνα με τους Jens Meierhenrich και Michael Stolleis ξεκινά πριν την έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου με την ύπαρξη δύο μορφών κρατικής εξουσίας με διαφορετικές πολιτικές επιδιώξεις. Η ένταση ανάμεσα σε αυτές τις διαφορετικές πολιτικές επιδιώξεις αντανακλάται κατά τη διάρκεια της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Από τη μία μεριά είναι οι πολιτικές δυνάμεις που στοχεύουν στη διατήρηση των προνομίων της αυτοκρατορικής περιόδου και από την άλλη μεριά οι δυνάμεις που αρχίζουν να εκπροσωπούνται από τη διεύρυνση του κοινοβουλευτισμού. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι και ο ίδιος ο Ernst Fraenkel αναφέρεται σε μελέτες διττής διακυβέρνησης κατά τη διάρκεια της γερμανικής ιστορίας, όπως για παράδειγμα είναι η μελέτη του Emil Lederer για την περίοδο της διακυβέρνησης του Bismarck. Αυτό το ιστορικό background σύμφωνα με τους Meierhenrich και Stolleis προλείανε το έδαφος για μία διττή διακυβέρνηση, όπου η ταυτόχρονη χρήση αυθαίρετων και νομοκατεστημένων πρακτικών διευρύνθηκε και αποτέλεσε βασικό χαρακτηριστικό λειτουργίας του μετέπειτα εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος. Η συγκεκριμένη λειτουργία εκφράζεται μέσα από δύο είδη πρακτικών διακυβέρνησης, η μία αφορά στον νόμιμο τρόπο και η άλλη στον βίαιο. Αυτά τα δύο είδη πρακτικών, που κατά τον Ernst Fraenkel συγκροτούν το «κανονιστικό» και το «προνομιακό» κράτος και τα δύο μαζί το «διττό κράτος» αντίστοιχα, σηματοδοτούν το ιστορικό μεταίχμιο στο οποίο είχε βρεθεί η Γερμανία στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Σύμφωνα με τον Meierhenrich αυτή η μεταβατική περίοδος ολοκληρώνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1930 με το πέρασμα της Γερμανίας από τον απολυταρχισμό στον ολοκληρωτισμό. Το ολοκληρωτικό κράτος του Adolf Hitler χρησιμοποίησε την κανονιστική

λειτουργία του νόμου, προκειμένου να εδραιωθεί και να ενισχύσει τη συνοχή του. Επιπλέον, όπως αναφέρεται από τον κοινωνικό ιστορικό Moshe Zimmermann, η ισχύς του συντάγματος της Βαϊμάρης συμπεριλαμβανομένου του αστικού και του ποινικού της κώδικα συνέχισε να υφίσταται με τον ιδιαίτερο τρόπο που ακολουθήθηκε από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Αυτός ο τρόπος κατά τον Zimmermann χαρακτηρίστηκε από τον συντονισμό (Gleichschaltung) της παραδοσιακής λειτουργίας της δικαιοσύνης σε μία παρατεταμένη κατάσταση εκτάκτου ανάγκης (Stolleis, 1998: viii). Την παρατεταμένη χρήση του άρθρου 48 περί καταστάσεων εκτάκτου ανάγκης ο καθηγητής συνταγματικού δικαίου Georg Jellinek στο έργο του *Allgemeine Staatslehre* είχε αποκηρύξει πολύ πριν τη δημοκρατία της Βαϊμάρης, ως «απλώς τον διαφορετικό τρόπο για να διατυπώσει ο εκάστοτε δικαστής ότι μία αρχή μπορεί να είναι ορθή» (Müller, 1991: 22) ενώ στην ουσία παραβιάζει άλλες συνταγματικές λειτουργίες. Την ίδια θέση με τον Georg Jellinek για τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε η έννοια της *καταστάσεως εκτάκτου ανάγκης* πριν το 1933 είχαν και οι Hugo Sinzheimer και Gustav Radbruch (Müller, 1991: 23, 24). Για τον Ingo Müller η κατάχρηση της παραπάνω έννοιας σχετίζεται με τον *εξουσιοδοτικό νόμο*, μία μορφή νομικής αρχής έκτακτης ανάγκης για «την απομάκρυνση του κινδύνου του λαού και του Ράιχ» (Müller, 1991: 24). Η διεύρυνση της ερμηνείας μίας κατάστασης ως εκτάκτου ανάγκης και «διατάραξης της δημόσιας ασφάλειας και τάξης», άρα και της χρήσης του άρθρου 48 ακόμη και για την αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων απασχόλησε και τον συνταγματολόγο Gerhard Anschütz, ο οποίος ήδη από το 1920 επισήμανε ότι θα έπρεπε το άρθρο 48 να χρησιμοποιείται με φειδώ (Κεσσόπουλος, 2018: 64). Η παράλληλη, όμως, ύπαρξη δύο συνταγματικών λειτουργιών μπορεί να είναι ίδιον του «διττού κράτους» μόνο αν απομονωθεί ως σαν να ήταν ένα στατικό μοντέλο διακυβέρνησης με τον ιστορικό χρόνο σε παύση. Αν το «διττό κράτος» του εθνικοσοσιαλισμού αναλυθεί μέσα στον ιστορικό χρόνο που έλαβε χώρα και συνυπολογισθούν σε αυτήν την ανάλυση οι άμεσες στοχεύσεις του, θα αποδειχθεί ότι ο άμεσος στόχος του είναι η απορρόφηση της κανονιστικής από την προνομιακή του λειτουργία. Επομένως, με άλλα λόγια αυτή η διττή μορφή διακυβέρνησης επιτελεί το σκοπό της μετάβασης στην εξουσία ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος, το οποίο μέχρι να καθιερωθεί, συντηρεί επιμελώς και όπου το συμφέρει την προηγούμενη παραδοσιακή νομική κατάσταση με απώτερο σκοπό τον πλήρη έλεγχο της διοίκησης και των θεσμών της χώρας. Για αυτόν τον λόγο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν αποτελεί «οξύμωρο σχήμα» για τους Meierhenrich και Stolleis η αναφορά σε όρους όπως

«ναζιστικός νόμος» και «ο νόμος υπό τη σβάστικα». Η ανάλυση του Ernst Fraenkel είναι αντιπροσωπευτική αυτών των επιχειρημάτων, καθώς αποδεικνύει με πρακτικά δικαστικών αποφάσεων τις έκτακτες τροποποιήσεις που υφίσταται η νομική τάξη κατά τη διάρκεια του εθνικοσοσιαλιστικού «διπτού κράτους» και υπενθυμίζει ότι αυτή η διπλότητα έχει μία προϊστορία όσον αφορά στον τρόπο που ερμηνευόταν ο νόμος σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης στη γερμανική επικράτεια.

Διασταλτική ερμηνεία του νόμου & προνομιακή λειτουργία

Η απομάκρυνση των δικαστών από τη συνήθη θεσμοθετημένη τήρηση και εφαρμογή των νομικών διατάξεων σε μορφή παραγράφων με συγκεκριμένο περιεχόμενο σηματοδοτεί το πέρασμα στην εθνικοσοσιαλιστική περίοδο, όπου η κατά γράμμα ερμηνεία του νόμου αντικαθίσταται από τη διασταλτική ερμηνεία των νομικών διατάξεων ή αλλιώς το πνεύμα του νόμου. Δεν είναι τυχαίο το επιχείρημα του προέδρου του διοικητικού δικαστηρίου του Τρίτου Ράιχ Walther Sommer, και όσων, δηλαδή, εθνικοσοσιαλιστών νομικών υποστήριζαν την πλήρη κυριαρχία του «προνομιακού κράτους», ότι η υγιής λειτουργία της διοίκησης δε σχετίζεται καθόλου με παραγράφους (Stolleis, 1998: 106). Αυτή η απομάκρυνση από τη θεσμοθετημένη νομική τάξη είναι και ο βασικός παράγοντας της βαθμιαίας αποδόμησης του κράτους δικαίου στη Γερμανία. Η διασταλτική ερμηνεία του νόμου χρησιμοποιήθηκε από τους νομικούς και διοικητικούς αξιωματούχους του εθνικοσοσιαλιστικού συστήματος διακυβέρνησης προκειμένου να παρέμβουν στο ήδη «υπάρχον θετικό δίκαιο» (Stolleis, 1998: 8) και να αμβλύνουν την ισχύ του με τις νέες εθνικοσοσιαλιστικές νόρμες. Μάλιστα, ο νομικός επιστήμονας Bernd Rüthers στο βιβλίο του *Die unbegrenzte Auslegung (Η Απεριόριστη ερμηνεία του Νόμου [1968])* έδωσε έμφαση σε αυτήν την απεριόριστη ερμηνευτική πρακτική των δικαστών στο Τρίτο Ράιχ (Stolleis, 1998: 8). Η απεριόριστη ερμηνευτική πρακτική του νόμου σύμφωνα με τον Michael Stolleis ήταν η αιτία απογύμνωσης του κράτους δικαίου από νομικές εγγυήσεις και όχι ο νομικός θετικισμός, τον οποίο χρησιμοποίησαν οι εθνικοσοσιαλιστές δικαστές ως αθωωτική αιτιολόγηση στα μεταπολεμικά χρόνια για τη στάση τους κατά τη διάρκεια της ναζιστικής περιόδου. Επιπρόσθετα, για τον Stolleis η απεριόριστη ερμηνεία των νόμων συνδεόταν με την εφαρμογή των γενικών ρητρών (Stolleis, 1998: 15). Η ασάφεια των γενικών ρητρών επέτρεψε στην προνομιακή λειτουργία του νόμου να αμβλύνει τη σαφήνεια των ποινικών διατάξεων. Για παράδειγμα, ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο οι γερμανοί δικαστές

απομακρύνθηκαν από βασικές αρχές του *Κράτους Δικαίου* είναι ολοφάνερος στον τρόπο ερμηνείας του ποινικού κώδικα. Η βασική αρχή του *sine poena sine lege*, η οποία αναφέρεται στη δεύτερη παράγραφο του γερμανικού ποινικού κώδικα του 1871 και αποτρέπει την ισχύ αναδρομικών νομικών ρυθμίσεων κατά την εφαρμογή του ποινικού δικαίου, υπήρξε από εκείνες τις θεμελιώδεις νομικές εγγυήσεις του γερμανικού κράτους δικαίου που έπαψε να ισχύει «μια κι έξω» και «χωρίς νομοθετικές τροποποιήσεις» (Meierhenrich, 2018: 5). Επομένως, η νομολογία στο πλαίσιο του «προνομιακού κράτους» δεν ακολουθεί τις συνήθεις γραπτές νομικές εγγυήσεις, οι οποίες απαιτούσαν συνήθως χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες αλλά προσαρμόζεται στο γενικότερο κλίμα της αντίληψης του καθεστώτος για τη δικαιοσύνη, η οποία απαιτείται πλέον να απονέμεται με συνοπτικές διαδικασίες. Αυτόν τον σκοπό εξυπηρέτησε η δημιουργία των ειδικών δικαστηρίων τα οποία έφτασαν τα 26 στον αριθμό, όσος ήταν ο αριθμός των εφετείων (Müller, 1991: 153) ενώ από την ποινική διαδικασία (Strafprozess) εξαφανίστηκε το δικαίωμα άσκησης έφεσης (Müller, 1991: 154) και με αυτόν τον τρόπο το «προνομιακό κράτος» εξαπλωνόταν σε όλον τον διοικητικό μηχανισμό του τομέα της Δικαιοσύνης.

Η εχθρότητα με την οποία αντιμετωπίζονται τα θεσπισμένα γραπτά νομικά διατάγματα αλλά και το καθήκον του δικαστή να δικάζει σύμφωνα με την κατά γράμμα ερμηνεία τους, φαίνεται ξεκάθαρα στην άποψη που διατυπώνεται από τον Carl Schmitt στο περιβόητο κείμενό του *Staat, Bewegung, Volk*, το οποίο δημοσιεύεται το 1933 (Meierhenrich, 2018: 6). Ο Carl Schmitt σε αυτό το κείμενο διατυπώνει την άποψη ότι η δέσμευση του δικαστή στην κατά γράμμα εφαρμογή του νόμου είναι απλώς μια φαντασιοκοπία και ότι η κανονιστική εφαρμογή του νόμου έχει καταστεί μη εφαρμόσιμη για σημαντικές πτυχές του νομικού βίου. Στη συνέχεια, ο επιφανής νομικός του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος προκειμένου να επιχειρηματολογήσει υπέρ της αχρηστίας των νομοθετημάτων παρουσιάζει την αδυναμία τους να εγγυηθούν την *προβλεψιμότητα* («*Berechenbarkeit*») και *ασφάλεια* («*Sicherheit*») του νόμου στο πλαίσιο του κράτους δικαίου (Meierhenrich, 2018: 6). Αυτή η άποψη δεν είναι μεμονωμένη αλλά κυριαρχεί σε όλους τους επιφανείς δικαστικούς κύκλους από όπου θα αντληθεί το κατάλληλο δικαστικό προσωπικό για τη στελέχωση κυρίως θεσμών του «προνομιακού κράτους», όπως είναι για παράδειγμα τα ειδικά δικαστήρια με πιο αντιπροσωπευτικό το διαβόητο *Volksgerichtshof*. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι άλλη μία

επιχειρηματολογία κατά των νομοθετημάτων, δηλαδή των γραπτών, σε μορφή παραγράφων, με γενική ισχύ και συγκεκριμένο περιεχόμενο νομικών διατάξεων, ήταν ότι αποτελούσαν κληροδότημα της νομικής παράδοσης του *Διαφωτισμού*, γεγονός που τα καθιστούσε ξένο σώμα για τη γερμανική νομική θεωρία. Αυτή η άποψη εκφράστηκε και από τον ίδιο τον Ronald Freisler σε μια προσπάθεια ανάδειξης του «προνομιακού κράτους» ως το γνήσιο, αυθεντικά γερμανικό κομμάτι της νομικής θεωρίας. Οι διαπρύσιοι, λοιπόν, υποστηρικτές του «προνομιακού κράτους» ανήκαν στην τάση που άρχισε να αμφισβητεί τις αρχές του νομικού θετικισμού με την αιτιολογία ότι η συγκεκριμένη νομική παράδοση δεν επέτρεπε στους δικαστές την ελευθερία κινήσεων όσον αφορά στην ερμηνεία των νόμων.

Αντιδιαφωτιστικές τάσεις & προνομιακή λειτουργία

Οι αντιφάσεις των παραπάνω αντιθετικιστικών επιχειρημάτων είναι προφανείς αν ληφθεί υπόψη ο βαθμός απώλειας της ανεξαρτησίας των δικαστών και του θεσμού της δικαιοσύνης μετά το 1933. Η αναφορά στο κομμάτι της νομικής παράδοσης που ήταν απόκτημα των κατακτήσεων της περιόδου του *Διαφωτισμού* δεν είναι τυχαία. Ο εξοβελισμός των διαφωτιστικών παραδόσεων δεν αφορά μόνο στο κομμάτι της νομικής θεωρίας ούτε περιορίζεται στα άμεσα σχέδια των λειτουργών του «προνομιακού κράτους». Πιο αναλυτικά, η παράδοση του *Διαφωτισμού* είναι κόκκινο πανί και για τον υπουργό προπαγάνδας Joseph Goebbels αλλά σύμφωνα και με τον Jeffrey Herf αντανακλά τη γενικότερη πεποίθηση του πιο αντιδραστικού ακροδεξιού κινήματος που αρχίζει να αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μετά το 1918 στη Γερμανία. Αυτό το κίνημα το οποίο έχει χαρακτηριστεί από τον Jeffrey Herf ως *αντιδραστικός μοντερνισμός* είχε σημαντική επίδραση στα ανώτερα κλιμάκια της γερμανικής δικαιοσύνης. Για παράδειγμα, έννοιες όπως «total mobilization (die totale mobilmachung)» (ολοκληρωτική κινητοποίηση) (Fraenkel, 2006: 60) και «ολοκληρωτισμός» άρχισαν να αντανακλώνται σε νομικές θεωρίες περί ολοκληρωτικού κράτους, οι οποίες εκφράζονταν αρχικά σε ήπιους τόνους και σε στενό νομικό πλαίσιο, δεδομένου ότι το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς βρισκόταν ακόμη στα σπάργανα. Η πρώτη έννοια (die totale mobilmachung) διατυπώθηκε από τον Ernst Jünger το 1930, τον οποίο ο Jeffrey Herf χαρακτηρίζει ως έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της αντιδραστικής μοντερνιστικής παράδοσης ενώ ο Michael Stolleis τον αναφέρει ως παράδειγμα έκφρασης ενός «ηρωικού ντεσιζιονισμού» (Stolleis, 1998: 92). Η δεύτερη έννοια περί ολοκληρωτισμού παρουσιάζεται από τον Carl Schmitt στο *Der Hunter*

der Verfassung (1931). Επομένως, η γενικότερη οξυμένη πολιτική κατάσταση αντανακλάται στις αναλύσεις ακροδεξιών θεωρητικών και δημοσιολόγων περί ολοκληρωτικού κράτους και στοχεύουν στην τροποποίηση της νομικής θεωρίας με τέτοιο τρόπο ώστε να δικαιολογηθεί η μονιμότητα της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης, που προωθείται από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και δεν περιορίζεται μόνο στον χώρο της δικαιοσύνης.

Δεδομένων των παραπάνω, γίνεται κατανοητή η άποψη του Michael Stolleis (Meierhenrich, 2018: 8) ότι οι αλλαγές που συντελούνται στη νομική τάξη της Γερμανίας κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ είναι μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικού φαινομένου που άρχισε να αναδύεται ήδη από τις αρχές της δημοκρατίας της Βαϊμάρης και να παίρνει ξεκάθαρη μορφή μέσω της ερμηνείας των νόμων μετά το 1933. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το μένος και η έχθρα εναντίον της δημοκρατίας της Βαϊμάρης από το υπερσυντηρητικό μπλοκ δυνάμεων, που εκπροσωπήθηκε από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα μετά το 1933, εκφράστηκε στο πεδίο της νομικής θεωρίας και κατοχύρωσε τη νομιμοποίησή του μέσω του «προνομιακού κράτους» και των εκπροσώπων του. Για αυτόν τον λόγο ο τρόπος λειτουργίας του «προνομιακού κράτους», όπως ορίζεται από τον Ernst Fraenkel, αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα απαξίωσης και διάλυσης της παραδοσιακής νομικής γερμανικής θεωρίας και τάξης και καταδεικνύει τον ρόλο που έπαιξαν σημαντικοί εκπρόσωποι των νομικών σχολών στη νομιμοποίηση της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας. Το «προνομιακό κράτος», λοιπόν, τίθεται στην υπηρεσία του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος για την αποψίλωση οποιασδήποτε νομικής δέσμευσης είχε κατοχυρωθεί από την έννοια του *Rechtsstaat*, η οποία αποτέλεσε σημαντικό φορέα προοδευτικών αλλαγών στο γερμανικό σύνταγμα και έχει τις ρίζες της στις επαναστάσεις του 1848-1849. Μια σειρά από τέτοιες προοδευτικές αλλαγές ήταν ο κοινοβουλευτισμός, η γραπτή μορφή των άρθρων του συντάγματος, ο κοσμικός και φιλελεύθερος χαρακτήρας του κράτους, η αναγνώριση των ατομικών δικαιωμάτων, η ελευθερία των οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών, η ελευθερία του τύπου και η ανεξαρτησία των δικαστηρίων. Η έννοια του *Rechtsstaat* περιελάμβανε τη συνταγματική κατοχύρωση όλων των παραπάνω θεμελιωδών δικαιωμάτων, που μπήκαν στον στόχο του «προνομιακού κράτους», και ενέπνευσε σημαντικούς εκπροσώπους της γερμανικής νομικής διαφωτιστικής παράδοσης, όπως είναι για παράδειγμα ο Robert von Mohl. Η σταθερή διαφύλαξη αυτού του είδους των νομικών εγγυήσεων που απέρρεαν από το *Rechtsstaat* αποκτά μια ρευστή και ασταθή μορφή και

αυτή η ρευστότητα εκφράζεται κατά τη διάρκεια του «διττού κράτους», όπου δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα για το αν θα ακολουθηθεί η κανονιστική ή η προνομιακή λειτουργία του νόμου. Επομένως, στο πλαίσιο του «διττού κράτους» παύει να υφίσταται μια σταθερή διαδικασία στην απονομή δικαιοσύνης. Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, φαίνεται ο διαφορετικός χαρακτήρας του *Rechtsstaat*, ο οποίος διέπεται από σταθερότητα και ακρίβεια, σε αντίθεση με τη ρευστότητα και την ασάφεια στον τρόπο ερμηνείας κι εφαρμογής του νόμου που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Αυτή η απόκλιση από την κανονιστική ερμηνεία του νόμου υπαγόρευσε τη δημιουργία του «προνομιακού κράτους», το οποίο μιας και βρισκόταν στον αντίποδα του «κανονιστικού κράτους» έθεσε ως απαραίτητη προϋπόθεση της λειτουργίας του τη δημιουργία δικών του θεσμών. Επομένως, η θεσμική οργάνωση του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώσ αντανάκλαται σε μεγάλο βαθμό στη λειτουργία του «διττού κράτους» και δημιουργήθηκε με σκοπό να συνηθίσουν οι εθνικοσοσιαλιστές δικαστές στον νέο τρόπο εφαρμογής του νόμου που υπαγόρευε ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας.

Η προνομιακή λειτουργία ως αντανάκλαση ενός ευρύτερου κοινωνικού και πολιτικού πεδίου

Η παραγωγή νέων θεσμών στο πλαίσιο της προνομιακής λειτουργίας του κράτους αποδεικνύει και το πόσο καλά ενημερωμένοι ήταν οι εθνικοσοσιαλιστές αξιωματούχοι για τη βραδύτητα με την οποία αλλάζουν οι νομικές διαδικασίες του παρελθόντος. Επομένως, το κανονιστικό κομμάτι του κράτους θα εξασφάλιζε την απαραίτητη συνοχή που χρειαζόταν τον ναζιστικό καθεστώσ μέχρι την εδραίωσή του και το «προνομιακό κράτος» θα αναλάμβανε την επίλυση θεμάτων που δεν μπορούσαν να αφεθούν στις χρονοβόρες διαδικασίες των παραδοσιακών αστικών δικαστηρίων, όπως ήταν για παράδειγμα η απαγόρευση των συνδικαλιστικών οργανώσεων και η άμεση κατάργησή τους.

Ο κοινωνικός μετασχηματισμός που προωθείται από τους εθνικοσοσιαλιστές αντανάκλαται στην αλλαγή της μορφής του νόμου και ο σκοπός του Ernst Fraenkel είναι να αποδώσει τις βασικές κατευθύνσεις αυτού του μετασχηματισμού μέσω της εξέτασης της νομικής τάξης ως μορφής που αποτυπώνει τις αλλαγές στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο μετά το 1933 στη Γερμανία. Εξού και επέλεξε για τη μεθοδολογία του τη συμμετοχική παρατήρηση μέσω της ιδιότητας του ασκούμενου δικηγόρου και συνεπώς της

άμεσης επαφής του με τις αποφάσεις των δικαστηρίων και τις έκτακτες παρεμβάσεις και αλλαγές που συντελέστηκαν στην παραδοσιακή νομική γερμανική τάξη από τους εθνικοσοσιαλιστές. Ο τρόπος με τον οποίο επιλέγεται από τον Ernst Fraenkel να αναλυθεί η κοινωνική δομή που διαμορφώνεται στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία σχετίζεται άμεσα με τον άξονα ανάλυσης και διαίρεσης της νομικής τάξης από το ερμηνευτικό δίπολο του «διπτού κράτους».

Οι νομικές διατάξεις που αφορούν κυρίως στο «προνομιακό κράτος» είναι μεγίστης κοινωνικής σημασίας για τον Ernst Fraenkel, διότι αποκτούν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας που προώθησαν οι εθνικοσοσιαλιστές, η οποία επαληθεύεται και από την πλευρά της ιστορικής επιστήμης. Επομένως, η ιστορία της νομολογίας κατά τη δεκαετία του 1930 στη Γερμανία αποκτά πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση μέσω της συμβολής του *The Dual State* και για αυτόν τον λόγο το έργο του Ernst Fraenkel σύμφωνα με τους σύγχρονους ερευνητές της κοινωνιολογίας του δικαίου, όπως είναι για παράδειγμα ο Roger Cotterrell, αποτελεί θεμέλιο σε αυτό το όχι και τόσο γνωστό κομμάτι της κοινωνιολογικής έρευνας, η οποία σχετίζεται με τη μελέτη της ερμηνείας και εξέλιξης του νόμου σε διάφορες περιόδους της παγκόσμιας ιστορίας.

Η ανάλυση βασικών θεσμών της γερμανικής δικαιοσύνης και των αλλαγών που υφίστανται αυτοί οι θεσμοί από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς προσδίδει στη μελέτη του «προνομιακού κράτους» καθοριστική σημασία. Η εξέταση του «προνομιακού κράτους» και η σχέση του με την κατεστημένη νομολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κοινωνικό μοντέλο ανάλυσης σύγχρονων μορφών κοινωνικού και πολιτικού αυταρχισμού και του ρόλου της νομικής τάξης στη νομιμοποίηση αυτών των αντιδημοκρατικών πολιτικών. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η μελέτη του Ernst Fraenkel με τον τίτλο *The Dual State*, αν και γράφτηκε συγχρόνως με την ανάδυση του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, δεν αντιμετωπίζεται από τη νεότερη (hindsight) βιβλιογραφία ως μη αντικειμενική ή παρωχημένη ερευνητική προσέγγιση αλλά αποτελεί σταθερή αναφορά για όλους τους μελετητές της νομολογίας του Τρίτου Ράιχ ανεξαρτήτως του ερευνητικού τους πεδίου. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι το *The Dual State* αναφέρεται ως σημαντική πηγή από ιστορικούς μελετητές των νόμων, από κοινωνικούς ιστορικούς, από πολιτικούς επιστήμονες και από καθηγητές νομικής. Οι πληροφορίες που παρέχονται στην περιγραφή της προνομιακής λειτουργίας του κράτους είναι ουσιαστικά η περιγραφή των αλλαγών που επέφερε η

εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση στον κρατικό μηχανισμό με σημείο αναφοράς τον χώρο των δικαστηρίων. Αυτές οι αλλαγές είχαν ευμετάβλητο χαρακτήρα και η μετάβαση στον λεγόμενο ολοκληρωτισμό δεν έγινε απότομα αλλά σταδιακά.

Διττό κράτος & κανονιστικοποίηση

Το μεταβατικό στάδιο για το πέρασμα στον λεγόμενο ολοκληρωτισμό ήταν η διάρκεια της περιόδου του «διττού κράτους». «Βήμα προς βήμα το «διττό κράτος» στο οποίο αναφέρθηκε ο Ernst Fraenkel δίνει τη θέση του στο «κράτος των SS», που ανέλυσε ο Eugen Kogon (Stolleis, 1998: 13). Η διάρκεια της μορφής του «διττού κράτους» περιορίζεται στο διάστημα των ετών 1933-1938, όχι μόνο γιατί το 1938 αποτελεί τη χρονολογία κατά την οποία ο Ernst Fraenkel εγκαταλείπει τη Γερμανία αλλά και λόγω του ότι εκείνη η χρονιά σηματοδοτεί την απόλυτη κυριαρχία του «προνομιακού κράτους». Σημαντικά ιστορικά γεγονότα-σταθμοί του περιορισμού της κανονιστικής λειτουργίας του γερμανικού κράτους είναι *Η Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών* (1934) και η *Νύχτα των Κρυστάλλων* (1938). Το μεταβατικό στάδιο που χαρακτηρίζει το «διττό κράτος» του εθνικοσοσιαλισμού εξηγείται αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι παρά τον ολοκληρωτικό χαρακτήρα των πολιτικών που εφάρμοσε το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα, η λειτουργία του νόμου που αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει για την εδραίωσή του υπόκειτο σε μια προηγούμενη νομική παράδοση, από την οποία δεν μπορούσε να απαλλαγεί τόσο άμεσα όσο επιθυμούσαν οι αντιδραστικοί νομικοί θεωρητικοί του. Αυτή η δυσκολία της μη άμεσης απαλλαγής είχε ως αποτέλεσμα τη διατήρηση μέρους της κανονιστικής λειτουργίας και την ανάδυση του διττού τύπου διακυβέρνησης, τον οποίο περιγράφει ο Ernst Fraenkel στο *The Dual State*. Επομένως, η εστίαση του Ernst Fraenkel στη λειτουργία του νόμου ως άξονα ανάλυσης του κοινωνικού και θεσμικού μετασχηματισμού της γερμανικής κοινωνίας, αν και όχι τόσο δημοφιλές ερευνητικό θέμα στην εποχή του, φώτισε διαστάσεις της θεσμικής λειτουργίας της γερμανικής κοινωνίας, που αποτέλεσαν τροχοπέδη για την άμεση επιβολή της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας. Οι νόρμες και το σύστημα αξιών που είχε κληροδοτήσει η γερμανική νομική τάξη δεν άλλαζε τόσο εύκολα από τη μια στιγμή στην άλλη. Εξάιρεση αποτελούσε το πεδίο της *αγροτικής πολιτικής*, όπου σύμφωνα με τον Michael Stolleis οι

εθνικοσοσιαλιστές δημιούργησαν ένα κορπορατιστικό σύστημα ελέγχου τιμών και εμπορικών εγγυήσεων (Stolleis, 1998: 14). Δεδομένης αυτής της συνθήκης η ανάλυση που προσφέρεται στο *The Dual State* εστιάζει στους μηχανισμούς μέσω των οποίων η εθνικοσοσιαλιστική νομοθεσία ενσωματώθηκε στην κανονιστική λειτουργία του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο ο Ernst Fraenkel χωρίς να ακολουθεί γενικευτικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα η άποψη περί απουσίας νομικής τάξης κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ, αναλύει τους τρόπους και τις τακτικές με τις οποίες οι νομικές παρεμβάσεις των ναζί έγιναν μέρος της νομικής πρακτικής των γερμανικών δικαστηρίων και με αυτόν τον τρόπο ενσωματώθηκαν στον καθημερινό βίο της χώρας. Οι έννοιες του «κανονιστικού» και του «προνομιακού» κράτους ως άξονες ανάλυσης αποκάλυψαν τις ιδιαίτερες εκείνες θεσμικές και νομικές καινοτομίες ή ερμηνείες του νόμου μέσω των οποίων τα επιχειρήματα των εθνικοσοσιαλιστών νομικών απέσπασαν την αποδοχή της ναζιστικής εξουσίας από το σύνολο της γερμανικής ελίτ και ιδιαιτέρως «των δημοσίων υπαλλήλων και των δικαστών που ήταν δυσαρεστημένοι με τη δημοκρατία της Βαϊμάρης» (Stolleis, 1998: 7).

Αυτού του είδους οι κοινωνικές ομάδες χαρακτηρίζονταν ταυτοχρόνως από έντονη απέχθεια εναντίον του θεσμού του κοινοβουλίου και από την ταυτόχρονη απόρριψη του «ανοιχτού τρόμου» (Stolleis, 1998: 7). Η συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, όμως, δεν μπορούσε αυτομάτως να υιοθετήσει τα εθνικοσοσιαλιστικά σχέδια στον τρόπο σκέψης της και για να πεισθεί γι' αυτό χρειαζόταν η δημιουργία εντύπωσης μιας εν μέρει απαρακώλυτης διοικητικής λειτουργίας, την οποία καλλιεργούσε το «κανονιστικό κράτος». Ο προγραμματισμός της εθνικοσοσιαλιστικής νομικής τάξης βάσει των δύο παραπάνω στοχεύσεων που σκόπευαν στην αποδοχή των γερμανικών ελίτ δημιούργησε μια ποικιλόμορφη νομική τάξη, την οποία ο Ernst Fraenkel επιχειρεί να αναλύσει μέσω της έννοιας του «διπτού κράτους».

Η επιλογή του «διπτού κράτους» ως αναλυτικού εργαλείου έδωσε έμφαση στις ιδιαίτερες αλλαγές που υφίσταται η νομική τάξη μετά το 1933 και εξήγησε την απόλυτα προνομιακή μορφή που λαμβάνει σταδιακά ο νόμος από το 1938 και εξής ως όργανο ενός θεσμοποιημένου δικτύου τρόμου. Η έννοια της *Veralltäglicung*, η οποία μπορεί να αποδοθεί ως κανονιστικοποίηση σύμφωνα με τον Jens Meierhenrich (Meierhenrich, 2018: 33) είναι το κεντρικό ζήτημα της ανάλυσης του *The Dual State* στην οποία με μικρά επεισόδια περιγράφεται η υπερίσχυση της προνομιακής έναντι της κανονιστικής

λειτουργίας. Σε αυτά τα επεισόδια μετεξέλιξης των ναζιστικών νομικών διατάξεων σε κανονικότητα έρχονται στην επιφάνεια οι ιδιαίτερες εκείνες διατάξεις του νόμου που αλλάζουν οριστικά λειτουργία. Σημαντικό παράδειγμα αλλαγής νομικής λειτουργίας είναι η μονιμότητα των έκτακτων διαταγμάτων, η οποία εδραίωσε τους μηχανισμούς του «προνομιακού κράτους». Η πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση των εθνικοσοσιαλιστών έγινε μέσω εκείνης της ιδιαίτερης χρήσης του νόμου που δε βασίστηκε σε μία τύπου άσπρο-μαύρο ερμηνεία του *Rechtsstaat*, αλλά αντιθέτως σε μία συνύπαρξη νομιμότητας και αυθαιρεσίας της εθνικοσοσιαλιστικής πολιτικής εξουσίας.

Η κοινή οπτική δύο αντιφρονούντων νομικών για τον νόμο στο Τρίτο Ράιχ

Και άλλοι δικηγόροι της ίδιας γενιάς με τον Ernst Fraenkel περιέγραψαν τη διπλότητα που παρουσίαζε η ερμηνεία του νόμου ανάμεσα στα έτη 1933-1938 στο Τρίτο Ράιχ. Ένας από αυτούς ήταν και ο Sebastian Haffner, ο οποίος συνέχισε να δραστηριοποιείται στο Βερολίνο και μετά το 1933. Στο *Αψηφώντας τον Χίτλερ, η Ιστορία ενός Γερμανού*, χωρίς να κάνει λόγο περί «διπτού κράτους» και με αφορμή τις κανονιστικές πρακτικές του ανώτατου δικαστηρίου της Πρωσίας *Kammergericht*, αναφέρεται σε ένα είδος διχοτομημένου κράτους, εντός του οποίου η κανονιστική και η προνομιακή λειτουργία του νόμου περιπλέκονται, χωρίς αυτό το γεγονός να θέτει τουλάχιστον μέχρι τον Μάρτιο του 1933 προσκόμματα στη λειτουργία των θεσμών του Πρωτοδικείου, που αποτελούσε το ανώτατο Πρωσικό δικαστήριο, όπου εργαζόταν εκείνη την περίοδο ως ασκούμενος (Χάφνερ, 2004: 110). Πιο συγκεκριμένα, ο ίδιος αποκαλύπτει ότι παράλληλα με τις έκτακτες νομικές διατάξεις περιστολής ατομικών δικαιωμάτων η εφαρμογή κυρίως του αστικού κώδικα τηρούνταν κατά γράμμα (Χάφνερ, 2004: 110) ενώ εκδίδονταν «αποφάσεις βάσει δικαίου, λες και είχε κάποια σημασία» (Χάφνερ, 2004: 134).

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η διπλή μορφή διακυβέρνησης του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος είναι μάλλον κοινή οπτική περισσότερο στους νομικούς που παρέμειναν στη Γερμανία και μετά το 1933. Για παράδειγμα, το πρώτο βιβλίο του Sebastian Haffner εκδίδεται με τον τίτλο *Germany : Jekyll and Hyde*, τον οποίο επέλεξε ο συγγραφέας προκειμένου να περιγράψει τις δύο Γερμανίες και κυρίως εκείνη που εξέθρεψε τον ναζισμό. Αντί διπτού κράτους στο *Germany: Jekyll and Hide* γίνεται αναφορά στο εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα και στην προοδευτική εξέλιξή του από μία ασήμαντη ομάδα

σε κομματική μορφή, η οποία διευρύνεται σε ένα είδος κρατικής οργάνωσης μέσα στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κράτους (Haffner, 1940: 28). Παράλληλα, στο ίδιο έργο επισημαίνεται ότι οι ναζί δεν άντλησαν τόσο δύναμη από γενναίες αποφάσεις όσο από τις δικαστικές διαμάχες που οι ίδιοι προκαλούσαν (Haffner, 1940: 82), όπως ήταν για παράδειγμα ο χειρισμός της υπόθεσης γνωστή ως *Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών* από τους νομικούς του «προνομιακού κράτους». Άλλη μία σημαντική παρατήρηση του Sebastian Haffner είναι και ο διττός χαρακτήρας του πρωσικού συντηρητικού κόμματος, ο οποίος χαρακτηριζόταν από «αμιγή συντηρητισμό, πατριαρχία, ευγένεια και ταυτοχρόνως από στυγνό υπολογισμό και μηδενισμό» (Haffner, 1940: 215), και του οποίου τα μέλη συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση τη διττής λειτουργίας του νόμου κατά την περίοδο 1933-1938. Επομένως, οι προσεγγίσεις του Ernst Fraenkel και του Sebastian Haffner, οι οποίοι έζησαν την εξέλιξη της νομικής τάξης από το 1933-1938, συγκλίνουν στη διττή μορφή του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος την οποία και οι δύο ως νομικοί διαπιστώνουν μέσω της χρήσης του νόμου.

Όμως, δε συμβαίνει το ίδιο με νομικούς, όπως είναι για παράδειγμα ο Franz Neumann, οι οποίοι χωρίς να ζουν εκ των έσω τις διαφοροποιήσεις της νομικής τάξης κατά την ερμηνεία των νόμων προέβαιναν σε πιο γενικευτικές προσεγγίσεις όσον αφορά στη λειτουργία του νόμου. Ειδικότερα, ο Franz Neumann αναφερόταν είτε στις εγγενείς αδυναμίες της φιλελεύθερης νομικής παράδοσης, όπως για παράδειγμα αναλύεται στο *Der Funktionswandel des Gesetzes im Recht der Bürgerlichen Gesellschaft*, είτε υποστήριζε τη μη ύπαρξη νομικής τάξης την περίοδο του Τρίτου Ράιχ, δηλαδή ότι ο νόμος είναι απλώς η εντολή του ισχυρού ηγέτη, μία άποψη που διατυπώνεται πιο ξεκάθαρα στο έργο του *Behemoth*. Από τα παραπάνω, λοιπόν, συμπεραίνεται ότι το «διττό κράτος» ως αναλυτικό εργαλείο ανταποκρίνεται καλύτερα στη συγκεκριμένη και ιστορικά καταγεγραμμένη μορφή που λαμβάνει το κράτος υπό τον Adolf Hitler μεταξύ των ετών 1933-1938.

Αντικοινοβουλευτισμός & προνομιακή λειτουργία

Ήδη από το 1930 είχε επισημανθεί από τον Ernst Fraenkel αλλά και από άλλους νομικούς, όπως είναι για παράδειγμα ο Hermann Heller, η ανάγκη δημιουργίας ενός πιο ισχυρού κοινωνικού κράτους δικαίου, του οποίου η διεύρυνση είχε άμεση σχέση με την

εδραίωση της κοινοβουλευτικής παράδοσης της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Στη συνέχεια, στα τέλη του 1932 ο Ernst Fraenkel είχε ασκήσει κριτική στον «συνταγματικό φετιχισμό» (Winkler, 2011: 341) εκείνης της περιόδου, ο οποίος έθετε σε κίνδυνο το ίδιο το σύνταγμα κατά παράδοξο τρόπο μέσω της εφαρμογής του. Σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel το κοινοβουλευτικό σύστημα, όπως το ίδιο ισχύει και για το κράτος δικαίου, είναι απόλυτα συνδεδεμένο με τις αρχές της αστικής τάξης του 19^{ου} αιώνα και των κοινωνικών συνθηκών οι οποίες είχαν ως απόρροια τη βιομηχανική επανάσταση και τη δημιουργία του σοσιαλιστικού κινήματος. Για αυτόν τον λόγο, όπως το κράτος δικαίου έπρεπε να αποκτήσει περισσότερα κοινωνικά χαρακτηριστικά, έτσι ακριβώς και το γερμανικό κοινοβουλευτικό σύστημα έπρεπε να αναδιοργανωθεί και να εμπλουτιστεί με σοσιαλιστικές ιδέες με σκοπό τη δημιουργία μίας κοινωνικά φιλελεύθερης γερμανικής δημοκρατίας. Με αυτόν τον ισχυρισμό ο Ernst Fraenkel εξήγησε με έμμεσο τρόπο τον λόγο για τον οποίο μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Adolf Hitler ο βασικός σκοπός της δημιουργίας του «προνομιακού κράτος» ήταν η διακοπή της λειτουργίας του κοινοβουλίου. Εξάλλου, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ήδη από τη δεκαετία του 1920 τα αντικοινοβουλευτικά φρονήματα (*diese Parteiwirtschaft*) στους κόλπους των μορφωμένων γερμανικών ελίτ κυριαρχούσαν και η καταλληλότητα του θεσμού του κοινοβουλίου ανταποκρινόταν περισσότερο στον αγγλοσαξονικό κόσμο ενώ για τη γερμανική κοινωνία θεωρείτο καταλληλότερος ο ένας και ισχυρός άνδρας που θα εγγυόταν την πειθαρχία και την τάξη (Ελίας, 2016: 38).

Ως αντίποδας στα νομικά επιχειρήματα του Carl Schmitt εναντίον του φιλελευθερισμού ο Ernst Fraenkel πολύ πριν τη συγγραφή του *The Dual State* κατάλαβε τη σημασία που είχε το κοινοβούλιο ως θεσμός για την υπέρβαση των δεινών που επέφερε η ήττα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου στη γερμανική κοινωνία. Η μόνη ρύθμιση για τον Ernst Fraenkel η οποία θα είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την ενίσχυση του θεσμού του κοινοβουλίου ήταν η επιμονή στα κοινωνικά θεμέλια της δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, κλειδί στην ενίσχυση και διεύρυνση της κοινοβουλευτικής παράδοσης ήταν η θεσμική κατοχύρωση των συλλογικών μορφών αντιπροσώπευσης. Δυστυχώς, αυτή η δυνατότητα αποκλείστηκε αμέσως μετά την άνοδο του Adolf Hitler στην εξουσία και την περιστολή των νομοπαρασκευαστικών λειτουργιών του κοινοβουλίου από νομικές ρυθμίσεις, που ανήκαν στο πεδίο του «προνομιακού κράτους», όπως για παράδειγμα ήταν ο *εξουσιοδοτικός*

νόμος, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως «ο νόμος που απομακρύνει τη δυστυχία του λαού και του κράτους» (Stolleis, 1998: 218).

Ο ρόλος του εξουσιοδοτικού νόμου στο «διττό κράτος»

Στην πραγματικότητα ο *εξουσιοδοτικός νόμος* αποτέλεσε τον πυρήνα της θεσμικής λειτουργίας του «διττού κράτους», καθότι επέτρεψε τη διττή λειτουργία του και διευκόλυνε τη συνύπαρξη του κανονιστικού με το προνομιακό κράτος και ανέτρεψε ό,τι ίσχυε στην προηγούμενη συνταγματική τάξη (Loewenstein, 1937: 543). Πιο συγκεκριμένα, η ψήφιση της εν λόγω νομικής διάταξης και από το κόμμα του κεντρώου χώρου (Die Deutsche Zentrumspartei) με την τήρηση της αναθεωρητικής διαδικασίας έστω και μέσω απειλών από τους εθνικοσοσιαλιστές και την αποφυγή πραξικοπηματικών ενεργειών (Κεσσόπουλος, 2018: 266, 271) προσέδιδε στην εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση όχι μόνο την εικόνα της «τυπικής νομιμότητας (Legalität) αλλά και της ουσιαστικής νομιμοποίησης» (Legitimität) (Κεσσόπουλος, 2018: 266) από ένα κόμμα του δημοκρατικού τόξου, γεγονός που διευκόλυνε την αποδοχή της συγκεκριμένης διακυβέρνησης και εντός και εκτός Γερμανίας. Παράλληλα, όμως, ο *εξουσιοδοτικός νόμος* δεδομένου ότι ακύρωνε το άρθρο 68§2 του συντάγματος που όριζε την ψήφιση των νόμων από το κοινοβούλιο (Κεσσόπουλος, 2018: 183) επέτρεψε στον Adolf Hitler να εισαγάγει εκείνες τις νομικές διατάξεις που καθόρισαν και εδραίωσαν το «προνομιακό κράτος». Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Ian Kershaw, ο οποίος χρησιμοποιώντας τον όρο του Max Weber περί *χαρισματικής ηγεσίας*, θα προβεί στη διαπίστωση ότι «στο Τρίτο Ράιχ η χαρισματική ηγεσία δεν εκτόπισε τη γραφειοκρατική ηγεσία αλλά μάλλον της επιβλήθηκε» (Kershaw, 2009: 56). Αυτή η επιβολή θα αποδειχθεί από τον Ernst Fraenkel ότι έγινε με τον μανδύα του νόμου και με τη νομική ερμηνεία που περιέγραψε ο Hans Frank κατά την οποία «το συνταγματικό δίκαιο ερμηνευόταν ως η νομική διατύπωση της ιστορικής βούλησης του *Führer*» (Kershaw, 2009: 56). Επομένως, στο πλαίσιο του «διττού κράτους» είναι εμφανής η κατανόηση της «ιδεολογικής ισχύος της έννοιας του Δικαίου» (Κεσσόπουλος, 2018: 267), η οποία καθορίζεται από το ποια νομική ερμηνεία είναι συμφέρουσα για το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και υπό ποιες συνθήκες. Η νομική ερμηνεία που ο *Führer* επιθυμούσε να ακολουθηθεί στην εκάστοτε περίπτωση διαχέεται στους διοικητικούς θεσμούς της Δικαιοσύνης μέσω του *εξουσιοδοτικού νόμου*.

Το κλίμα της προεργασίας για το *The Dual State*

Η μελέτη της επίδρασης της εκάστοτε μορφής της νομολογίας, με άλλα λόγια του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιείται η νομική τάξη και την αλληλεπίδρασή της με την κοινωνία στην οποία εφαρμόζεται, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον Ernst Fraenkel από τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Άλλωστε, δεν είναι τυχαία τα θέματα που πραγματεύεται στα άρθρα του *Zur Soziologie der Klassenjustiz* και *Rechtssoziologie als Wissenschaft* στα οποία προμηνύεται η αναλυτική σκοπιά από την οποία θα γίνει η εξέταση της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας. Αυτή η ερμηνευτική σκοπιά δεν είναι άλλη από τη σχέση της κοινωνίας με τον νόμο και τη χαρακτηριστική μορφή και διττή λειτουργία που αποκτά κατά τα έτη 1933-1938. Ειδικότερα, στο πρώτο άρθρο γίνεται αναφορά στην ολοένα και αυξανόμενη στελέχωση των ανώτερων βαθμίδων του δικαστικού σώματος από *δημόσιους κατηγορούς*, οι οποίοι αποτελούσαν την πλειοψηφία των προέδρων των ανώτερων δικαστηρίων στη Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα (Müller, 1991: 7). Επιπλέον, σε αυτό το άρθρο ο Ernst Fraenkel διατυπώνει την αμφιβολία του για την ανεξαρτησία της διοίκησης της Δικαιοσύνης της περιόδου πριν της δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η οποία διοίκηση στη θεωρία ασπαζόταν τις αρχές του νομικού θετικισμού ενώ αντιθέτως στην πράξη δεν έκανε καμία προσπάθεια να τις εφαρμόσει. Σύμφωνα με τον Jens Meierhenrich άλλη μία συλλογή άρθρων με τον τίτλο *Kollektive Demokratie* (Meierhenrich, 2018: 64) που ανήκουν στον Ernst Fraenkel αποδεικνύουν πολύ πριν από την έκδοση και συγγραφή του *The Dual State* ότι ανάμεσα στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα και στις ανησυχίες του ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να διευρυνθεί ο εκδημοκρατισμός της γερμανικής διοίκησης και η ανάσχεση αυτού που ο ίδιος περιέγραψε ως «Parlamentsverdrossenheit» (Meierhenrich, 2018: 65), δηλαδή την απαξίωση της λειτουργίας του κοινοβουλίου στα μάτια των πολιτών και την απογοήτευσή τους από τον συγκεκριμένο δημοκρατικό θεσμό. Αυτός ο όρος είναι καθοριστικός αν σκεφτεί κανείς τον τρόπο με τον οποίο το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς εδραίωσε το «προνομιακό κράτος». Η εδραίωση του «προνομιακού κράτους» είναι ευθέως ανάλογη της δημιουργίας στον γενικότερο πληθυσμό μιας απαξιωτικής εικόνας για την κοινοβουλευτική δημοκρατία ήδη από την περίοδο της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Σε αυτόν τον σκοπό συνέβαλε καθοριστικά η δημιουργία πολιτικού θυμού εναντίον του κοινοβουλευτικού συστήματος με τη συνεχή επανάληψη από τις ακροδεξιές εφημερίδες της εποχής πολιτικών μύθων, όπως ήταν αυτός

περί «της πολεμικής αθωότητας» της Γερμανίας, τον οποίο προπαγάνδιζαν συντηρητικοί κύκλοι ιστορικών και ο μύθος της *πισώπλατης μαχαιριάς* (Dolchstoßlegende), ο οποίος αναφερόταν κυρίως στους εσωτερικούς εχθρούς της Γερμανίας (Winkler, 2011: 57).

Σύμφωνα με νεότερα στοιχεία τα οποία αναφέρονται στο βιβλίο του Ian Kershaw *Ο Χίτλερ, οι Γερμανοί και η Τελική Λύση* αν και μετά την υπογραφή της συνθήκης των Βερσαλλιών υπήρχε ένα διάχυτο κύμα φιλειρηνικών αισθημάτων στον γερμανικό λαό, το πολιτικό, το δικαστικό και το στρατιωτικό κατεστημένο της Γερμανίας υποβοηθήσε τη δράση εξτρεμιστικών κύκλων, οι οποίοι με τη δημιουργία πολιτικών μύθων περί προδοσίας της Γερμανίας από τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για την παρεμπόδιση των κοινοβουλευτικών διαδικασιών. Αυτές οι πρακτικές είχαν ως κεντρικό στόχο τη διάψευση των προσδοκιών των πολιτών για την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Επομένως, η βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία της προνομιακής λειτουργίας του κράτους ήταν η υπονόμευση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι συνεπικουρούμενοι του πολιτικού, δικαστικού και στρατιωτικού κατεστημένου της Γερμανίας ήταν και ακαδημαϊκοί ιστορικοί της εποχής, όπως ήταν για παράδειγμα ο Oswald Spengler με χαρακτηριστικό το βιβλίο του *Preussium und Sozialismus*, οι οποίοι διαχώριζαν για άλλη μία φορά την πολιτική κατάσταση της Γερμανίας από τη διαφωτιστική της μήτρα και διατύπωναν εμμέσως αρνητικές απόψεις για τη δημοκρατία της Βαϊμάρης. Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο του Peter Gay *Η Πνευματική Δημοκρατία της Βαϊμάρης* και στον *Αντιδραστικό Μοντερνισμό* του Jeffrey Herf αναφέρεται η άποψη που διατυπώνεται στο βιβλίο του Oswald Spengler *Preussium und Sozialismus* πως η Γερμανία οφείλει να εξοβελίσει τον σοσιαλισμό του Karl Marx (Gay, 2010: 77) και να αφοσιωθεί στον πρωσοϊκό σοσιαλισμό «εντός της γερμανικής *Kultur*» (Herf, 1996: 60).

Σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της προνομιακής λειτουργίας είχαν και οι νομικοί ακαδημαϊκοί, οι οποίοι συνεργάστηκαν με το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς με σκοπό να παράσχουν το φιλοσοφικό υπόβαθρο, το οποίο ήταν απαραίτητο για να επιβληθεί η νομική αυθαιρεσία, που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν ολοφάνερες οι έκνομες πρακτικές της (Müller, 1991: 68). Επιπλέον, η συνεχής απαξίωση του θεσμού του κοινοβουλίου όχι μόνο από το «πολιτικό κατεστημένο» της Γερμανίας αλλά ταυτοχρόνως και από τη γερμανική επιστημονική διάνοηση συνέβαλε στη διασταλτική ερμηνεία του άρθρου 48 (Κεσσόπουλος, 2018: 29) και εκφράστηκε θεσμικά κυρίως στο πλαίσιο του

«προνομιακού κράτους». Αυτό το φιλοσοφικονομικό υπόβαθρο επέτρεψε και βοήθησε στη νομικίστικη τεκμηρίωση των αποφάσεων του «προνομιακού κράτους», όταν η ασαφής διατύπωση των νόμων της προνομιακής λειτουργίας δημιουργούσε μη διαχειρίσιμες ασάφειες για τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς (Müller, 1991: 68). Παράδειγμα νομικού φιλοσόφου που συνέδραμε στη φυλετικοποίηση των νόμων, που χρησιμοποιήθηκαν από το «προνομιακό κράτος», αποτελεί ο Helmut Nicolai με τον ομώνυμο τίτλο του βιβλίου του *Rassengesetzliche Rechtslehre*, που εκδόθηκε το 1932 (Müller, 1991: 90). Δεδομένου ότι παρά την πυρετώδη νομική δραστηριότητα η αλλοίωση του νομικού συστήματος της Βαϊμάρης από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί από τη μια στιγμή στην άλλη, για αυτόν τον λόγο η λύση που ακολουθήθηκε ήταν η προσπάθεια δέσμευσης του δικαστικού σώματος σε μια νέα και εύκαμπτη στάση, η οποία βασιζόταν στο αν ένα θέσπισμα θα απέρρευε από την παλιά νομική τάξη ή θα ήταν σύμφωνο με αυτήν που διαμορφωνόταν υπό το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς (Müller, 1991: 72).

Επομένως, μια μορφή διττής διακυβέρνησης ήταν κατανοητό ότι θα εξυπηρετούσε στη σταδιακή αλλαγή της νομικής τάξης και στην προώθηση των απόψεων που ευνοούσαν την προνομιακή λειτουργία. Τέτοιες απόψεις με την ταχύτητα που διακινούνταν έδιναν νομιμοποίηση στις πιο αντιδημοκρατικές πρακτικές με στόχο τον θεσμό του *κοινοβουλίου*, οι οποίες εκφράστηκαν στον απόλυτό τους βαθμό μέσω του «προνομιακού κράτους» μετά το 1938. Στο *The Dual State* δεν είναι τυχαία, λοιπόν, η εκτενής αναφορά του Ernst Fraenkel στην ελλειμματική κοινοβουλευτική παράδοση της Γερμανίας ενώ, συγχρόνως, αποκαλύπτεται η προεργασία που είχε κάνει για θέματα σχετικά με τη γερμανική δικαιοσύνη και διοίκηση κατά την περίοδο της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Ήδη από την περίοδο της δημοκρατίας της Βαϊμάρης ο Ernst Fraenkel με άρθρα του στο γνωστό νομικό περιοδικό της εποχής *Die Justiz* άρχισε να κάνει αναλύσεις για την ολοένα και αυξανόμενη χρήση του άρθρου 48, το οποίο το χαρακτήρισε με τον όρο *Diktaturparagrafen*. (Meierhenrich, 2018: 68). Ο Ernst Fraenkel πολύ πριν το 1933 διείδε στην παρατεταμένη χρήση του άρθρου 48 την αδυναμία της κοινοβουλευτικής τάξης στη δημοκρατία της Βαϊμάρης αλλά και τη μεγάλη πιθανότητα μιας πιο δεινής για τη δημοκρατία κατάστασης που σχετιζόταν με την παρατεταμένη χρήση του άρθρου 48. Επομένως, όταν η έκδοση του περιοδικού *Die Justiz* διακόπτεται το 1933 το υλικό που έχει συλλεχθεί για τις αδυναμίες της νομικής τάξης της δημοκρατίας της Βαϊμάρης συγκεντρώνεται για τη σύνθεση της

μελέτης του *The Dual State*. Η νομική κατάσταση που περιγράφεται στο *The Dual State* δεν είναι πρωτόγνωρη για τον Ernst Fraenkel αλλά αντιθέτως σχετίζεται με τις συνεχείς αλλαγές που αρχίζει να υφίσταται ο νόμος και με την αστάθεια της πολιτικής ζωής ήδη από τη δημοκρατία της Βαϊμάρης. Σε αυτήν την περίοδο πολιτικής αστάθειας εντάθηκε η χρήση του νόμου που θα συσχετισθεί αργότερα με το «προνομιακό κράτος» και αφορά κυρίως στην παράκαμψη των κοινοβουλευτικών διαδικασιών. Αυτό το γεγονός εξηγεί τις συνεχείς επισημάνσεις του Ernst Fraenkel για την ενίσχυση της κοινοβουλευτικής λειτουργίας αλλά και το πώς η παύση των νομοπαρασκευαστικών διαδικασιών του κοινοβουλίου σηματοδότησε την ανάδυση του «διττού κράτους».

Η διεπιστημονική προσέγγιση του The Dual State

Τα νομικά δεδομένα που παρήχθησαν από την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία χρησιμοποιήθηκαν από τον Ernst Fraenkel ως αποδεικτικά στοιχεία για την περιγραφή της διττής λειτουργίας του νόμου κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ και με ποιον τελικά τρόπο ο νόμος αποδείχτηκε καθοριστικός παράγοντας, προκειμένου τα όργανα του «προνομιακού κράτους» να αποκτήσουν θεσμική ισχύ. Συνεπώς, στο *Rechtssoziologie als Wissenschaft* για τον Ernst Fraenkel η *κοινωνιολογία του δικαίου* συνιστά ένα είδος πολιτικής επιστήμης, δεδομένου ότι δεν είναι σχετική μόνο με τον πολιτικό ως λειτούργημα αλλά το αντικείμενό της είναι κατεξοχήν πολιτικό (Meierhenrich, 2018: 67). Με άλλα λόγια, η πολιτική κατάσταση στη Γερμανία από το 1933-1938 ανιχνεύεται μέσω της λειτουργίας του νόμου, όπως αυτή αποδίδεται από τον Ernst Fraenkel στο *The Dual State*. Η διεξαγωγή αυτού του είδους έρευνας ενέπλεξε στο ερευνητικό πεδίο την πολιτική επιστήμη, την κοινωνική θεωρία και την ιστορία του γερμανικού δικαίου. Για αυτόν τον λόγο η ερευνητική προσέγγιση του Ernst Fraenkel με τον τίτλο *The Dual State* αποτελεί ένα ρηξικέλευθο εγχείρημα από την πλευρά ενός γερμανού νομικού για μια διεπιστημονική προσέγγιση της γερμανικής νομικής τάξης την περίοδο του Τρίτου Ράιχ.

Τα ατομικά δικαιώματα ως νόθο στοιχείο για την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία

Η δημιουργία του συντάγματος της δημοκρατίας της Βαϊμάρης είχε ως κύριο σκοπό να περιορίσει την αυταρχική λειτουργία του νόμου και να ενισχύσει τις κανονιστικές του λειτουργίες, που ήταν παρακαταθήκη των διαφωτιστών νομικών της περιόδου του 19^{ου} αιώνα. Το σύνταγμα της Γερμανίας μετά το 1918 δεν έπρεπε να ήταν μόνο ένα κράτος

δικαίου στα νομικά χαρτιά αλλά και ένα κράτος δικαιοσύνης στην πράξη. Αυτός ήταν τουλάχιστον ο βασικός σκοπός του κύκλου των νομικών που σχηματίστηκε γύρω από το πρόσωπο του Huho Sinzheimer, στον οποίο συμμετείχε και ο Ernst Fraenkel. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι πρώτες διατάξεις που οδηγούνται προς κατάργηση από τους νομικούς εκπροσώπους του «προνομιακού κράτους» είναι αυτές που σχετίζονται με βασικά ατομικά δικαιώματα. Τα ατομικά δικαιώματα όχι μόνο δεν παρέμειναν στο κανονιστικό μέρος του κράτους αλλά θεωρήθηκαν από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς νόθο στοιχείο για τη γερμανική νομική παράδοση, από το οποίο έπρεπε να την απαλλάξουν. Όπως ο διαχωρισμός κράτους-κοινωνίας θεωρείτο ξεπερασμένος, ή οι ανταγωνισμοί ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό δίκαιο παρωχημένοι, έτσι ακριβώς θεωρούνταν ξεπερασμένα και τα ατομικά δικαιώματα ως μέρος της νομικής παράδοσης του 19^{ου} αιώνα, για την οποία το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς δήλωνε συνεχώς ότι δεν είχε καμία σχέση (Stolleis, 1998: 57). Για τον Michael Stolleis τα έτη μετά το 1933 σηματοδοτούν τον εξοβελισμό της φιλελεύθερης δημοκρατικής παράδοσης, ο οποίος συνοδεύτηκε από την εναντίωση στις νομικές έννοιες του 19^{ου} αιώνα (Stolleis, 1998: 65) και κυρίως στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων από τον νόμο.

Η θεσμική διαμόρφωση του διττού κράτους και το debate των εθνικοσοσιαλιστών νομικών

Στο διάστημα της θεσμικής διαμόρφωσης του ναζιστικού καθεστώτος, δηλαδή κατά τα έτη 1933-1936, οι συζητήσεις ανάμεσα στους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς απέδειξαν ότι όχι μόνο δεν ήταν δυνατός ο απότομος εξοβελισμός του κανονιστικού μέρους του κράτους αλλά, αντιθέτως, η κανονιστική λειτουργία ήταν απαραίτητη για την εδραίωση του συγκεντρωτικού και απόλυτου τρόπου λειτουργίας της ναζιστικής εξουσίας, της οποίας ο άκαμπος συγκεντρωτικός χαρακτήρας υπαγορευόταν από την «ανάγκη του καθεστώτος να κυριαρχήσει στην περιφέρεια χωρίς τις παρεμβολές ενδιάμεσων περιφερειακών θεσμικών οργάνων (Loewenstein, 1937: 548). Αυτό εξηγεί και το γεγονός της απώλειας της δικαστικής αυτονομίας των κρατιδίων βάσει της νομικής πράξης περί αναδόμησης του κράτους το 1934 (Loewenstein, 1937: 551), η οποία ουσιαστικά ενέτασσε τις δικαστικές αρχές των κρατιδίων στη λογική του «διττού κράτους». Πιο αναλυτικά, η συμμόρφωση και η υπαγωγή της νομοθεσίας των κρατιδίων στη νομοθεσία του Τρίτου Ράιχ και όπως οριζόταν εντός του η νομολογία στην εκάστοτε δικαστική υπόθεση, αποτέλεσε καθοριστικό βήμα για τη διαδικασία που είναι γνωστή ως *Verreichlichung* (Loewenstein, 1937: 551). Ο μόνος τρόπος

για την εμπέδωση των νομικών αρχών της ναζιστικής εξουσίας ήταν η παράλληλη διατήρηση ενός μέρους του «κανονιστικού κράτους» έστω και σε περιορισμένο βαθμό. Το κανονιστικό κομμάτι του κράτους, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί πριν το 1933, ήταν απαραίτητο για την εμπέδωση της μορφής που απέκτησε η νομολογία υπό το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Αυτή η μορφή δεν ήταν άλλη από την υπερίσχυση του «προνομιακού κράτους» πάνω στις νομικές διατάξεις του συντάγματος της Βαϊμάρης, οι οποίες θεωρούνταν περιοριστικές για τη ναζιστική εξουσία, αλλά και το καινούργιο θεσμικό, κοινωνικό, πολιτικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο έπρεπε να ενταχθεί η έννοια του *Rechtsstaat*.

Οι παραπάνω στόχοι εκφράστηκαν στη μορφή που πήρε η κρατική εξουσία κατά την εθνικοσοσιαλιστική περίοδο με τους πιο ριζοσπάστες νομικούς θεωρητικούς, όπως ήταν για παράδειγμα ο Carl Schmitt, να ασπάζονται την πλήρη επιβολή του «προνομιακού κράτους» και αυτούς που ήθελαν να διατηρήσουν μια έννοια του *Rechtsstaat* με εθνικοσοσιαλιστικά χαρακτηριστικά, όπως ήταν για παράδειγμα ο Otto Koellreutter, να ασπάζονται την άποψη ότι έπρεπε να διατηρηθούν κάποια κομμάτια της κανονιστικής λειτουργίας της προηγούμενης συνταγματικής περιόδου. Αυτή η συνύπαρξη εκ διαμέτρου αντίθετων απόψεων ανάμεσα στους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς είναι χαρακτηριστική της διχοτομημένης μορφής που απέκτησε η νομική λειτουργία σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel μετά το 1933. Αυτή η διχοτόμηση της θεσμικής λειτουργίας σε κανονιστικό και προνομιακό κομμάτι ήταν ενδεικτική της μεταβατικής περιόδου κατά την οποία οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης του Adolf Hitler βρήκαν τη χρυσή τομή για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας τους. Οι μεν, λοιπόν, υποστήριζαν μια σταδιακή αλλαγή της έννοιας του *Rechtsstaat* οι δε επιθυμούσαν να τελειώνουν μια και καλή με εκείνη τη νομική παράδοση που παρήγαγε την έννοια του *Rechtsstaat* και να συμβάλουν στη διαμόρφωση μια νέας εθνικοσοσιαλιστικής νομικής τάξης και ορολογίας. Αυτές οι αλλαγές που υπονοεί το «διττό κράτος» τουλάχιστον σε επίπεδο θεσμών αποδεικνύουν τη ρευστή κατάσταση στην οποία βρισκόταν το ναζιστικό καθεστώς, η οποία δε θύμιζε σε τίποτα τα στατικά χαρακτηριστικά των θεσμών σε άλλα απολυταρχικά καθεστώτα εκείνης της περιόδου. Η ρευστότητα των θεσμών εξηγεί και τη νομική ανομοιομορφία που παρουσιάζει το «διττό κράτος» του Adolf Hitler, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις διαφωνίες των εθνικοσοσιαλιστών νομικών για το ποια μορφή, η κανονιστική ή η προνομιακή, έπρεπε τελικά να υπερισχύσει στη

νομική τάξη. Η ύπαρξη αυτών των διαφωνιών, οι οποίες παρατίθενται και από τον ίδιο τον Ernst Fraenkel επαληθεύουν την ιστορική ορθότητα της ανάλυσής του περί της ύπαρξης ενός «διττού κράτους».

Η φυλετικοποίηση του νόμου και η άρση των σχέσεων κοινωνικού συμβολαίου

Η νομική θεωρία κατά τη διάρκεια της ναζιστικής περιόδου διαχωρίζεται, όπως ακριβώς συμβαίνει και με το κράτος, σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία της νομικής θεωρίας προϋποθέτει την παραμονή στοιχείων από το *Rechtsstaat* της φιλελεύθερης νομικής παράδοσης του 19^{ου} αιώνα ενώ η δεύτερη κατηγορία απαιτεί τη δημιουργία μίας απολυταρχικής μορφής εξουσίας, η οποία μόνο κατ'όνομα θα χρησιμοποιεί την έννοια του *Rechtsstaat* προσδίδοντας σε αυτό απολύτως εθνικοσοσιαλιστικά χαρακτηριστικά με πιο καθοριστικό χαρακτηριστικό τη φυλετικοποίηση του νόμου. Η μορφή της νομικής τάξης αποδεικνύει με τον πιο παραστατικό τρόπο τη μορφή της πολιτικής εξουσίας και του κοινωνικού της αντίκτυπου στη Γερμανία της δεκαετίας του 1930.

Πιο αναλυτικά, τα επιχειρήματα που διατυπώνονταν από τους εκπροσώπους της νομικής θεωρίας που ασπάστηκαν τον εθνικοσοσιαλισμό στρέφονταν κυρίως εναντίον των σχέσεων κοινωνικού συμβολαίου είτε αυτές αφορούσαν στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους είτε στις σχέσεις των πολιτών με το κράτος. Η εξουσία του κράτους θεωρούνταν απόλυτη και αδιαπραγμάτευτη και ουσιαστικά οι πολίτες δεν αναγνωρίζονταν ως ξεχωριστά άτομα με διακριτά δικαιώματα προστατευμένα από τον νόμο αλλά αντιμετωπιζονταν ως κομμάτι της κρατικής ιδιοκτησίας. Αυτό το είδος ιδιοκτησίας δεν καθοριζόταν μέσω σχέσεων κοινωνικού συμβολαίου ή αλλιώς συμβολαιακών σχέσεων αλλά οριζόταν από σχέσεις τύπου *αίματος και χώματος (blut und boden)*.

Το σύνθημα *Blut und Boden* ήταν χαρακτηριστικό κυρίως της αγροτικής πολιτικής βάσει φυλετικών κριτηρίων, που εφαρμόστηκε από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα (Bloch, 2015: 235) και χρησιμοποιήθηκε ως νομική ρήτρα για τη νομιμοποίηση της «κληρονομικής διαδοχής των αγροκτημάτων στην Πρωσία» (Bloch, 2015: 235). Αυτού του τύπου οι κοινωνικές σχέσεις νομιμοποιήθηκαν από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς θεωρητικούς

με σκοπό τον πλήρη εξοβελισμό του βαθμού αυτονομίας του ατόμου από την κρατική εξουσία. Ο συνδυαστικός κρίκος ανάμεσα στους γερμανούς πολίτες δε θα ήταν πλέον καθορισμένος από τα ατομικά δικαιώματα αλλά θα οριζόταν βάσει της φυλής και της εδαφικής έκτασης στην οποία εκείνοι δραστηριοποιούνταν. Η ελευθερία του *laissez-fair* αντιμετωπιζόταν ως ξένη και εχθρική για τη γνήσια άρια γερμανική ταυτότητα. Οι κοινωνικές σχέσεις τύπου *αίματος και χώματος* εκφράστηκαν και από το ρεύμα του αντιδραστικού μοντερνισμού μεταξύ των ετών 1920-1930, όπως αυτό ορίστηκε από τον Jeffrey Herf στο ομώνυμο βιβλίο του, και υιοθετήθηκαν από την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία για να καθarisουν τη νομική τάξη από τις φιλελεύθερες επιδράσεις της. Αυτή η σχέση τύπου *blut und boden* είναι χαρακτηριστική ανάμεσα στα μέλη του ναζιστικού, δήθεν συνδικαλιστικού οργάνου, γνωστού ως γερμανικό μέτωπο εργασίας (DAF), όπου στο όνομα της συλλογικής ταυτότητας καταπατήθηκαν οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας αλλά και τα ατομικά δικαιώματα. Μάλιστα, η συνήθης επιχειρηματολογία που χρησιμοποιείτο στο πλαίσιο του εργατικού δικαίου ήταν η αποκήρυξη της επίκλησης περί ατομικών δικαιωμάτων για τη ρύθμιση των σχέσεων εργοδότη και εργαζομένου και η υπαγωγή αυτών των σχέσεων σε νομολογιακές προσεγγίσεις, οι οποίες ανήκαν στο κοινοτικό δίκαιο και η εφαρμογή τους στόχευε σε μια ιδιότυπη κοινωνική αρμονία χωρίς ταξικούς αγώνες και εργατικά δικαιώματα.

Τα δικαιώματα των εργαζομένων δεν τα όριζε πλέον το συνδικαλιστικό τους όργανο αλλά αντιθέτως ο εργοδότης, ο οποίος αντιμετωπιζόταν ως *pater familias* και ανήκε συνήθως στις *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους*. Ο ρόλος των μεγάλων γερμανών επιχειρηματιών στο πλαίσιο του «προνομιακού κράτους» σχετίζεται με την έννοια του «πραγματισμού του αίσχους» κατά την οποία «δίκαιο είναι αυτό που ωφελεί τον γερμανικό λαό και το όφελος το μαθαίνει ο γερμανικός λαός από τους μεγάλους επιχειρηματικούς ομίλους του» (Bloch, 2015: 235) εντός της μονοπωλιακής οργάνωσης της οικονομίας. Αυτού του είδους οι κοινωνικές σχέσεις εκφράστηκαν μέσω της προνομιακής λειτουργίας του νόμου ενώ τα φυλετικά κριτήρια απέκλεισαν κάθε μη γερμανό στην καταγωγή πολίτη από το «κανονιστικό κράτος». Ας σημειωθεί ότι τέτοιου είδους κοινωνικές σχέσεις εκφράστηκαν από σημαντικούς νεοεγγελιανούς εκπροσώπους της νομικής θεωρίας και της *θεωρίας περί κράτους* κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

Ακόμη και πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο οι συζητήσεις που αναζωπυρώθηκαν στον χώρο της φιλοσοφίας του Δικαίου και ειδικότερα στη θεωρία περί κράτους ανέδειξαν δύο αντίθετες προσεγγίσεις. Από τη μία μεριά ενισχύεται ο νομικός θετικισμός σε σύμπνοια με το ρεύμα του νεοκαντιανισμού κατά την περίοδο αλλαγής του αιώνα (H. Cohen, P. Natorp, H. Kelsen) ενώ από την άλλη μεριά αναπτύσσεται η τάση μίας ευρείας πολιτικοποίησης και εθnicoποίησης του νόμου. Ένας από τους κύριους εκφραστές αυτής της τάσης, η οποία είχε σαφώς μία αντιδημοκρατική κατεύθυνση, ήταν ο Erich Kaufmann (Stolleis, 1998: 89). Στο έργο του *Kritik der neukantischen Rechtsphilosophie* και στην ομιλία του στο συνέδριο της Συνταγματικής Θεωρίας (1926) «στράφηκε με πολιτικούς όρους εναντίον του κοινοβουλευτισμού» (Stolleis, 91). Επιπλέον, η περίοδος από το 1918 έως το 1932 χαρακτηρίζεται από τον Franz Neumann ως εκείνο το χρονικό διάστημα κατά το οποίο συντελέστηκε η εφαρμογή ενός είδους μυστικού ή με άλλα λόγια απόρρητου φυσικού δικαίου, που διεπόταν από τη συχνότητα της χρήσης των γενικών ρητρών στο νομικό σύστημα (Neumann, 1939: 54). Αυτό που διατηρήθηκε από τη νομική φιλοσοφία προ του 1933 ήταν κυρίως ένα συντηρητικό εγγελιανό ρεύμα «(J. Binder, K. Larenz, E. R. Huber) και διάφορες παραλλαγές ενός νεοϊδεαλισμού, που βασίστηκε στη φιλοσοφική παράδοση του Johann Fichte και του Friedrich Schelling» (Stolleis, 1998: 20,21). Επομένως, το νομικό θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίχτηκε το «προνομιακό κράτος» είχε ήδη διαμορφωθεί πολύ πριν το 1933 και εκφράστηκε εντός του θεσμού της *Volksgemeinschaft*, όπως αυτή ορίστηκε από τους εθνικοσοσιαλιστές με σκοπό τη δήθεν προστασία του γερμανικού λαού. Σύμφωνα με τον Moshe Zimmermann αν και μπορεί να είναι αποδεκτή η άποψη του Michael Stolleis για τη μη ύπαρξη συγκεκριμένου νομικού δόγματος ή φιλοσοφίας του Δικαίου στον εθνικοσοσιαλισμό, είναι βέβαιο το γεγονός ότι η νομολογία βασίστηκε στις ρατσιστικές επιταγές της έννοιας της *κοινότητας του λαού* (Stolleis, 1998: Ιx). Η έννοια του *Rechtsstaat*, όπως αυτή οριζόταν πλέον από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς, δεν είχε στον πυρήνα της την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και της ατομικής ιδιοκτησίας αλλά της *κοινότητας του γερμανικού λαού*. Η εννοιολόγηση των εθνικοσοσιαλιστών ήταν απόρροια του «κοινοτικού τρόπου σκέπτεσθαι» (*Gemeinschaftsdenken*) (Stolleis, 1998: 13), όπως αυτός οριζόταν από τους ίδιους, και είχε σκοπό τη διατήρηση της συγκεντρωτικής εξουσίας του *Führer* με την ταυτόχρονη αποσιώπηση κάθε αντίδρασης σε αυτήν. Η προστασία του ηθικού κώδικα της *Volksgemeinschaft* σύμφωνα με τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς ήταν η κύρια αρμοδιότητα της προνομιακής λειτουργίας της νομικής τάξης, η

οποία έπρεπε να απομακρυνθεί από τις μορφές της κανονιστικής λειτουργίας. Επομένως, οι εθνικοσοσιαλιστές νομικοί θεωρητικοί χρησιμοποιούν ως βάση τις εθνικιστικές ερμηνείες του νόμου πριν το 1933 και προβαίνουν στην περαιτέρω φυλετικοποίησή του μετά την άνοδο του Adolf Hitler στην εξουσία.

Αντισημιτισμός και διττή ερμηνεία ή επανερμηνεία του νόμου

Οι μορφές της κανονιστικής λειτουργίας του νόμου θεωρούνταν εξοβελιστέες σύμφωνα με την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία όχι μόνο εξαιτίας των επιδράσεων της από τις αξίες του νομικού φιλελευθερισμού του 19^{ου} αιώνα αλλά και λόγω των στενών της δεσμών με τους κύκλους του νομικού θετικισμού της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Οι εκπρόσωποι του νομικού θετικισμού της περιόδου 1920-1930 προέτασαν τις αξίες του πολιτικού συμβιβασμού στη διαμόρφωση των νομικών διατάξεων από το κοινοβούλιο, γεγονός που για τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς δημιουργούσε εμπόδια στην ταχύτερη εδραίωση της ναζιστικής εξουσίας και ιδιαιτέρως της εξουσίας του *Führer* (*Führerprinzip*). Ο νομικός φιλελευθερισμός και θετικισμός ήταν για τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς χαρακτηριστικά νομικής σκέψης της εβραϊκής κουλτούρας και σχετίζονταν με τον μεγάλο αριθμό νομικών εβραϊκής καταγωγής στη δεκαετία του 1920, γεγονός που έπρεπε αυτά τα χαρακτηριστικά να απομακρυνθούν πάραυτα και να αντικατασταθούν από τις νομικές διατάξεις που επέτρεπαν την ανεξέλεγκτη εξουσία του *Führer* και την άμεση παύση της λειτουργίας του κοινοβουλίου.

Ο αντισημιτισμός ήταν η συνεκτική ουσία του πυρήνα της αντιφιλελεύθερης, αντιθετικιστικής, εθνικοσοσιαλιστικής νομικής τάξης, στην οποία βασίστηκε η φυλετική διάσταση που έλαβε η μορφή των νόμων κατά τη διάρκεια του «διττού κράτους». Η απαξίωση της νομικής σκέψης του Friedrich Julius Stahl από τον Carl Schmitt λόγω της εβραϊκής του καταγωγής είναι χαρακτηριστική της περιόδου του ρεύματος του έντονου αντισημιτισμού, το οποίο χαρακτήριζε τους νομικούς κύκλους του «προνομιακού κράτους». Επομένως, οι τρεις βασικές αρχές της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας (αντισημιτισμός, αντιφιλελευθερισμός, αντιθετικισμός) απέκτησαν θεσμική εφαρμογή

μέσω του προνομιακού κράτους και οδήγησαν στην πλήρη παύση της κανονιστικής λειτουργίας του νόμου, η οποία τοποθετείται χρονικά από τον Ernst Fraenkel μετά το 1938. Το «προνομιακό κράτος» έγινε ο εκφραστής συλλήβδην της αντιδιαφωτιστικής νομικής και πολιτικής παράδοσης της Γερμανίας στη δεκαετία του 1930 και συνέδεσε σκοπίμως τη φιλελεύθερη νομική παράδοση με δήθεν επιδράσεις της εβραϊκής νομικής σκέψης, στην οποία απέδιδε χαρακτηριστικά όπως η *τυπικότητα*, η *γενικότητα*, η *λογική* και η *αφαιρετικότητα* του νόμου. Με άλλα λόγια, ταύτισε τα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνονται στην έννοια της γενικότητας του νόμου, η οποία διατυπώθηκε από τον Jean-Jacques Rousseau (Neumann, 1939: 28), με μια δήθεν συμπαγή εβραϊκή νομολογία. Σύμφωνα με τον Michael Stolleis αυτή η νομική απορρέουσα από το ρωμαϊκό δίκαιο αφαιρετικότητα των νομικών εννοιών του 19^{ου} αιώνα αποτελούσε για τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς μία αντιεθνική, μη γερμανική έννοια υπεύθυνη για τον διαχωρισμό του νόμου από την ηθική (Stolleis, 1998: 65). Όλα αυτά έπρεπε να εξαλειφθούν στο όνομα μιας φυλετικά πιο γνήσιας γερμανικής ερμηνείας του νόμου. Όμως, η παραμονή σημαντικών λειτουργιών της νομικής τάξης, σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel, όχι μόνο ήταν απαραίτητη για την εξασφάλιση διεθνούς αναγνώρισης για το ναζιστικό καθεστώς αλλά και για την καθησύχηση των ισχυρών οικονομικά τάξεων ότι δε θα ζημιωθεί η ιδιοκτησιακή τους περιουσία και οι νομικές εκείνες ρυθμίσεις που εξασφάλιζαν ασφαλείς εμπορικές δραστηριότητες. Για αυτόν τον λόγο ο κύριος στόχος της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης δεν ήταν η δημιουργία ενός εξολοκλήρου καινούριου νομικού συστήματος αλλά η «επανερμηνεία» (Stolleis, 1998: 65) του ήδη υπάρχοντος.

Η διαδικασία της επανερμηνείας σύμφωνα με τον Bernd Rüthers αποδείχτηκε πολύ πιο αποτελεσματική στην εισαγωγή των ιδεολογικών αρχών του εθνικοσοσιαλισμού στο ήδη υπάρχον νομικό σύστημα από ό,τι θα ίσχυε εάν διαμορφωνόταν μια εξολοκλήρου καινούρια νομική τάξη (Stolleis, 1998: 65). Με άλλα λόγια, το μέρος της προ του 1933 νομικής τάξης που διατηρήθηκε, αποτέλεσε το κανονιστικό κομμάτι της λειτουργίας του νόμου ενώ η διαδικασία επανερμηνείας, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι συντελέστηκε στο πλαίσιο του «προνομιακού κράτους». Η διαδικασία της «επανερμηνείας» του νόμου που αναλύεται στο βιβλίο του Bernd Rüthers *Die Unbegrenzte Auslegung* μπορεί να συσχετισθεί με την έννοια της διττής λειτουργίας του νόμου που παρουσιάζεται από τον Ernst Fraenkel στο *The Dual State*. Ουσιαστικά, αυτούς τους δύο στόχους είχε η διατήρηση

ενός μέρους του συντάγματος της Βαϊμάρης κυρίως τα πρώτα χρόνια της ανόδου του Adolf Hitler στη διακυβέρνηση της χώρας. Η πολιτική ισχύς του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος όχι μόνο είναι εκείνη που καθορίζει ποια διάταξη θα γίνει νόρμα κατά την ερμηνεία κι εφαρμογή του νόμου αλλά χρησιμοποιεί και την κανονιστική λειτουργία για να νομιμοποιήσει τις πρακτικές που μέχρι πρότινος θεωρούνταν εξαίρεση στην κληροδοτημένη από τη δημοκρατία της Βαϊμάρης νομική παράδοση. Η ανάμειξη νομιμότητας και αυθαιρεσίας νομιμοποίησε την πολιτική ισχύ των ναζί και αιτιολόγησε με τον πιο παραστατικό τρόπο τη διττή μορφή διακυβέρνησης, την οποία αναλύει ο Ernst Fraenkel στο *The Dual State*. Το «διττό κράτος» θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ήταν ένα είδος εθνικιστικού *Rechtsstaat* ή ενός *Rechtsstaat* μόνο για άριους πολίτες.

Η χρήση των γενικών ρητρών (General Klausen)

Η δημιουργία ενός εθνικοσοσιαλιστικού τύπου *Rechtsstaat* έγινε με την κατάχρηση των λεγόμενων γενικών ρητρών (*General Klausen*), οι οποίες σύμφωνα με τον Franz Neumann δεδομένου ότι προϋπήρχαν στη νομική φιλελεύθερη παράδοση του 19^{ου} αιώνα, χρησιμοποιήθηκαν από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς για να ξηλώσουν τη νομική τάξη της δημοκρατίας της Βαϊμάρης και να ακυρώσουν το προϋπάρχον *Rechtsstaat*. Οι γενικές ρήτρες δικαίου ήταν ένα είδος νομικών δογμάτων διατυπωμένων μέσω αυθαίρετων, μη επακριβώς προσδιορίσιμων εννοιών και χρησιμοποιήθηκαν για την επιβολή μέτρων εκτάκτου ανάγκης είτε στο όνομα της ασφάλειας του έθνους είτε στο όνομα της καθαρότητας της φυλής με σκοπό τον περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών. Σύμφωνα με τον Franz Neumann οι γενικές ρήτρες δικαίου επηρέασαν και τον αστικό και τον ποινικό γερμανικό κώδικα αναφερόμενες σε ηθικά πρότυπα και στο «υγιές δημόσιο αίσθημα» ενώ δε συνιστούσαν συγκεκριμένες νομικές διατάξεις και προέβαλλαν μια κατ'επίφαση γενικότητα (Neumann, 1939: 29), η οποία προβάλλεται και από τον Ernst Fraenkel στο πλαίσιο περιγραφής των νόμων του «προνομιακού κράτους».

Περαιτέρω παραδείγματα εκφράσεων που χρησιμοποιούνταν για την επίκληση των γενικών ρητρών ήταν «οι συμπαγείς έννοιες της οργάνωσης και της τάξης», «η βούληση του *Führer*», «οι ανάγκες της εθνικής κοινότητας», «η κοινή ευημερία» (*Gemeinwohl*), «η πίστη και η αφοσίωση», «η ανηθικότητα» και «το υγιές δημόσιο αίσθημα» (Stolleis, 1998:

15). Οι γενικές ρήτρες δικαίου, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι ήταν ο δούρειος ίππος για τη νομιμοφανή υπονόμηση του κράτους δικαίου και την επιβολή και την υπερίσχυση των νομικών αρχών του «προνομιακού κράτους». Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί η επισήμανση του Hans Kelsen, η οποία θα μπορούσε να αποτελεί και μέρος της ερμηνείας του «προνομιακού κράτους». Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Hans Kelsen η ερμηνεία του Δικαίου βάσει εξωνομικών στοιχείων θα οδηγούσε στην αναγόρευση πολιτικών πεποιθήσεων και ηθικών αντιλήψεων σε απόλυτες αλήθειες με κανονιστική διάσταση (Κεσσόπουλος, 2018: 105). Η επίκληση των γενικών ρητρών ήταν η αφορμή για την κατάργηση θεμελιωδών αρχών του κράτους δικαίου, όπως είναι για παράδειγμα η αρχή της διάκρισης των εξουσιών, με σκοπό τη συγχώνευσή τους κάτω από την απόλυτη δικαιοδοσία του ενός και μοναδικού νομοθέτη του *Führer*.

Η απόλυτη ισχύς του λεγόμενου *Ermächtigungsgesetz* είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό ενός σημαντικού μέρους του ελέγχου που ασκούνταν από τα δικαστήρια. Σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα Karl Loewenstein η μη ανοχή σε κανέναν δικαστικό έλεγχο, όπως αναφέρεται στην ανάλυσή του με τον τίτλο *Dictatorship and the German Constitution 1933-1937*, η οποία καλύπτει τις επιδράσεις της ναζιστικής εξουσίας στο γερμανικό σύνταγμα την ίδια περίοδο με το *The Dual State* του Ernst Fraenkel, εντάθηκε από το γεγονός της απόλυτης παράδοσης της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας στον ίδιο τον *Führer*. Τα χαρακτηριστικά της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας με συντονιστή τον *Führer* ήταν η χρήση στη νομική διατύπωση γενικών ρητρών και το έλλειμμα διαφάνειας, δηλαδή ο σημαντικός περιορισμός της δημοσίευσης εκείνων των νομικών διατάξεων σχετικών κυρίως με το «προνομιακό κράτος». Αυτό το γεγονός εξηγεί εν μέρει και τον «παραβατικό χαρακτήρα» που είχε το *The Dual State*, δεδομένου ότι αποτελούσε την καταγραφή όλων των νομικών ατασθαλιών που έλαβαν χώρα στη ναζιστική Γερμανία μέχρι το 1938. Αλλά και μετά το 1938 σύμφωνα με τον Ian Kershaw δεν υπήρχε μία ξεκάθαρη δημοσίευση σε μορφή παραγράφων και νομικών άρθρων αριθμημένων με ακρίβεια, όπου να αναφέρονται ξεκάθαρα οι νομικές προβλέψεις για θέματα που απέρρεαν από τις δράσεις του «προνομιακού κράτους», όπως ήταν για παράδειγμα οι αποφάσεις σχετικές με την *Τελική Λύση* (Endlösung). Αυτή την ασάφεια εξυπηρετούσε η χρήση των γενικών ρητρών. Εξάλλου, η αρχή της κοινοποίησης των νόμων ως μέρος της φιλελεύθερης νομικής παράδοσης ήταν επόμενο ότι θα ακυρωνόταν από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς. Αυτοί

οι νομικοί συνέβαλαν στον υφολογικό συντονισμό των νομικών διατάξεων με τον τρόπο άσκησης της εξουσίας από τον *Führer*, ο οποίος εκφράστηκε με θεσμική μορφή από το «προνομιακό κράτος». Η στενή σχέση των νομικών με τη *Führerprinzip* εξηγεί και τον χαρακτηρισμό που τους αποδόθηκε από τον Carl Schmitt το 1935 ως *Mitarbeiter des Führerwillens und Führerplanes* (Meierhenrich, 2018: 125), δηλαδή ως συνεργάτες στη διατύπωση και έκφραση της θέλησης και των σκοπών του *Führer* σε νομική μορφή μέσω του «προνομιακού κράτους». Σύμφωνα με τον Michael Stolleis αν και τα δικαστήρια συλλήβδην ως θεσμός δεν προέβαλαν κάποια σημαντική αντίσταση, θα στερείτο ακρίβειας ο χαρακτηρισμός τους ως οργάνων της θέλησης του Adolf Hitler. Ο παραπάνω χαρακτηρισμός του Carl Schmitt μάλλον αποτυπώνει τις διάφορες αντιλήψεις των εθνικοσοσιαλιστών νομικών ακαδημαϊκών για τον θεσμό των δικαστηρίων (Stolleis, 1998: 3). Πάντως, η άποψη του Carl Schmitt μεταξύ των νομικών ακαδημαϊκών ήταν προεξάρχουσα και αποδεικνύει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο ότι ο στόχος του «διπτού κράτους» δεν ήταν άλλος παρά η σταδιακή μετατροπή της κανονιστικής λειτουργίας της νομικής τάξης και των εκπροσώπων της σε όργανα της αυθαιρεσίας της *Führerprinzip* με την αθρόα χρήση γενικών ρητρών κατά την ερμηνεία των νόμων.

Διπτό κράτος και Διοικητικό Δίκαιο

Η διατήρηση της θεσμικής ισχύος που είχε η νομική τάξη ήδη από την κανονιστική της μορφή παρατείνεται έως ότου αποκτήσει νομικό κύρος η αυθαιρεσία των πρακτικών του «προνομιακού κράτους». Μόνο με αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η πολιτικοποίηση του νόμου ή αλλιώς της νομικής νόρμας την οποία το «προνομιακό κράτος» απέκοπτε από την κανονιστική της λειτουργία, όποτε οι πολιτικές αποφάσεις και οι κοινωνικές περιστάσεις το απαιτούσαν. Η ερμηνεία των νόμων σύμφωνα με τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες γινόταν κυρίως στο πλαίσιο της προνομιακής λειτουργίας της νομικής τάξης. Η ταυτόχρονη έναρξη και παύση και ο συντονισμός της ισχύος του νόμου με τις πολιτικές αποφάσεις εν απουσία κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι ο πυρήνας του μηχανισμού λειτουργίας του «διπτού κράτους». Σύμφωνα με τον Ingo Müller ο στόχος του *The Dual State* του Ernst Fraenkel ήταν να καταδείξει την έντονη πολιτικοποίηση των νόμων και τη σταδιακή τους σύγκλιση με τον πολιτικό ομορτονισμό του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος (Müller,

1991: 293). Άλλος ένας καθοριστικός παράγοντας στη λειτουργία του «προνομιακού κράτους» ήταν και η ιδεολογικοποίηση της ερμηνείας του νόμου, η οποία όπως αποδείχτηκε στην πράξη λειτούργησε ως το μόνο δεσμευτικό κριτήριο για την αυθαίρετη εφαρμογή της ηγεμονίας των εθνικοσοσιαλιστών δικαστών στο σύνολο των εκπροσώπων της νομικής τάξης.

Μόνο το πεδίο του νόμου του *Διοικητικού Δικαίου* αποτέλεσε εμπόδιο για την ταχεία ναζιστικοποίησή του, καθώς οι κατεστημένες γραφειοκρατικές διαδικασίες της γερμανικής διοίκησης δεν μπορούσαν να αλλάξουν άμεσα (Stolleis, 2017). Επομένως, η γερμανική διοίκηση ήταν και το πεδίο στο οποίο διατηρήθηκε ένα τμήμα της κανονιστικής λειτουργίας του νόμου μέχρι το 1939. Η εξήγηση είναι απλή. Το *Διοικητικό Δίκαιο* (Verwaltungsrecht) περιελάμβανε ζητήματα, τα οποία δεν ήταν τόσο άμεσα ιδεολογικοποιήσιμα, όπως αντιθέτως συνέβαινε με τις νομικές διατάξεις του *Ποινικού Δικαίου*. Επιπλέον, η κανονιστική λειτουργία ήταν απαραίτητη ακόμη και για τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς ιδιαίτερος σε θέματα που ενέπιπταν στο πεδίο του *Διοικητικού Δικαίου*, όπως ήταν για παράδειγμα τα φορολογικά έσοδα και τα ζητήματα σχεδιασμού, δόμησης και απαλλοτρίωσης εδαφικών εκτάσεων. Ωστόσο, για τον Michael Stolleis η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε στον τομέα του *Διοικητικού Δικαίου* είναι αποκαλυπτική των συγκρούσεων ανάμεσα «στο κόμμα και στο κράτος, ανάμεσα στο κανονιστικό και στο προνομιακό κράτος και ανάμεσα στις απολυταρχικές και ολοκληρωτικές τάσεις» (Stolleis, 1998: 103). Σε αυτό το σημείο είναι σαφής η αναφορά του στο *The Dual State* του Ernst Fraenkel της έκδοσης του 1969 στη Νέα Υόρκη. Όμως, ακόμη και οι κανονιστικές λειτουργίες του *Διοικητικού Δικαίου* θέτονταν υπό αίρεση εάν υπήρχαν πολιτικοί λόγοι (Stolleis, 1998: 107). Η προνομιακή λειτουργία του κράτους είναι καθοριστική για την κατάργηση ή την επανερμηνεία σύμφωνα με την εθνικοσοσιαλιστική νομολογία των κανονιστικών λειτουργιών του *Διοικητικού Δικαίου*. Αυτός ο ρυθμιστικός ρόλος του «προνομιακού κράτους» ανήκε στις «δημιουργικές δράσεις» (Stolleis, 1998: 107) των λειτουργών της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης. Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο του *Διοικητικού Δικαίου* εκδηλώνεται με τον πιο προφανή τρόπο η λειτουργία του «διττού κράτους», διότι ήταν εκείνη η κατηγορία των νομικών διατάξεων που επέτρεψε τη συνύπαρξη της παλιάς νομικής τάξης με τις νέες προνομιακές νομικές διατάξεις που προωθούνταν από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς.

Η έννοια του Rechtsstaat και το διττό κράτος

Το κράτος δικαίου και συλλήβδην η έννοια του *Rechtsstaat* θεωρούνταν από τη μία μεριά επικίνδυνες καθώς σύμφωνα με τον Günther Krauss, που ήταν μαθητής του Carl Schmitt, ήταν ικανές να σχετικοποιήσουν την απόλυτη και αδιαμφισβήτητη εξουσία του *Führer* (Meierhenrich, 2018: 143) και από την άλλη μεριά κάποια τμήματα του *Rechtsstaat* ήταν απαραίτητα για τη διατήρηση της συνοχής του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος στα πρώτα χρόνια της εξουσίας του. Σε αυτές τις ταυτόχρονες αντιθέσεις βρίσκεται ο σχιζοφρενικός χαρακτήρας (Stolleis, 1998: 98) του «διττού κράτους». Η απόρριψη του νομικού σχετικισμού ως στοιχείου της διαφωτιστικής νομικής παράδοσης του *Rechtsstaat*, θεωρείτο απαραίτητη προϋπόθεση για την εδραίωση του απόλυτου χαρακτήρα της ναζιστικής εξουσίας και την αποφυγή υπονόμευσής της.

Η αυθαιρεσία, λοιπόν, της ναζιστικής εξουσίας παίρνει νομική μορφή σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel μέσω της προνομιακής λειτουργίας του νόμου διατηρώντας κάποια ψήγματα του *Rechtsstaat* ενώ συγχρόνως το ίδιο ισχύει και για τον Karl Loewenstein. Συγκεκριμένα, για τον δεύτερο στο άρθρο του *Dictatorship and The German Constitution* χωρίς να αναφέρεται καθαρά στην ύπαρξη ενός «διττού κράτους», κατέληξε στον ίδιο ισχυρισμό με τον Ernst Fraenkel και αναφέρθηκε στο βασικό χαρακτηριστικό της επιτυχίας του Τρίτου Ράιχ, που ήταν η έκφραση της αυθαιρεσίας υπό τη μορφή νόμου. Πιο συγκεκριμένα, στο *Dictatorship and The German Constitution* επισημαίνεται ότι μέρη του συντάγματος της Βαϊμάρης, άρα και της παράδοσης του *Rechtsstaat*, συνέχισαν να είναι σε ισχύ αν και απώλεσαν «τον επίσημο χαρακτήρα τους και υπόκειντο πλέον σε έκτακτα διατάγματα της κυβέρνησης» (Loewenstein, 1937: 546). Η διττή μορφή διακυβέρνησης γίνεται για άλλη μία φορά κοινό σημείο της ανάλυσης ανάμεσα σε δύο νομικούς, όπως είναι ο Ernst Fraenkel και ο Karl Loewenstein, που συμπαρακολουθούν την εξέλιξη της γερμανικής νομικής τάξης από το 1933 έως το 1938 και αποτυπώνουν τον σχιζοφρενικό χαρακτήρα της νομικής λειτουργίας στον οποίο αναφέρεται ο Stolleis.

Ο νομικός απολυταρχισμός του «διττού κράτους» έγινε ο εκφραστής όχι μόνο της αυθαιρεσίας της ναζιστικής εξουσίας αλλά συγκέντρωσε και έδωσε νομική και θεσμική ισχύ στις εθνικιστικές απόψεις μιας ακραίας συντηρητικής ελίτ, η οποία άρχισε να θέτει

ισχυρά θεμέλια στον δημόσιο και ακαδημαϊκό χώρο ήδη από τη δημοκρατία της Βαϊμάρης. Το «προνομιακό κράτος», θα μπορούσε να ειπωθεί, ήταν η νομική έκφραση του «αντιδραστικού μοντερνισμού» που αναλύεται από τον Jeffrey Herf. Το χαρακτηριστικό στους επιστημονικούς κύκλους των ακραία συντηρητικών ακαδημαϊκών και αντιδραστικών μοντερνιστών στη Γερμανία ήταν η δημιουργία κάτι καινούριου, καθαρά γερμανικού και εξαγνισμένου από τα χαρακτηριστικά της διαφωτιστικής παράδοσης, που μόνο στη νομική τάξη αναγκάστηκε να διατηρήσει κάποιες από τις νομικές συνήθειες πρακτικές τμημάτων της κανονιστικής λειτουργίας του *Rechtsstaat*.

Νέα νομική επιστήμη ή νομολογία με γκρίζες ζώνες;

Το κομμάτι των πιο ακραία αντισημιτών νομικών θεωρητικών διατύπωσε την ανάγκη δημιουργίας μίας νέας νομικής επιστήμης (*Neue Rechtswissenschaft* (Meierhenrich, 2018: 151). Αυτή η δήθεν νέα νομική τάξη ήταν υπεύθυνη για τις μαζικές συλλήψεις και δολοφονίες αντιφρονούντων χωρίς ουσιαστικά να συμμετέχει άμεσα σε αυτές αλλά αποτελούσε, θα μπορούσε να ειπωθεί, τον νομικό αυτουργό των εγκλημάτων του «προνομιακού κράτους». Με άλλα λόγια, η νομοκατεστημένη γραφειοκρατία ρυθμίστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετεί τους σκοπούς του «προνομιακού κράτους» αλλά και το «προνομιακό κράτος» να μοιάζει σε αυτήν τουλάχιστον στη νομική μορφή. Οι πρακτικές του ναζιστικού καθεστώτος συντελέστηκαν στο όνομα του νόμου, ενός νόμου που βρισκόταν ανάμεσα στην κανονικότητα και στην αυθαιρεσία. Για αυτόν τον λόγο και κατά την περίοδο στην οποία αναφέρεται ο Ernst Fraenkel αλλά και μετά το 1938 η ερμηνεία της νομικής τάξης από την εθνικοσοσιαλιστική ηγεσία έφερε στην επιφάνεια μάλλον μία νομική προσέγγιση «υπεροχής» (Stolleis, 1998: 15) παρά τη θεσμοθέτηση μίας εξολοκλήρου νέας νομικής επιστήμης και τάξης. Η ασάφεια της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας χρησιμοποιήθηκε από το χιτλερικό καθεστώς με σκοπό τη δημιουργία ελιγμών στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής του (Stolleis, 1998: 15). Οι πολιτικοί ελιγμοί της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας είχαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικοσοσιαλιστικής ερμηνείας των νόμων.

Η εθνικοσοσιαλιστική νομολογία δημιούργησε ένα είδος γκρίζας ζώνης μεταξύ νομιμότητας και αυθαιρεσίας, γεγονός που επισημάνθηκε όχι μόνο από τον Ernst Fraenkel αλλά και από τον σύγχρονό του νομικό Friedrich Roetter (Meierhenrich, 2018: 157), ο

οποίος ήδη από το 1945 εργαζόταν ως δικηγόρος στις Η.Π.Α. Ο Friedrich Roetter απέδωσε στη ναζιστική νομοθεσία τον χαρακτηρισμό του «γκρίζου νόμου» εξαιτίας αυτής της διπτότητας μεταξύ νομιμότητας και ανομίας που χαρακτήριζε τη λειτουργία της. Η ύπαρξη γκρίζας ζώνης στη γερμανική νομική τάξη μετά το 1933 επισημάνθηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και από τον Moshe Zimmermann, ο οποίος εντόπισε τη δυσκολία των νέων ερευνητών να συλλάβουν τη φύση της εθνικοσοσιαλιστικής νομολογίας στον συνδυασμό «κανονικότητας και τρόμου» (Stolleis, 1998: xi) που τη χαρακτήριζε.

Ουσιαστικά, η «νέα νομική επιστήμη» την οποία επικαλούνταν οι εθνικοσοσιαλιστές νομικοί αποτελούσε την κατ'ευφημισμόν νομική θεωρητική βάση του «προνομιακού κράτους». Για τη δημιουργία αυτής της «νέας νομικής επιστήμης» ήταν απαραίτητος και ένας νέος δικαστικός σύλλογος, που θα περιλάμβανε μόνο δικηγόρους, νομικούς και δικαστές οι οποίοι θα ήταν πρόθυμοι να συνεργαστούν με το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Αυτός ο σύλλογος γνωστός με τα αρχικά *BNSDJ* δηλαδή *Bund Nationalsozialistischer Deutscher Juristen* αποτελούσε πνευματικό τέκνο του Hans Frank και είχε ιδρυθεί ήδη από τον Νοέμβριο του 1928 (Meierhenrich, 2018: 160). Πριν το 1933 σκοπός του ήταν η εγγραφή όσο το δυνατόν περισσότερων νομικών που ασπάζονταν τις ιδέες του Adolf Hitler. Μετά το 1933 ο σκοπός αυτού του συλλόγου εντάχθηκε στις αρμοδιότητες του «προνομιακού κράτους». Στο πλαίσιο αυτών των αρμοδιοτήτων οι νομικοί που ήταν εβραϊκής καταγωγής ή σχετιζόνταν με το σοσιαλδημοκρατικό και το κομμουνιστικό κόμμα της Γερμανίας εκδιώχθηκαν οριστικά από τον δικηγορικό σύλλογο και τα δικαστήρια της χώρας και τους αφαιρέθηκε η άδεια ασκήσεως επαγγέλματος. Τα θεμέλια της «νέας νομικής επιστήμης» είχαν τεθεί με συνοπτικές διαδικασίες. Μόνο μία εξαίρεση για τους εβραίους νομικούς, οι οποίοι προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (*Frontkämpfer*) (Meierhenrich, 2018: 159) περιλήφθηκε υπό τη μορφή νομοθεσίας και καταργήθηκε τον Νοέμβριο του 1938.

Ο πυρήνας του «διττού κράτους»

Οι νόμοι που διατηρήθηκαν στα πρώτα χρόνια του ναζιστικού καθεστώτος ωφελούσαν τη σταθεροποίηση της νέας εξουσίας. Αυτό εξηγεί και την ύπαρξη του νόμου για τους δικηγόρους εβραϊκής καταγωγής που υπηρέτησαν ως στρατιώτες στον Πρώτο

Παγκόσμιο Πόλεμο. Η μη τήρησή του θα σήμαινε μία σημαντική αύξηση των ποσοστών της ανεργίας τη στιγμή που το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς είχε ανάγκη από μία σταθερότητα κυρίως στο οικονομικό πεδίο. Γενικότερα, σε αυτή τη σταθερότητα συνέβαλε το «κανονιστικό κράτος» και αυτό γιατί σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel, όπως αναφέρεται στο άρθρο του *Das Dritte Reich als Doppelstaat* (Meierhenrich, 2018: 165) που γράφτηκε το 1937 και αποτελεί την πρωτόλεια μορφή του *The Dual State* με πιο ξεκάθαρες τις μαρξιστικές επιδράσεις στην ανάλυσή του, βασική προϋπόθεση της λειτουργίας του γερμανικού καπιταλισμού ήταν η νομική βεβαιότητα (Rechtssicherheit) (Meierhenrich, 2018: 165). Αυτή η τοποθέτηση του Ernst Fraenkel αποτελεί την αρχή της ανάλυσης του ναζιστικού καθεστώτος που πήρε την τελική της μορφή στο *The Dual State* και εξηγεί τον ρόλο ύπαρξης του «κανονιστικού κράτους», το οποίο εξυπηρετούσε τη συσσώρευση νέων κεφαλαίων και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών. Στο ίδιο άρθρο το «διττό κράτος» χαρακτηρίστηκε από τον Ernst Fraenkel ως το «ιδεολογικό εμποκοδόμημα του καπιταλισμού που ευημερεί με την Πολιτική, επειδή είναι πλέον ανίκανος να υπάρξει χωρίς αυτή» (Meierhenrich, 2018: 165). Το ναζιστικό κράτος, λοιπόν, έγινε το πεδίο συνάντησης της θεσμικής γραφειοκρατίας της αυτοκρατορικής περιόδου της Γερμανίας με την πολιτική κατεστημένη γραφειοκρατία της περιόδου της δημοκρατίας της Βαϊμάρης εν μέσω αυθαίρετων και απολυταρχικών πρακτικών. Το συγκεκριμένο πεδίο συνάντησης των παραπάνω ειδών γραφειοκρατίας με αυθαίρετες νομικές πρακτικές είναι σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel ο πυρήνας του διττού ναζιστικού κράτους.

Η διεύρυνση της έννοιας του πολιτικού

Το κανονιστικό κομμάτι του «διττού κράτους» διατήρησε τις νομικές νόρμες της αυτοκρατορικής περιόδου και εκείνες από τη δημοκρατία της Βαϊμάρης αλλά είχε απόλυτη ανάγκη από το «προνομιακό κράτος» για τον επανασχεδιασμό των ορίων της Πολιτικής αλλά και της έννοιας του πολιτικού. Αυτόν τον επανασχεδιασμό ανέλαβε το «προνομιακό κράτος» με προεξέχοντα νομικό τον Carl Schmitt, ο οποίος ήδη από το 1927 στο βιβλίο του *Der Begriff des Politischen* (Η Έννοια του Πολιτικού) αποτύπωσε με ακρίβεια τον τρόπο με τον οποίο οι συντηρητικοί κύκλοι της Γερμανίας κατανοούσαν την πολιτική (Müller, 1991: 11). Η επίπληξη που διατυπώνεται εναντίον του Carl Schmitt από τον Ernst Fraenkel είναι

ότι η έννοια του πολιτικού ερμηνεύτηκε αποκλειστικά μέσα από τον διαχωρισμό των πολιτικών αντιπάλων σε φίλους και εχθρούς και αυτόν τον διαχωρισμό ανέλαβε να επιτελέσει το «διπτό κράτος». Η εμμονική στάση σε αυτόν τον διαχωρισμό στο πεδίο της πολιτικής δράσης νομιμοποίησε σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel την οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα ανεξαρτήτως του αν ήταν νόμιμη ή όχι. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τον Sebastian Haffner η έννοια του πολιτικού άρχισε να συγχέει τον πολιτικό με τον ιδιωτικό βίο (Χάφνερ, 2004: 210). «Η δράση χάριν της δράσης (Aktivität um der Aktivität willen)» (Meierhenrich, 2018: 166), έκφραση που χρησιμοποιεί ο Ernst Fraenkel στο άρθρο *Das Dritte Reich als Doppelstaat* και τη δανείζεται από το έργο του Hermann Heller *Europa und der Faschismus* για να περιγράψει τη φύση του φασισμού (Meierhenrich, 2018: 328), επαληθεύτηκε από την απόλυτη κυριαρχία του «προνομιακού κράτους» στη νομική, πολιτική και οικονομική σφαίρα του γερμανικού βίου. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Michael Stolleis αποτελεί μύθευμα ότι κάποια τμήματα της νομικής τάξης έμειναν ανέπαφα από τις πολιτικές στοχεύσεις του εθνικοσοσιαλισμού. Τέτοιου είδους παρερμηνείες, της μη πολιτικοποίησης τμημάτων της νομικής τάξης, προέρχονται συνήθως σύμφωνα με τον Zimmermann από «κυνικούς, μη ειδικούς» με το αντικείμενο ερευνητές, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι το σύνταγμα της Βαϊμάρης ποτέ δεν καταργήθηκε με επίσημο τρόπο (Stolleis, 1998: Ιx). Αδιαμφισβήτητα, η πολιτικοποίηση της νομικής τάξης είχε ως απώτερο σκοπό τη θεσμική νομιμοποίηση των πρακτικών που εντάσσονταν στην προνομιακή λειτουργία του νόμου. Οι παρεμβάσεις των εθνικοσοσιαλιστών νομικών στον ποινικό κώδικα αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του είδους πολιτικοποίησης της νομικής τάξης.

Οι νομικές μεταβάσεις του «διπτού κράτους»

Η θεσμική μετάβαση στην απόλυτη κυριαρχία της προνομιακής λειτουργίας του νόμου τεκμηριώθηκε στην ανάλυση του Ernst Fraenkel από την ενδελεχή παρατήρηση στις αποφάσεις των δικαστηρίων αλλά και στην εισαγωγή των νέων εθνικοσοσιαλιστικών νομικών διατάξεων στην παραδοσιακή νομική τάξη. Ο σχεδιασμός, η τροποποίηση και η αλλοίωση του *Rechtsstaat* για να διερευνηθεί δεν ήταν μία εύκολη υπόθεση για τον Ernst Fraenkel, καθότι έπρεπε συχνά να εξαπατήσει τους κατασκόπους που επιτηρούσαν την

κρατική βιβλιοθήκη του Βερολίνου. Δεδομένου ότι η αναλυτική του προσέγγιση στόχευε στην περιγραφή της μετάβασης από τη δημοκρατία της Βαϊμάρης στο καθεστώς της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης, τα στοιχεία που απαιτούνταν ήταν της τρέχουσας νομοπαρασκευαστικής περιόδου και όχι παρελθοντικά, για να βρίσκονται σε κάποιο αρχείο, και πολλές φορές μη προσβάσιμα λόγω των αυξημένων μέτρων ασφαλείας αλλά και της μυστικοπάθειας του ναζιστικού καθεστώτος. Η στοχοπροσήλωση στην ανάδειξη της διαδικασίας μετάβασης οδήγησε τον ίδιο να χαρακτηρίσει τον εαυτό του ως *Weichensteller* (Meierhenrich, 2018: 169), δηλαδή ως εκείνον τον ερευνητή που ήταν υπεύθυνος να αναδείξει την αλλαγή που υπέστη η νομική τάξη υπό την εθνικοσοσιαλιστική κυριαρχία. Άλλο ένα μέρος του στόχου του Fraenkel ήταν να περιγράψει αναλυτικά, όπως ο ίδιος αναφέρει στον πρόλογο της γερμανικής έκδοσης του *The Dual State*, τους βασικούς όρους του κράτους που διοικείται από στρατιωτικό νόμο και χαρακτηρίζεται από καταστάσεις εξαίρεσης ή εκτάκτου ανάγκης (Ausnahmestand) (Meierhenrich, 2018: 175), στις οποίες βασίστηκε η προνομιακή λειτουργία του νόμου.

Η διευρυμένη χρήση του άρθρου 48 περί εκτάκτου ανάγκης είναι το σημείο επαφής του αυταρχισμού που χαρακτήριζε τον θεσμό του προέδρου στη δημοκρατία της Βαϊμάρης με την απόλυτη εξουσία του *Führer*. Η μετάβαση από τη μία περίοδο στην άλλη έγινε και με άλλους νομικής φύσεως όρους, όπως ήταν οι λεγόμενες *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους*. Η καθιέρωση αυτής της νομικίστικης ορολογίας, η οποία ανήκε στον δικαστή Werner Best, είχε σκοπό τον αποκλεισμό από την επιχειρηματική δραστηριότητα όσων κοινωνικών ομάδων θεωρούνταν εχθρικές για το ναζιστικό καθεστώς. Στα πρώτα χρόνια της ναζιστικής κυριαρχίας τέτοιου τύπου ρυθμίσεις, που έμοιαζαν περισσότερο στις νομικές ρήτρες που αναφέρθηκαν παραπάνω, έχαιραν ευρείας αποδοχής από μεγάλες επιχειρήσεις και επιχειρηματίες, που θεώρησαν ότι θα επωφελούνταν και με το παραπάνω από τον περιορισμό της εμπορικής δραστηριότητας για παράδειγμα των Εβραίων επιχειρηματιών και μικροεμπόρων. Με αυτήν την πολιτική η εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση κατάφερε να διαιρέσει μεγάλα τμήματα της γερμανικής κοινωνίας και να τα στρέψει εναντίον όσων υποτίθεται δεν ανήκαν στις περιβόητες *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους*. Με τον ίδιο τρόπο το «προνομιακό κράτος» κατάφερε χωρίς τη δημιουργία σημαντικών κοινωνικών εντάσεων να προωθήσει τις πολιτικές αυθαιρεσίας του εις βάρος των αντιφρονούντων, να τους εξουδετερώσει οικονομικά και μέσω της απόδοσης νομικής

μορφής και ισχύος σε δογματικής φύσεως αποφάσεις να διαβρώσει την πρότερη νομική τάξη. Οι έννοιες της προνομιακής λειτουργίας του κράτους, όπως ήταν για παράδειγμα οι *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους* ή η *συμπαγής κοινότητα*, στόχευαν και στην πλήρη αντικατάσταση του πεδίου των ατομικών δικαιωμάτων από τα δικαιώματα, τα οποία ουσιαστικά ήταν μόνο «συλλογικά καθήκοντα» (Stolleis, 1998: 108), του ανήκειν σε μια κοινότητα είτε αυτή λεγόταν *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους* είτε *συμπαγής ή εθνική κοινότητα*. Όπως αναφέρεται και από τον Norbert Elias, ότι κερδίζει το *Εμείς* σε συναισθηματική φόρτιση αφαιρείται από το *Εγώ* (Ελίας, 2016: 103). Μάλιστα, οι συνεκφορές *συμπαγής κοινότητα*, *συμπαγής τάξη* και γενικά όπου αλλού τέθηκε το επίθετο *συμπαγής* στην εθνικοσοσιαλιστική νομολογία αποτελεί κατά κύριο λόγο τη θεωρητική προσπάθεια του Carl Schmitt για την οργάνωση τμημάτων της διοίκησης που δεν υπόκειντο πλέον στο *Διοικητικό Δίκαιο* εξαιτίας της χρήσης της προνομιακής λειτουργίας του νόμου με σκοπό την αποφυγή διοικητικού χάους αλλά και τη νομιμοποίηση ρυθμιστικού τύπου οργάνων, τα οποία ανήκαν συνήθως στο «προνομιακό κράτος» (Stolleis, 1998: 110, 113). Όμως, στην πράξη αυτά τα όργανα διόλου συμπαγή δεν ήταν, καθότι αναλόγως των πολιτικών περιστάσεων διατασσόταν η συνοπτικής διαδικασίας διάλυσή τους, όπως συνέβη για παράδειγμα στην περίπτωση της SA το 1934, της οποίας τη διάλυση χαιρέτισε και ο Carl Schmitt με την ηθικού και νομικού τύπου τεκμηρίωσή του στο άρθρο του με τίτλο *Der Führer schützt das Recht* (Müller, 1991: 43). Δηλαδή, το «διττό κράτος» εξυπηρετούσε αυτή τη ρευστή διοικητική οργάνωση του Τρίτου Ράιχ που δε θύμιζε σε τίποτε την προβλεψιμότητα των φιλελεύθερων νομικών αρχών του *Διοικητικού Δικαίου*, όπως αυτές είχαν διατυπωθεί από τον Otto Mayer και τον Walter Jellinek (Stolleis, 1998: 108).

Επομένως, η μετάβαση που επιχειρείτο από τη νομική κατάσταση της Βαϊμάρης στη νομική πραγματικότητα του «διττού κράτους» γινόταν με νομιμοφανείς όρους, στους οποίους συγκαταλέγονταν και ακραίες πολιτικές βίας, καταστολής και μαζικών συλλήψεων. Επίσης, λόγω του ότι η έννοια της νομιμότητας ακολουθούσε τις συνεχείς αλλαγές που χαρακτήριζαν την εθνικοσοσιαλιστική πολιτική, στερείται ακρίβειας να χαρακτηριστεί «ολοκληρωτικό» το ναζιστικό καθεστώς, καθότι ο όρος «ολοκληρωτικός» παραπέμπει σημασιολογικά σε κάτι απόλυτα σταθερό και ακέραιο. Η σταθερότητα και η προβλεψιμότητα της ναζιστικής εξουσίας δεν μπορεί να ευσταθεί, καθώς λόγω της ύπαρξης του «διττού κράτους» δεν ήταν νομικά βέβαιο ποια από τις δύο λειτουργίες του

νόμου θα ακολουθούσαν στην εκάστοτε περίπτωση. Η ρευστότητα, η πολυμορφία και η δυναμική της εθνικοσοσιαλιστικής εξουσίας εκφράζεται από την ταυτόχρονη χρήση της κανονιστικής και της προνομιακής λειτουργίας του νόμου. Σύμφωνα και με τον Ian Kershaw θα ήταν «αποπροσανατολιστικό» το Τρίτο Ράιχ να θεωρηθεί ένα καθεστώς με «συνεκτική, ενιαία διοικητική δομή» (Kershaw, 2009: 346). Απλώς, στην κανονιστική λειτουργία διατηρήθηκε ένα αυστηρά τεχνοκρατικό και απογυμνωμένο κομμάτι της νομικής τάξης, που καμία σχέση δεν είχε με την έννοια του *Rechtsstaat* και «δε σκόπευε να επιβάλει κανενός είδους έλεγχο στην άσκηση εξουσίας» (Stolleis, 1998: 13) ενώ στην προνομιακή λειτουργία κυριαρχούσε ο δογματικός χαρακτήρας των νομικίστικων όρων, όπως ήταν για παράδειγμα ο όρος περί των *δημιουργικών δυνάμεων του έθνους*.

Παράλληλα, ο περιορισμός των κοινωνικών ομάδων που μπορούσαν να ασκούν εμπορική δραστηριότητα δημιούργησε εκείνες τις οικονομικές συνθήκες οι οποίες επέτρεψαν την ανάπτυξη ενός μονοπωλιακού τύπου καπιταλισμού. Η υποβάθμιση της έννοιας της ελευθερίας του συμβολαίου με κοινωνικά κριτήρια σε μία απλώς κανονιστική, τεχνοκρατική, τυπική και δικαστική έννοια συνέβαλε στην ανάπτυξη του μονοπωλιακού καπιταλισμού, στον οποίο η έννοια του συμβολαίου και οι γενικοί νόμοι έχουν αποκλειστικά δευτερεύοντα ρόλο (Neumann, 1939: 42), όπως ακριβώς συμβαίνει με την κανονιστική λειτουργία στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Αν και οι γνώσεις του Ernst Fraenkel περιορίζονταν κυρίως στη νομική επιστήμη και στην επιστήμη της ιστορίας δεν απέφυγε στο *The Dual State* να χαρακτηρίσει το οικονομικό σύστημα της Γερμανίας υπό την εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση ως *μονοπωλιακό καπιταλισμό*. Αυτό σήμαινε ότι ο ίδιος άρχισε να απομακρύνεται από την υλιστική αντίληψη της ιστορίας ή τουλάχιστον να έχει κάποιους ενδοιασμούς για την τεκμηρίωσή της και να εστιάζει στα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά που εμφανίζε το γερμανικό οικονομικό σύστημα παραγωγής στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Οι νομικίστικες ρυθμίσεις τύπου *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους* επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο λειτουργίας και δομής του οικονομικού συστήματος, γεγονός που δεν μπορούσε να περάσει απαρατήρητο από τον Ernst Fraenkel. Η γνώση και η εμπειρία που διέθετε στο να ερμηνεύει το συγκεκριμένο περιεχόμενο μίας νομικής διάταξης στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο που αυτή η διάταξη εφαρμόζεται, τον οδήγησε να έχει κάποιους ενδοιασμούς στην ερμηνεία της καπιταλιστικής παραγωγής με πιο γενικές προσεγγίσεις. Η διείσδυση και ο καθοριστικός ρόλος που είχε η ναζιστική

πολιτική στην αλλαγή της νομικής τάξης ήταν ανάλογος του ρόλου της και στον τρόπο ανάπτυξης της οικονομικής παραγωγής. Επομένως, για τον Fraenkel ήταν επόμενο ότι όπως στη νομική τάξη διατηρήθηκαν κάποια τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά που εφαρμόζονταν στο πλαίσιο του «κανονιστικού κράτους» έτσι ακριβώς ίσχυε και στο οικονομικό σύστημα παραγωγής. Δηλαδή, ο καπιταλισμός στο «διττό κράτος» μπορεί να διατήρησε κάποια γενικά χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού συστήματος για να διασφαλίσει την οικονομική τάξη, επειδή όμως ο χαρακτήρας της πολιτικής ήταν πλέον διαφορετικός μετά το 1933 η προνομιακή λειτουργία των οικονομικών νομικών ρυθμίσεων εδραίωσε τα μονοπώλια ως τον πυρήνα της οικονομικής παραγωγής του «διττού κράτους». Στο οικονομικό πεδίο οι λεγόμενες *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους* απολάμβαναν την προστασία των οικονομικών νομικών ρυθμίσεων του «κανονιστικού κράτους» ενώ το «προνομιακό κράτος» ανέλαβε την καταστολή των εκάστοτε πολιτικών και κοινωνικών αντιδράσεων εναντίον του υπό διαμόρφωση μονοπωλιακού οικονομικού συστήματος. Ο αυστηρά τεχνοκρατικός χαρακτήρας του «κανονιστικού κράτους» κυριάρχησε στην οικονομική σφαίρα με τον ρόλο του επιβλέποντα να έχει αποδοθεί στο «προνομιακό κράτος». Αυτό δε σημαίνει ότι υπήρξε ένας ορθολογικός σχεδιασμός του γερμανικού καπιταλισμού μετά το 1933 αλλά μάλλον η προσπάθεια για την αυστηρή επιλογή και ένταξη μόνο συγκεκριμένων οικονομικών ελίτ στην οικονομική παραγωγή. Επομένως, οι νομικές μεταβάσεις στο πλαίσιο του «διττού κράτους» χαρακτηρίζονται είτε από προβλεψιμότητα είτε από ρευστότητα ανάλογα του τομέα στον οποίο εφαρμόζονται.

Η διεπιστημονική προσέγγιση του Ernst Fraenkel και οι επιδράσεις της

Το «διττό κράτος» ως το αναλυτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται από τον Ernst Fraenkel, εξετάζει μέσω της ιστορικής διάστασης του νόμου τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών της Γερμανίας του Τρίτου Ράιχ είτε πρόκειται για θεσμούς του «κανονιστικού κράτους» είτε για θεσμούς του «προνομιακού κράτους». Στο *The Dual State*, λοιπόν, επιχειρείται μέσω του νόμου η ανάλυση των γερμανικών θεσμών κατά τη διάρκεια του εθνικοσοσιαλισμού και τον τρόπο που επηρέασαν τη νομική, την πολιτική και οικονομική τάξη της Γερμανίας στη δεκαετία του 1930. Αυτό το πεδίο μελέτης της ιστορίας των θεσμών μέσω του νόμου που επιχειρείται από τον Ernst Fraenkel, παρουσιάζει σύμφωνα με τον

Jens Meierhenrich κοινά χαρακτηριστικά με τη μετέπειτα ανάλυση του οικονομολόγου North Douglass στο βιβλίο του *Θεσμοί, Θεσμική Αλλαγή και Οικονομική Επίδοση* (Meierhenrich, 2018: 195). Η άποψη του North Douglass ότι οι θεσμοί αποτελούν στην ουσία τους κανόνες του παιχνιδιού σε μία κοινωνία αποδεικνύεται και στην ανάλυση του Ernst Fraenkel για το «διττό κράτος» μισό αιώνα πριν την έκδοση του βιβλίου του North Douglass. Επιπλέον, πέραν της διττής λειτουργίας του νόμου, η περιγραφή του τρόπου αλλαγής στη λειτουργία των δικαστηρίων και δημιουργίας νέων θεσμικών οργάνων, όπως είναι για παράδειγμα το DAF που ανήκει στην προνομιακή λειτουργία, αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα στην ανάλυση του Ernst Fraenkel για την ανάδειξη των θεσμικών αλλαγών που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια μετάβασης στην εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση. Αυτή η θεματική, δηλαδή η επισκόπηση της λειτουργίας των θεσμικών οργάνων στη διαδικασία εξέλιξης μίας κοινωνίας, θα αποτελέσει μετέπειτα σημαντικό πεδίο έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Επομένως, η πολύπτυχη ανάλυση του *The Dual State* αποδεικνύει για άλλη μία φορά τον διεπιστημονικό χαρακτήρα της προσέγγισης που ακολουθήθηκε από τον Ernst Fraenkel για την ερμηνεία της νομικής τάξης στα πρώτα χρόνια του Τρίτου Ράιχ. Η περίοδος της θεσμικής μετάβασης στην εθνικοσοσιαλιστική περίοδο είναι η ανάδυση του «προνομιακού κράτους», δηλαδή μίας νέας σειράς από θεσμικά όργανα τα οποία είχαν ως κύριο σκοπό την επιβολή της απόλυτης εξουσίας του *Führer* και την ταυτόχρονη επιτήρηση του «κανονιστικού κράτους». Με άλλα λόγια, η έμφαση στη διττή λειτουργία του νόμου ως αναλυτικό εργαλείο επιτρέπει την ιστορική εξέταση των ήδη υφιστάμενων θεσμών (π.χ. δικαστηρίων), τον εντοπισμό νέων αναδυόμενων θεσμών και με ποιον τρόπο αυτές οι μεταβολές σχετίζονται με την κοινωνική και πολιτική κατάσταση που διαμορφώνεται στη Γερμανία μετά το 1933. Η μέθεξη κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας με ιστορικά ντοκουμέντα συντάσσει ένα κατατοπιστικό ερευνητικό υλικό, που σκιαγραφεί τις θεσμικές αλλαγές με επίκεντρο τον χώρο της Δικαιοσύνης, καθότι αυτόν τον χώρο λόγω των σπουδών και του επαγγέλματός του γνώριζε καλύτερα ο Ernst Fraenkel.

Η συνεχής υπενθύμιση ότι οι γερμανικές ελίτ εχθρεύονταν το οικονομικό παράδειγμα του σοσιαλισμού εξηγεί τον λόγο ύπαρξης του «προνομιακού κράτους», το οποίο εναντιθέσει με το κανονιστικό αποτέλεσε τον βίαιο τρόπο εφαρμογής της ναζιστικής οικονομικής πολιτικής. Η ανάγκη της βίας του «προνομιακού κράτους» ήταν αδήριτη για τη

συνέχιση του οικονομικού παραδείγματος που συνέφερε τις γερμανικές ελίτ και το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς τη συγκεκριμένη περίοδο. Σύμφωνα με τον Ernst Fraenkel η υπεράσπιση από τις οικονομικές ελίτ της Γερμανίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής μετά την ήττα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν πολύ δύσκολο εγχείρημα, το οποίο τελικά επετεύχθη με την άνοδο του Adolf Hitler στην εξουσία. Η εθνικοσοσιαλιστική οικονομική πολιτική λόγω της φυλετικοποίησης της νομικής οικονομικής τάξης έδωσε στον γερμανικό καπιταλισμό μονοπωλιακό χαρακτήρα, τον οποίο ανέλαβε με βίαιο τρόπο να επιβλέπει και να διατηρήσει το «προνομιακό κράτος». Δεν υπήρχε άλλος τρόπος για να διατηρηθεί το ίδιο οικονομικό σύστημα παραγωγής μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και να του δοθεί ο μονοπωλιακός χαρακτήρας που οι εθνικοσοσιαλιστές επιθυμούσαν παρά μόνο με τη χρήση της βίας. Αυτό το είδος βίας δεδομένου ότι απέρρευε από τις νομικίστικες διατάξεις του «προνομιακού κράτους», όπως ήταν για παράδειγμα ο νόμος εναντίον του δυσανάλογου αριθμού Εβραίων που φοιτούσαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Stolleis, 1998: Ιx), αποκτούσε κανονικότητα μόνο και μόνο από το γεγονός ότι διατυπωνόταν υπό μορφή νόμου, ασχέτως εάν επρόκειτο για ρατσιστικό νόμο. Επομένως, στο «διττό κράτος» η οικονομική πολιτική συνδέεται με τη δημιουργία διαδοχικών εχθρών του έθνους και με νομικίστικες διατάξεις που επικαλούνταν τα όργανα του «προνομιακού κράτους» για την εφαρμογή μίας δήθεν νόμιμης βίας. Η εξουδετέρωση του σοσιαλιστικού εχθρού εντός της Γερμανίας απαιτούσε τη δημιουργία ενός νέου εχθρού, που ήταν η εβραϊκή κοινότητα. Οι νομικίστικες διατάξεις της αντισημιτικής οικονομικής πολιτικής, που επέβλεπε το «προνομιακό κράτος», συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση ενός μονοπωλιακού καπιταλισμού και είχαν ως αποκορύφωμα τη *Νύχτα των Κρυστάλλων* το φθινόπωρο του 1938. Ο γερμανικός καπιταλισμός της ναζιστικής περιόδου για να εδραιωθεί χρησιμοποίησε βία και νομική αυθαιρεσία σε πολιτικό επίπεδο και ταυτοχρόνως κανονιστική και υπολογιστική λειτουργία στο επίπεδο της οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο ο Fraenkel εξήγησε τη λειτουργία του νόμου και της οικονομικής πολιτικής στο πλαίσιο του «διττού κράτους».

Τα παραπάνω επιχειρήματα είναι ενδεικτικά της θεωρητικής βάσης που χρησιμοποιείται από τον Ernst Fraenkel για να τα αναπτύξει, η οποία δεν είναι άλλη από τις κατηγορίες, τους τύπους ή πιο απλά τα είδη στα οποία ο Max Weber διαίρεσε τον νόμο και συνέβαλε με τον τρόπο του στην ανάλυση εννοιών, που ανήκουν στο χώρο της νομικής

θεωρίας. Η βασική αρχή την οποία ο Ernst Fraenkel ασπάζεται από τον Max Weber είναι ότι η απώλεια της τυπικής, παραδοσιακής μορφής του νόμου, χαρακτηριστικά δηλαδή που διατηρεί σε κάποιο βαθμό το «κανονιστικό κράτος», οδηγούν στην παύση της ορθολογικής χρήσης της νομικής τάξης και ενισχύουν τη δογματική χρήση του νόμου. Αυτή η αρχή του Max Weber είναι η βάση για την κατηγοριοποίηση του νόμου στα είδη που προτείνονται από τον ίδιο (Meierhenrich, 2018: 198). Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος διαιρείται σε δύο τύπους, δύο κατηγορίες τον τυπικό νόμο και τον ουσιαστικό. Η βασική διάκριση μεταξύ τους σύμφωνα με τον Max Weber είναι ότι ο τυπικός νόμος είναι έγκυρος ως απόρροια της νόησης και σε μεγάλο βαθμό αποδεκτός, επειδή κατά τη διατύπωσή του ικανοποιεί τις αρχές της γενικότητας αλλά και της συνοχής, είναι δηλαδή βάσει της διατύπωσης του Franz Neumann στο *Der Funktionswandel des Gesetzes im Recht der Bürgerlichen Gesellschaft* συγκεκριμένος μέσα στη γενικότητά του. Στον αντίποδα του τυπικού νόμου βρίσκεται ο ουσιαστικός νόμος, ο οποίος σύμφωνα με τον Max Weber απορρέει από εξωνομικά ή εξωδικαστικά κίνητρα και κυριαρχείται κυρίως από το θυμοειδές. Αυτή είναι, λοιπόν, η πρώτη διάκριση στην οποία προβαίνει ο Max Weber για να ερμηνεύσει τη διττότητα που παρουσιάζει ο τρόπος χρήσης του νόμου.

Η δεύτερη διάκριση, που αποτελεί ένα είδος υποδιαίρεσης της πρώτης, αφορά στην αντίθεση ανάμεσα στην ορθολογική χρήση και στη θυμική χρήση του νόμου. Αυτές οι δύο διακρίσεις που αφορούν στη χρήση του νόμου διαπλέκονται και δημιουργούν τέσσερα είδη νόμων. Το πρώτο είδος αφορά στον τυπικά ανορθολογικό νόμο, όπου η απόφαση του δικαστηρίου χρησιμοποιεί θρησκευτικού και προφητικού τύπου ερμηνείες, οι οποίες παρ'όλα αυτά εμφανίζουν χαρακτηριστικά της τυπικής νομικής φόρμας, εξού κι έχουν τον αντιφατικό ορισμό του *τυπικά ανορθολογικού*. Το δεύτερο είδος αφορά στην ουσιαστικά ανορθολογική χρήση του νόμου κατά την οποία αίρεται η γενικότητα του νόμου και ενισχύεται η λήψη αυθαίρετων αποφάσεων, οι οποίες διαφέρουν από υπόθεση σε υπόθεση. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Max Weber πρόκειται για το αποτέλεσμα μεροληπτικών αποφάσεων, των οποίων τα κίνητρα μπορεί να είναι πολιτικά ή ηθικά ή άλλου περιεχομένου και καθιστούν τον νόμο απρόβλεπτο. Επομένως, το βασικό χαρακτηριστικό της μη προβλεψιμότητας αυτού του είδους νόμου θα μπορούσε να συσχετισθεί με τους νόμους του «προνομιακού κράτους». Το τρίτο είδος χρήσης του νόμου αφορά στον ουσιαστικά ορθολογικό νόμο, ο οποίος απορρέει από εξωδικαστική ηθική,

θηρσκευτική ή πολιτική ιδεολογία. Ως παράδειγμα σε αυτό το είδος νόμου ο Max Weber φέρνει τον ισλαμικό νόμο (Meierhenrich, 2018: 198). Το τέταρτο είδος αναφέρεται στην τυπικά ορθολογική χρήση του νόμου κατά την οποία τα ζητήματα ουσίας και διαδικασίας της δικαστικής απόφασης βασίζονται μόνο στα αδιάσειστα, γενικά χαρακτηριστικά των γεγονότων της υπόθεσης. Οι δικαστικές αποφάσεις κατά την τυπικά ορθολογική χρήση του νόμου κρίνουν συγκεκριμένα γεγονότα με την προσφυγή σε γενικές αρχές του νόμου, οι οποίες συνίστανται από αφαιρετικές νομικές έννοιες. Αυτό το είδος χρήσης του νόμου έβαλαν στόχο να απαξιώσουν οι εθνικοσοσιαλιστές νομικοί θεωρητικοί, γεγονός που εξηγεί το μένος τους εναντίον καθετί αφαιρετικού, που εξέφραζε η φιλελεύθερη νομική παράδοση.

Στην ανάλυση του *The Dual State*, λοιπόν, είναι εμφανής η επίδραση του Ernst Fraenkel από τον Max Weber ως προς τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν η λειτουργία και η χρήση του νόμου στο πλαίσιο της κανονιστικής και προνομιακής λειτουργίας. Αυτή η επίδραση του Ernst Fraenkel από τη νομική τυπολογία που προτείνει ο Max Weber επισημαίνεται και από τον Jens Meierhenrich, που σύμφωνα με τον ίδιο στη λειτουργία του «προνομιακού κράτους» εντάσσονται και η τυπικά και η ουσιαστικά ανορθολογική χρήση του νόμου (Meierhenrich, 2018: 199).

Επιπλέον, στην ανάλυση του Ernst Fraenkel για τον ρόλο του «κανονιστικού κράτους» επαναλαμβάνεται συνεχώς η διατήρηση ενός απαραίτητου βαθμού ορθολογικής λειτουργίας στον τομέα της οικονομίας. Το οικονομικό σύστημα που προωθείται από τη ναζιστική εξουσία διαπλέκει κατά την οργάνωση και την εφαρμογή του ορθολογικά στοιχεία όσον αφορά στο τεχνικό κομμάτι της οικονομικής ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα η κατασκευή των μεγάλων δρόμων για “άριους πολίτες”, και ανορθολογικά όσον αφορά στο ποιοι μπορούν να συμμετέχουν στην επιχειρηματική δραστηριότητα και ως εκ τούτου να ανήκουν στις *δημιουργικές δυνάμεις του έθνους*. Αυτή η μείξη ανορθολογικών και ορθολογικών στοιχείων με τη δυνατότητα υπολογισμών και προβλέψεων ανήκει θεωρητικά στην έννοια της *λειτουργικής ορθολογικότητας ή ουσιαστικής ορθολογικότητας*. Αυτοί οι όροι αναπτύσσονται από τον Karl Mannheim στο έργο του *Man and Society in the Age of Reconstruction*, το οποίο εκδόθηκε στα γερμανικά το 1923 με τον τίτλο *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*. Αυτούς του όρους που αναπτύσσονται από τον Karl Mannheim χρησιμοποιεί ο Ernst Fraenkel στην ανάλυση

του νομικού ρόλου του «κανονιστικού κράτους» και κυρίως της οικονομικής λειτουργίας του ναζιστικού καθεστώτος (Meierhenrich, 2018: 199). Το υπόλοιπο νομικό σύστημα του «διτού κράτους» βασίζεται στις κατηγορίες του νόμου που πρότεινε ο Max Weber. Ο Ernst Fraenkel, λοιπόν, με τις γνώσεις του ως νομικός και ως ειδήμων των αναλύσεων σχετικών με τη νομική θεωρία προέβη στην ανατομία αυτού του ιδιαίτερου χαρακτηριστικού της γερμανικής νομικής τάξης της περιόδου 1933-1938 συνδυάζοντας στο *The Dual State* κοινωνιολογία του δικαίου, ιστορία, πολιτική επιστήμη και οικονομικά νομικά.

Η εγκυρότητα του The Dual State

Θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα αν κάποιος από τους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς έθεσε ποτέ την αναγκαιότητα της ύπαρξης «διτού κράτους» με σκοπό τη θεσμική ενίσχυση του ναζιστικού καθεστώτος και την παράλληλη εισχώρησή του στους προϋπάρχοντες πριν το 1933 θεσμούς. Η απάντηση σε αυτόν τον προβληματισμό-ερώτημα είναι θετική και αποδεικνύεται με το παράδειγμα του Werner Best. Η ιδιότητά του ως νομικού, θα μπορούσε να ειπωθεί κατεξοχήν των δύο βασικών θεσμών του «προνομιακού κράτους» δηλαδή της Gestapo και των SS, δεν είναι τυχαία καθώς ήταν αυτός που ανέλαβε τη διαμόρφωση της εθνικοσοσιαλιστικής νομικής τάξης με σκοπό τη νομιμοποίηση των απεριόριστων εξουσιών του «προνομιακού κράτους». Επιπλέον, ο Werner Best ήταν ο επιβλέπων της νομικής παρέκκλισης από την κανονιστική λειτουργία της νομικής τάξης που εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια της συνοπτικής εξουδετέρωσης των SA και του ηγέτη τους Ernst Röhm. Επομένως, ως νομικός και μέλος των SS ήδη από το 1931 εργάστηκε από πολύ νωρίς για τη νομική κατοχύρωση των απεριόριστων και αυθαίρετων εξουσιών του «προνομιακού κράτους», των οποίων την ανάλυση θα κάνει αργότερα ο Ernst Fraenkel. Η θεσμική εδραίωση των ναζιστικών οργάνων βίας θα μπορούσε να είναι στοιχείο ενός πρώιμου σχεδιασμού αυτού που αργότερα θα χαρακτηριστεί από τον Ernst Fraenkel ως «προνομιακό κράτος». Σύμφωνα με τον Jens Meierhenrich η έννοια ενός τύπου «διτού κράτους» θεωρήθηκε από τον Werner Best χρήσιμη για την περιγραφή της λογικής που χαρακτήριζε τα θεσμικά ναζιστικά όργανα (Meierhenrich, 2018: 205). Πιο συγκεκριμένα, σε ένα άρθρο του ετήσιου περιοδικού της Ακαδημίας του Γερμανικού Δικαίου (*Akademie für Deutsches Recht*) η ναζιστική διακυβέρνηση ερμηνεύτηκε από τον Werner Best ως ένα είδος διττής κρατικής μορφής που διαιρείται στο κανονιστικό και στο προνομιακό κομμάτι (Meierhenrich, 205). Αν και η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε από τον Werner Best δεν

ήταν ίδια με αυτήν του Ernst Fraenkel, η επιχειρηματολογία για τη συνύπαρξη ενός σημαντικού μέρους της νομικής νόρμας προ του 1933 με τις νομικές διατάξεις αυθαιρεσίας της ναζιστικής εξουσίας, ήταν κοινή στους ιδεολογικά αντίθετους γερμανούς νομικούς. Μάλιστα, η αναγκαιότητα για την ύπαρξη ενός «διττού κράτους» εξηγείται από τον Werner Best με το επιχείρημα ότι το μονοπώλιο της κυριαρχίας των νομικών διατάξεων αυθαιρεσίας, με τη διατύπωση του Ernst Fraenkel «το προνομιακό κράτος», θα ήταν τροχοπέδη στην καθημερινότητα της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν προκρινόταν το «προνομιακό κράτος» έναντι του «κανονιστικού κράτους». Το επιχείρημα που χρησιμοποιείται από τον Werner Best δικαιώνει την επιχειρηματολογία του Ernst Fraenkel για την κατανόηση της ναζιστικής εξουσίας ως «διττού κράτους». Η νομιμοποίηση της αυθαιρεσίας ήταν ο κύριος σκοπός της ναζιστικής νομοθεσίας και αυτόν τον σκοπό εξυπηρέτησε η λειτουργία του «διττού κράτους».

Η εγκυρότητα του επιχειρήματος του Ernst Fraenkel περί της διττής λειτουργίας του νόμου στη Γερμανία μετά το 1933 επισημαίνεται και από τη θεωρητικό πολιτικής επιστήμης Judith Shklar. Συγκεκριμένα, η Judith Shklar στο *The Rule of Law: Ideal or Ideology* (Meierhenrich, 2018: 345) τόνισε ότι το *The Dual State* ήταν από τις ελάχιστες έρευνες για το Τρίτο Ράιχ, που παρ'ότι γράφτηκε εν εξελίξει του καθεστώτος, η εγκυρότητά της επαληθεύτηκε κι από την έρευνα που ακολούθησε μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Meierhenrich, 2018: 216). Επιπλέον, γύρω στη δεκαετία του 1970 ο Alexander v. Brünneck ανέλαβε να υπογραμμίσει σε άρθρο του στο περιοδικό *Kritische Justiz* τη σημασία ανάδειξης του *The Dual State* σε μια περίοδο όπου οι επιζήσαντες εθνικοσοσιαλιστές νομικοί θεωρητικοί προσπάθησαν να διαστρεβλώσουν τον ρόλο που διαδραμάτισε η νομική τάξη στη ναζιστική Γερμανία, με σκοπό να αποφύγουν τις αξιόποινες ευθύνες τους (Meierhenrich, 2018: 218). Σύμφωνα με τον ίδιο η τομή στην ανάλυση του Ernst Fraenkel ήταν ότι δεν περιορίστηκε στην ηθική καταδίκη του ναζιστικού νόμου αλλά αντιθέτως προσπάθησε να συνδέσει τα εμπειρικά στοιχεία που συνέλεξε μέχρι το 1938, τα οποία αφορούσαν σε αποφάσεις των γερμανικών δικαστηρίων, με τις θεωρητικές γνώσεις που είχε στα πεδία της νομικής, της ιστορικής και της πολιτικής επιστήμης και να καταδείξει τον ρόλο επιφανών νομικών θεωρητικών κατά την περίοδο 1933-1938. Ο ίδιος ο Ernst Fraenkel ήδη από το 1956 είχε επισημάνει ότι η δωδεκαετής διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος δεν έπρεπε να αντιμετωπίζεται από την κοινή γνώμη

και συγκεκριμένα από το ακαδημαϊκό προσωπικό σαν να μην είχε συμβεί (Meierhenrich, 2018: 219).

Επομένως, η επιστημονική αξία του *The Dual State* δε βασίζεται μονάχα στο γεγονός ότι αποτέλεσε μία διεπιστημονική ανάλυση της νομολογίας του Τρίτου Ράιχ αλλά έθεσε και σημαντικά εμπόδια στις τάσεις αναθεωρητισμού που προέρχονταν από εθνικοσοσιαλιστές νομικούς κατά τη δεκαετία του 1970 στη Γερμανία, γεγονός που επαληθεύεται και από τον Michael Stolleis. Η εμπειρική γνώση που προσέφερε ο Ernst Fraenkel για τις νομικές πρακτικές στη Γερμανία από το 1933-1938 όχι μόνο αποκάλυψε την ιδιαιτερότητα της ναζιστικής ερμηνείας του νόμου αλλά ανέδειξε με την εξέταση των συγκεκριμένων αλλαγών στη φιλελεύθερη γερμανική νομική τάξη και τις ευθύνες μίας ακραίας συντηρητικής ελίτ νομικών. Η σύζευξη εμπειρικών στοιχείων με τη θεωρητική γνώση αποκάλυψε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απέκτησε ο νόμος στο Τρίτο Ράιχ, τα οποία δεν μπορούσαν να περιγραφούν από την αοριστία της έννοιας του ολοκληρωτισμού.

Οι έννοιες του «προνομαϊκού» και του «κανονιστικού κράτους» αποτύπωσαν την ιδιαίτερη μορφή της ναζιστικής νομικής τάξης και σύμφωνα με τον κοινωνικό-ιστορικό Hans-Ulrich Wehler στο *Deutsche Gesellschaftsgeschichte* η έννοια της θεσμικής υβριδοποίησης, η οποία χρησιμοποιείται από τον Ernst Fraenkel με την ορολογία του περί «διτού κράτους» κατά την ανάλυση του ναζιστικού καθεστώτος, αποτέλεσε τη βάση για τη διερεύνηση σύνθετων θεσμικών μορφών και στο πεδίο της νεότερης κοινωνικής ιστορίας (Meierhenrich, 2018: 221). Από τη δεκαετία του 1930 και εξής η επιβολή και η διατήρηση δικτατορικών και φασιστικών καθεστώτων δεν μπορούσε να αναλυθεί με τον εύκολο χαρακτηρισμό περί ολοκληρωτισμού. Το παράδειγμα του Michael Stolleis για τις αλλαγές που υφίσταται το πεδίο του *Διοικητικού Δικαίου* κατά την εθνικοσοσιαλιστική περίοδο είναι χαρακτηριστικό αυτής της υβριδοποίησης. Συγκεκριμένα, η εθνικοσοσιαλιστική διακυβέρνηση μόνο επιφανειακά αντικατέστησε το φιλελεύθερο *Rechtsstaat* του Otto Mayer, διότι στην πραγματικότητα αυτό που συντελείται στο Τρίτο Ράιχ είναι ένα υβρίδιο κράτους και βιομηχανίας (Stolleis, 1998: 125).

Η διττότητα της λειτουργίας του νόμου, την οποία ανέδειξε ο Ernst Fraenkel, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ο αυταρχισμός και οι αυθαιρεσίες της εξουσίας μιμούνται τις διαδικασίες της νομικής τάξης και νομιμοποιούν θεσμικά τις

πρακτικές τους. Με πιο απλά λόγια, οι νόμοι για τους εθνικοσοσιαλιστές ήταν απλώς η περιγραφή και η νομιμοποίηση μίας αυθαίρετης εξουσιαστικής διαδικασίας και δε σχετίζονταν καθόλου με την απονομή δικαιοσύνης. Η ίδια αντιμετώπιση της νομικής τάξης γίνεται και από τον νεοφιλελευθερισμό, όπου στο πλαίσιο των πολιτικών του ένα είδος «προνομιακού κράτους» νομιμοποιεί τις αυταρχικές πρακτικές του (Meierhenrich, 2018: 225). Επομένως, η διάσταση της νομιμοποιητικής ιδιότητας που έχει ο νόμος ήταν αυτή που τονίστηκε στην ανάλυση του Ernst Fraenkel και όχι ο νόμος ως όργανο και όπλο της εκάστοτε εξουσίας. Η συγκεκριμένη διάσταση του νόμου επισημαίνεται και από τον E. P. Thomson στο έργο του *Whigs and Hunters: The Origin of the Black Act* (Meierhenrich, 2018: 228), όπου σύμφωνα με τον βρετανό ιστορικό ο νόμος χάνει τη νομιμοποιητική του ιδιότητα όταν γίνεται κατάφωρα άδικος και μεροληπτικός. Πιο αναλυτικά, για τον E. P. Thomson ο νόμος χωρίς ουσιαστικά τη διατήρηση κάποιας κατ'επίφαση νομιμότητας αδυνατεί να εξυπηρετήσει τον σκοπό της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης για απόλυτη ηγεμονία. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντική και η επισήμανση του Michael Stolleis για τον ρόλο των δικαστηρίων στο πλαίσιο του «διττού κράτους». Στο «διττό κράτος», όπου η διακυβέρνηση διαιρείται στο ένα μέρος σε «κανόνες» και στο άλλο σε «απολυταρχικές αποφάσεις», ο ρόλος των δικαστηρίων δεν αφορά ούτε στη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των πολιτών αλλά ούτε και τα μετατρέπει αυτομάτως σε «όργανα τρόμου». Ο ρόλος τους περιορίζεται κυρίως σε αυτόν του εγγυητή της κανονικότητας, την οποία κανονικότητα ορίζει το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και τη χρησιμοποιεί μέχρι το διάστημα που θα είναι επικουρική για την εδραίωσή του (Stolleis, 1998: 142). Η θεσμική διχοτόμηση επιτρέπει το νομικό καμουφλάζ των αυταρχικών εξουσιαστικών πρακτικών και νομιμοποιεί την ισχύ τους, καθώς είναι πολύ δύσκολο να διαχωριστεί η νόμιμη από την παράνομη ενέργεια. Εξού και ο Michael Stolleis αναφέρεται στο «προσωπείο του κανονιστικού κράτους» με την εν μέρει ανεμπόδιστη διοικητική λειτουργία, η οποία αποσιωπούσε την ολοένα και αυξανόμενη δυναμική του «προνομιακού κράτους», μέχρι που ήταν πολύ αργά για «αντίμετρα» (Stolleis, 1998: 143).

Το νομικό καμουφλάζ που καλλιεργήθηκε στο πλαίσιο της διττής χρήσης του νόμου οδήγησε τον νομικό Sebastian Haffner να αμφιβάλλει για τον χαρακτηρισμό της ανόδου των ναζί στην εξουσία ως επανάσταση, δεδομένου ότι «όλα εκτυλίχθηκαν με αυστηρώς νόμιμα μέσα», δηλαδή με αναγκαστικούς νόμους του προέδρου του Ράιχ και με την απόδοση

απεριόριστης νομοθετικής εξουσίας στην κυβέρνηση του Adolf Hitler (Χάφνερ, 2004: 122). Αν και οι δικτατορίες δε συνοδεύονται συνήθως από κανονιστικό πλαίσιο το Τρίτο Ράιχ, αντιθέτως, κατάφερε να οργανώσει την αυθαιρεσία σε νομική μορφή (Loewenstein, 1937: 574). Αυτός ο διαχωρισμός παύει να ισχύει μετά το 1938, όταν το «προνομιακό κράτος» αποκτά απόλυτη ισχύ, καταργεί τις κανονιστικές λειτουργίες και με νομική μορφή προωθεί περαιτέρω αυταρχικές πολιτικές.

Οι παραπάνω νομικές μορφές είναι εμφανείς ακόμη και μετά την πτώση του ναζιστικού καθεστώτος, όπου ο απόηχος των εθνικοσοσιαλιστικών νομικών διατάξεων ταλαιπωρεί τη νομική τάξη της μεταπολεμικής Γερμανίας. Η λήξη του «διττού κράτους» το 1938 όχι μόνο επέβαλε τις νομικίστικες διαδικασίες του «προνομιακού κράτους» αλλά δημιούργησε γκρίζες ζώνες νομικού αυταρχισμού και μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ωστόσο, στα νεότερα χρόνια παρατηρείται μία αντίστροφη πορεία επιβολής αυταρχικών πολιτικών. Για παράδειγμα, στη Γερμανία του 1930 χρησιμοποιήθηκε το ναζιστικό «διττό κράτος» για τη μετάβαση από ένα δημοκρατικό καθεστώς σε μία δικτατορία ενώ στα νεότερα χρόνια η μετάβαση από αυταρχικά σε πιο δημοκρατικά καθεστώτα οδήγησε με αντίστροφη κατεύθυνση στο ίδιο αποτέλεσμα, δηλαδή τη δημιουργία διττού κράτους. Παραδείγματα τέτοιων αντίστροφων μεταβάσεων σύμφωνα με τον Jens Meierhenrich αποτελούν η Χιλή και η Νότιος Αφρική. Και σε αυτές τις δύο αντίστροφες κατευθύνσεις κοινό μεταβατικό στάδιο είναι το «διττό κράτος» ως μέσω διατήρησης των κανονιστικών λειτουργιών που ένα αυταρχικό καθεστώς χρειάζεται για να επιβληθεί (Meierhenrich, 2018: 232).

Η διαπίστωση του Ernst Fraenkel ότι ακόμα και στα πιο βάρβαρα καθεστώτα διατηρείται μία υποτυπώδης μορφή κανονιστικής λειτουργίας του νόμου και δεν είναι όλα άσπρο ή μαύρο φαίνεται να επαναλαμβάνεται ιστορικά και μετά το 1945. Το πεδίο όπου συνυπάρχει ο νόμιμος τρόπος να κάνεις πράγματα με τον παράνομο και βίαιο είναι το πεδίο του «διττού κράτους», το οποίο κυριαρχείται ταυτοχρόνως από συνθήκες κανονικότητας και συνθήκες εξαιρέσης. Με άλλα λόγια, η μεταβλητότητα και η δυναμική αλλαγών στη νομική τάξη χαρακτηρίζουν το «διττό κράτος» και το καθιστούν ως μια συνεχή διελκυστίνδα δυνάμεων αυθαιρεσίας και κανονικότητας. Αυτή η διελκυστίνδα είναι το κεντρικό ζήτημα στο *The Dual State* του Ernst Fraenkel, η ανάλυση της οποίας σχετίστηκε περισσότερο με τη διερεύνηση του «προνομιακού κράτους» και λιγότερο με την

αποσαφήνιση του κανονιστικού μέρους της διττής διακυβέρνησης. Αυτή η ανισομέρεια θα μπορούσε να αποτελεί και την κριτική που μπορεί να ασκηθεί στον Ernst Fraenkel, δεδομένου ότι η διερεύνηση του «προνομιακού κράτους» είναι αυτή που καταλαμβάνει μεγαλύτερη έκταση στο έργο του. Ίσως, αν για το «κανονιστικό κράτος» είχε ακολουθηθεί μια άλλη εννοιολόγηση, θα μπορούσε να είχε αποδοθεί πιο παραστατικά η λειτουργία του. Για παράδειγμα, η ορολογία που χρησιμοποιείται από τον Jens Meierhenrich για μία καλύτερη απόδοση της κανονιστικής λειτουργίας του «διττού κρατούς» είναι η συνεκφορά «τα απομεινάρια του *Rechtsstaat*», την οποία βέβαια επικαλείται προηγουμένως και ο Michael Stolleis στο *The Law under the Swastika* (Stolleis, 1998: 79) προκειμένου να αναφερθεί στην ασημαντότητα των εννοιολογικών διαφωνιών ανάμεσα στους εθνικοσοσιαλιστές νομικούς θεωρητικούς μετά τη μαζική διάβρωση του *Rechtsstaat* από τις διατάξεις της προνομιακής λειτουργίας. Επομένως, η διερεύνηση των ορίων ισχύος της κανονιστικής λειτουργίας ήταν ένα ζήτημα περισσότερο εμπειρικής και όχι τόσο θεωρητικής διερεύνησης (Meierhenrich, 2018: 245), γεγονός που εξηγεί τις διαφοροποιήσεις στην εννοιολόγηση του «κανονιστικού κράτους».

Γενικότερα, η ανάλυση της γερμανικής νομικής τάξης της ναζιστικής περιόδου οδήγησε και νεότερους ερευνητές να λάβουν σοβαρά υπόψη τους το *The Dual State* του Ernst Fraenkel και να οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι τελικά επρόκειτο για ένα είδος δικαιοσύνης βασισμένο σε αυθαίρετες και άδικες πρακτικές. Αυτή η διττή μορφή που παρουσιάζει η εθνικοσοσιαλιστική νομική τάξη επισημάνθηκε και από ιστορικούς των νόμων, όπως είναι για παράδειγμα ο Michael Stolleis. Στην έρευνά του η αναφορά στο έργο του Ernst Fraenkel είναι συχνή, καθώς ήταν ο πρώτος που επιχείρησε να εξετάσει τη διττή νομική τάξη της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης. Η ύστερη βιβλιογραφία που σχετιζόταν με τη μελέτη της νομικής τάξης του Τρίτου Ράιχ, χωρίς να το έχει ως άμεσο σκοπό, επιβεβαίωσε τον διεπιστημονικό χαρακτήρα του *The Dual State*, δεδομένου ότι τράβηξε το ενδιαφέρον ιστορικών, ιστορικών των νόμων, κοινωνικών ιστορικών και πολιτικών επιστημόνων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο *The Dual State* αποκαλύπτεται από τον Ernst Fraenkel η ιδιότυπη λειτουργία που αποκτά ο νόμος κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ και συγκεκριμένα της περιόδου 1933-1938. Η νομική τάξη διαιρείται σε δύο λειτουργίες την προνομιακή και την κανονιστική λειτουργία αντίστοιχα. Η προνομιακή λειτουργία έχει ως θεσμικό πυρήνα της τα όργανα που δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο του «προνομιακού κράτους». Παράλληλα με αυτήν την λειτουργία συνυπάρχει και η κανονιστική λειτουργία του νόμου, η οποία αποτελείται από τμήματα των νομικών διατάξεων του συντάγματος της Βαϊμάρης, που χρησιμοποιούνται και από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Σε αυτήν τη διπλωματική εργασία έγινε μία προσπάθεια ανάδειξης της ερμηνείας και χρήσης του νόμου στις δύο λειτουργίες του «διττού κράτους». Στην προνομιακή λειτουργία του νόμου είναι σημαντικό για τον αναγνώστη να κρατήσει τις τέσσερις καθοριστικές αλλαγές που επιφέρει ο εθνικοσοσιαλισμός στη γερμανική νομική τάξη προ του 1933. Αυτές οι αλλαγές αφορούν στην άρση της θεμελιώδους αρχής του *Κράτους Δικαίου* που σχετίζεται με τη διάκριση των εξουσιών, της άρσης της αρχής του δεδικασμένου στις δικαστικές υποθέσεις, της εφαρμογής αναδρομικής ισχύος των νόμων και της ακύρωσης της θεμελιώδους αρχής του *Ποινικού Δικαίου* ότι καμία ποινή δε δύναται να αποδοθεί για κάποιο έγκλημα χωρίς πρώτα να υπάρχει νομική πρόβλεψη για το έγκλημα αυτό.

Πιο συγκεκριμένα, στην προνομιακή λειτουργία του νόμου καθιερώνεται η μονιμότητα της χρήσης των έκτακτων διαταγμάτων, η οποία αποτελεί κατ'επέκταση και το θεμέλιο λειτουργίας του «προνομιακού κράτους». Στην προνομιακή λειτουργία η διεξαγωγή των δικαστικών υποθέσεων γίνεται με ταχύτατες διαδικασίες, οι οποίες δεν υπόκεινται σε καμία νομική πρόβλεψη και δέσμευση. Η διάβρωση της φιλελεύθερης νομικής τάξης επιτυγχάνεται με τη διασταλτική ερμηνεία του νόμου και την εισροή σε αυτή συνήθως εξωνομικών, αυθαίρετων και φεουδαρχικής προέλευσης αρχών, που είθισται να μοιάζουν περισσότερο με δόγματα. Η εισροή τέτοιου είδους αρχών, γνωστές και ως *γενικές ρήτρες*, με την ταυτόχρονη μονιμοποίηση νομικών μέτρων εκτάκτου ανάγκης κάνουν τον νόμο να αδυνατίζει. Ο νόμος, που απέρρευε από το *Κράτος Δικαίου* (Rechtsstaat), επανερμηνεύεται μέσω των νομικών αλλαγών που επιφέρει η προνομιακή λειτουργία με σκοπό τον πλήρη έλεγχο της γερμανικής κρατικής διοίκησης, τη δημιουργία εχθρών του έθνους, τη διεύρυνση της αστυνομικής παρέμβασης σε ολόένα και

περισσότερες πτυχές του καθημερινού βίου των πολιτών και την περιστολή της ανεξαρτησίας των δικαστηρίων της χώρας. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα το προβάδισμα και την απόλυτη υπεροχή του εκτελεστικού τμήματος της κυβέρνησης έναντι των υπολοίπων ενώ η φυλετικοποίηση του νόμου στο πλαίσιο της προνομιακής του λειτουργίας οδηγεί στη δημιουργία νέου τύπου οργάνων με θεσμική ισχύ, όπως είναι ο θεσμός των *ειδικών δικαστηρίων*. Η κανονιστική λειτουργία του νόμου αφορά κυρίως σε νομικές διατάξεις οικονομικής λειτουργίας, που στοχεύουν στην ανεμπόδιστη επιβολή της οικονομικής πολιτικής των μονοπωλίων, ενώ υπό την αιγίδα της υπάγονται μόνο όσοι θεωρούνται άριοι στην καταγωγή πολίτες. Η απόρριψη της καθολικότητας του *Φυσικού Δικαίου* ακολουθείται από την άμεση αντικατάστασή του από ένα είδος κοινοτικού φυσικού δικαίου ενώ στο όνομα της *εθνικής κοινότητας* καταστρατηγούνται τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώθηκαν από το σύνταγμα της Βαϊμάρης. Η προσέγγιση του Ernst Fraenkel, λοιπόν, περί διττής λειτουργίας του νόμου ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο περιεπλάκησαν η προνομιακή και η κανονιστική λειτουργία στο Τρίτο Ράιχ και δημιούργησαν γκρίζες ζώνες νομιμότητας και αυθαιρεσίας στη γερμανική νομική τάξη. Ο βίαιος και ο νόμιμος τρόπος της εθνικοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης συγκροτούν το «διττό κράτος» ενώ ο ισχυρισμός είτε για την ανυπαρξία νόμου είτε για τον πιθανό διαχωρισμό της κανονιστικής από την προνομιακή λειτουργία θα αποτελούσε ταυτοχρόνως άρνηση της ιστορικής νομικής πραγματικότητας των ετών 1933-1938 (Stolleis, 1998: 160). Η έρευνα περί «διττού κράτους», μέσω της διεπιστημονικής προσέγγισης του Ernst Fraenkel, αποτέλεσε κοινό σημείο αναφοράς για ερευνητές της ιστορίας των νόμων, της κοινωνιολογίας του δικαίου, κοινωνικούς ιστορικούς και πολιτικούς επιστήμονες. Στο *The Dual State* όχι μόνο αποκαλύπτεται η ύπαρξη νομικής τάξης στο εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς αλλά με την ανάλυση της διττής λειτουργίας του νόμου αναδεικνύονται οι ιδιαιτερότητες που αποκτά η νομολογία όταν πρόκειται για την περιστολή κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων. Αυτή η διαδικασία περιστολής θα συνοδεύεται σχεδόν πάντα από νομιμοφάνεια αλλά και από παραγωγή νέων νομικών διατάξεων και θεσμών αυθαιρεσίας εις βάρος του κοινωνικού κράτους και γενικότερα του *Κράτους Δικαίου*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bloch, E. (2015), *Φυσικό Δίκαιο και Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια*, Μετάφραση από τα Γερμανικά από τον Θ. Γκιούρα, Αθήνα, εκδόσεις ΚΨΜ.

Fraenkel, E. (2006), *The Dual State*, New Jersey, The Lawbook Exchange, Ltd.

Haffner, S. (1940), *Jekyll and Hyde*, London, Secker and Warburg.

Herf, J. (1996), *Αντιδραστικός Μοντερνισμός*, Μετάφραση από τα Αγγλικά από τον Π. Ματάλα, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Hirvonen, A. , Porttikivi J. (2010), *Law and Evil*, New York, Routledge.

Kershaw, I. (2009), *Ο Χίτλερ, οι Γερμανοί και η «Τελική Λύση»*, Μετάφραση από τα Αγγλικά από την Παπακωνσταντοπούλου Ουρ., Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.

Loewenstein, K. (1937), Dictatorship and The German Constitution: 1933-1937, *The University of Chicago Law Review*, 4 (4) pp. 537-574.

Meierhenrich, J. (2018), *The Remnants of the Rechtsstaat*, Oxford, Oxford University Press.

Müller, I. (1991), *Hitler's Justice The Courts of the Third Reich*, Cambridge, Harvard University Press.

Neumann, F. (1939), The Change in the Function of Law. *Selected Readings , Second Year Course in the Study of Contemporary Society, 8th edition, University of Chicago.*

Schmitt, C. (2009), *Η Έννοια του Πολιτικού*, Μετάφραση από τα Γερμανικά από τη Λαβράνου Αλ., Αθήνα, Κριτική.

Stolleis, M. (2017), *Public Law in Germany*, Oxford, Oxford University Press.

Stolleis, M. (1998), *The Law under the Swastika, Studies on Legal History in Nazi Germany*, Chicago, The University of Chicago Press.

Weber, M. (1994), *Political Writings*, New York, Cambridge University Press.

Winkler, H. (2011), *Βαϊμάρη Η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, Μετάφραση από τα Γερμανικά από τη Σαλταμπάση Αν., Αθήνα, Πόλις.

Γκάω, Π. (2010), *Η Πνευματική Ζωή στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, Μετάφραση από τα Αγγλικά από τον Τομάνα Β., Θεσσαλονίκη, 2010.

Γκιούρας, Θ. (2019), *Ταξικός Αγώνας και Κρατική Μορφή*, Αθήνα, εκδόσεις ΚΨΜ.

Ελίας, Ν. (2016), *Ναζισμός και Γερμανικός Χαρακτήρας*, Μετάφραση από τα Γερμανικά από τους Πεδιώτη Γ. & Θωμαδάκη Γ., Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Κεσσόπουλος, Α. (2018), *Η Αυτοκτονία του Δήμου*, Αθήνα, Εκδόσεις Ευρασία.

Χάφνερ, Σ. (2004), *Αψηφώντας τον Χίτλερ*, Μετάφραση από τα Γερμανικά από τη Γεωργοπούλου Σ., Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια.